

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 19 (391) 15 – 21.05.2015 р.

Симеон Дянков
про боротьбу
з кризою
і ворогів
реформ

Наскільки ефективною
є нова система субсидій

Як СРСР продовжив імперську
традицію «переможних» міфів

Чого чекати від нової
російсько-китайської дружби

ЖЫВЕ БЕЛАРУСЬ!

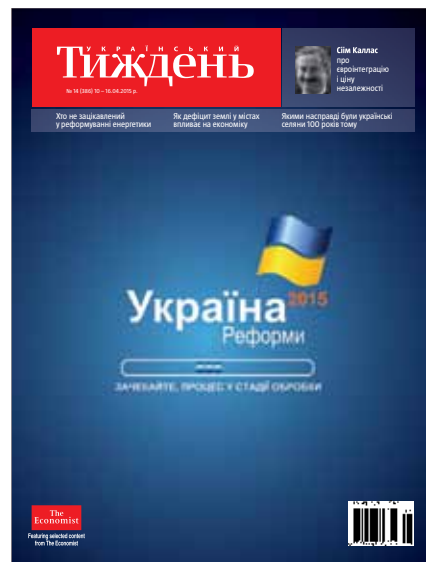
The
Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

19 >

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку
за наведеними реквізитами.
Повідомте адресу доставки
за телефоном 067-407-10-96
(з 9:00 до 18:00,
оператор скине Ваш виклик
і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень»
за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

**ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ
ПЕРЕДПЛАТИ:**

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 45 грн
- на 3 міс. – 135 грн
- на 6 міс. – 270 грн
- на 12 міс. – 540 грн

Телефон редакції:
044-351-13-00

**ОБЕРІТЬ ЗРУЧНИЙ ДЛЯ ВАС СПОСІБ
ПЕРЕДПЛАТИ:**

повідомлення	отримувач платежу		
	ТОВ «Український тиждень»		26009000022321
			35392656
	поточний рахунок отримувача		код отримувача
	назва установи банку		
	300023		
	ПАТ «Укрсоцбанк»		
	МФО банку		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
касир	вид платежу: за передплату на журнал «Український тиждень»		
	період:		
	сума, грн		
	платник (підпис)		

НА ЧАСІ

З надією на інстинкт
За чію довіру змагається влада

4

Ярослав Пешек про небезпеки
кремлівської політики брехні
для Росії та світу

7

Субсидії по-новому
У чому плюси і мінуси нової
соціальної політики уряду

8

Симеон Дянков:
«Олігархи є найбільшими
опонентами реформ»
Болгарський економіст про
боротьбу з кризами і міжнародну
фінансову допомогу

10

ТЕМА НОМЕРА

Партизанська дружба
Чого вчать одні одних
білоруси та українці

12

Аби не було війни
Які настрої панують у Білорусі

14

Лукашенко:
архітектор геополітичної пастки?
Як проросійська політика зле пожартувала
з «останнім диктатором Європи»

18

Парад у Мінську:
«Тополь-М» і трактори
Чи змінив власний символ
Перемоги суть радянського свята

20

Змагари
Хто піднімав біло-червоно-білий
прапор на Майдані й на Донбасі

22

Криза російськоорієнтованої моделі
Чи може Білорусь зменшити
економічну залежність від РФ

24

«Україна для мене – другая радзіма»
Васіль Бикав як совість нації

26

Ігар Логвінаў: «Всю нашу словесність
можна потрактувати як екстремізм»

Чи небезпечно видавати книжки
білоруською

28

Білоруська Народна Республіка:
як це було в сусідів у 1917–1920 роках

Як відбувалися національно-визвольні
змагання в сусідній країні

30

СВІТ

Час прокидатися

Едвард Лукас про кроки,
необхідні для боротьби за «цілу,
вільну і мирну Європу»

34

Непроста дружба
Криза в Україні штовхає
Росію в обійми Китаю

Чому Росія більше програє,
ніж виграє, від зближення з Китаєм

36

Заколот торі

Як результати останніх парламентських
виборів змінять політику в Британії

38

СУСПІЛЬСТВО

Шотландизація футболу

Яке майбутнє чекає
на найпопулярніший
в Україні вид спорту

40

СПАДОК

Блеф імперії

Як творилися міфи
про «непереможну
і легендарну» Червону армію

42

НАВИГАТОР

«Література факту»: не схитити

Книжки відомих журналістів як новий тренд

46

Цирк на дроті

Окупований Крим засвятувався

48

Чому на Донбасі так люблять «царів»

Про культ сильної руки
як опору сепаратизму

49

Юрій Макаров
про перші кроки
суспільного ТБ

50

Тиждень

№ 19 (391) 15 – 21.05.2015
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська, Анна Корбут,
Алла Лазарева, Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко, Ольга Ворожбит

Директор зі збуту Олександр Грищенко
Директор з реклами Олена Андреева
e-mail: olena.andreeva@tyzhden.ua
тел.: 067-407-10-89
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової
інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідчення суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р.
№ зам. 15-1078
Наклад 41 500
Номер підписано до друку 13.05.2015 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі
та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на літредкування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються.
Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе.
Матеріали, позначені літерою «Р», публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua
The Ukrainian Week

Архітектура поразки

Автор:
Дмитро Крапивенко

Політики мають слабкість до пафосних фраз. Усі пам'ятають яценюківські вислови, як-от «куля в лоб» чи «уряд камікадзе». Президент теж уміє продемонструвати рішучість і непохитність. У вересні 2014-го, після перших мінських угод, на запитання Тижня він категорично відрізав: «На території України ніяких миротворчих контингентів не буде. Крапка». А вже через півроку був не менш упевнений у тому, що «мир на Донбасі забезпечать лише миротворці ООН чи місія ЄС». Ще більше за словесний пафос перші особи полюбляють закордонні візити: оплески, почуті у Брюсселі чи Вашингтоні, зачаровують, додають впевненості в собі, створюють ілюзію неймовірного успіху. Державі уже майже чверть століття, а її еліта й досі перебуває в пубертатному періоді, бо як інакше пояснити нестримну любов до зовнішніх спецфектів, самоствердження, затяту боротьбу за об'єкт своїх симпатій?

На перший погляд, усе ніби йде як треба. Потрібно виконувати вимоги фінансових донорів, потрібен прогрес на шляху євроінтеграції, потрібні реформи, а отже, й «варяти» в уряді для їх успішного втілення. Ніхто не мав ілюзій, що на

ФОТО: УНАН

другий день після Майдану прокинуться в Амстердамі чи Відні. Революцію робили ті, хто не живе надіями на якусь «халіву». Політики, що замість закордонних турне мусили тоді мерзнути на сцені й дихати чадом горілих шин, добре почули головний суспільний запит: на справедливість, передусім на невідворотність покарання для функціонерів злочинного режиму. Звісно, виконання цього запиту – завдання також не з легких, потребує часу, але... Імітація боротьби тривалістю понад рік стала більш ніж очевидною. Якись там слідчі дії ведуться, ба навіть перші судові засідання у справах пересічних беркутівців розпочалися, але на такі процеси наважився б і сам Янукович, якби це було необхідно для збереження влади.

На більше нинішня влада чомусь не наважується. Ну так, президент не може тиснути на суддівську гілку влади, яка в нас, звісно ж, недосконала, але *durum lex, sed lex*. Умити руки і спустити на гальмах із артистичним запитанням: «А я тут до чого? Нехай суд вирішує!» – теж відомий прийом. Його, до речі, використовував Янукович, коли йшлося про ув'язнення Тимошенко, тримається цієї лінії і Володимир Путін, коли вимушений коментувати справу Надії Савченко. На щастя, Захід справи Майдану цікавлять куди менше, ніж дотримання мінських угод, тож Петрові Порошенку нечасто доводиться відповідати на ці не зручні запитання. Але, коли й доведеться, відповідь не забариться: є новий генпрокурор, суворіший і принциповіший (той самий, що днями встиг публічно попередити про можливе зняття недоторканості із Сергія Ключова й Сергія Мельничука та їх арешт), він діє, а суди... ну там потрібна реформа.

Міжнародні правозахисники аплодуватимуть такій аргументації і навіть зголосяться допомогти розробити відповідний законопроект, але чи задовольнить ця відповідь суспільство? Ні, бо воно за видимістю дотримання демократичних процедур та імітацією оперативного-розшукової діяльності помічає, як уникають відповідальності функціонери режиму Януковича.

Розчарування електорату ніби не таке вже й страшне, як дефолт, гіперінфляція чи ігнору-

вання з боку західних партнерів, – пережити можна, не вперше: коаліції, нові обіцянки та скандали на ток-шоу – й успіх гарантовано. Але чи сяде народ знову грати за один стіл із шулерами. Українці навчилися багато в чому жити без держави, замінювати її функції волонтерськими ініціативами – непогано виходить. Однак стихійне й самоорганізоване правосуддя – це суд Лінча з усіма можливими наслідками. І якщо для прискорення якісних змін української Феміди владі потрібно зрозуміти таку загрозливу ініціативу, то прикладів уже не бракує: від жартівливого «купання» чиновників у смітниках до жорстоких розстрілів міліціонерів. Які ще попередження потрібні?

Але є і те, що гірше за всі економічні негаразди, міжнародні іміджеві втрати й навіть спалах самосуду, – поразка у війні. Авральне будівництво фортифікаційних споруд на Донбасі у травні за умов, коли сяке-таке перемир'я триває від лютото, – дуже тривожний сигнал. Виходить, потрібна переконлива канонада для

фронту забули в день їх підписання.

Дуже показово є ситуація з добровольчими батальйонами. Із правового погляду й мови не може бути про будь-які збройні формування поза офіційними силовими структурами, і якби цей факт по-справжньому турбував Банкову, питання було б вирішене ще минулого літа. Але сталося інакше: добровольці почали муляти очі західним партнерам, які, своєю чергою, дозволили російській пропаганді переконати себе в тому, що в Україні під прикриттям влади діють якісь мало не неонацистські банди. Уголос цього ніхто не казав, але простежмо логіку: Кремль із перших днів війни наполегливо створює образ «карателів», серед яких найбільш жорстокими й неконтрольованими є добровольці, згодом вимогу про ліквідацію їх як явища (без оціночних конотацій) чуємо вже від західних партнерів, і ось вона вже в мінських угодах під цютливим формулюванням «роззброєння всіх незаконних груп». Цікаво, звісно, які з угруповань «ЛНР-ДНР» і ким визнані законними, але це дрібниці на тлі того, що сепаратисти й від важкої артилерії не відмовляються. Натомість Київ і далі справляє позитивне враження на Захід, стискаючи всі внутрішні пружини.

Але де межа міцності цих внутрішніх пружин? Чи добре це знають можновладні любителі закордонних турне? Якщо їхня поверховість, безвідповідальність і пристрась до зовнішніх спецефектів призведуть до поразки у війні, то, навіть коли ворог не наважиться на повноцінну окупацію значної території, на Україну чекають чорні часи. Розчаровані озброєні маси не подарують владі злочинної легковажності: країна може скотитися до стану європейського Сомалі чи справжньої фашистської (в розумінні необмеженої влади, що спирається на насильство) диктатури. Аналітики Банкової, вочевидь, пророкують і такий сценарій. Якщо так, то є надія. Не так на патріотизм чи здоровий глузд влади, як на інстинкт самозбереження, адже в разі повстання в Україні жоден міліціонер не візьметься захищати владу від свого народу: точку неповернення пройдено. Отже, надія є. Бодай на інстинкти. ■

КИЇВ І ДАЛІ СПРАВЛЯЄ ПОЗИТИВНЕ ВРАЖЕННЯ НА ЗАХІД, СТИСКАЮЧИ ВСІ ВНУТРІШНІ ПРУЖИНИ

того, щоб цивільне, а за ним і вище військове керівництво почало розуміти, що все це всерйоз і надовго, а Плотницький, Захарченко та їхні московські ляльководи, виявляється, зовсім не джентльмени. Складається стійке враження, що в так званій АТО для офіційного Києва пріоритетом номер один є знову-таки враження міжнародних спостерігачів і закордонних посередників: продемонструвати вірність мінським домовленостям, а там хоч трава не росте.

Звісно, західних емісарів бентежить і непокоїть той факт, що під обстрілами зі 120-го і 152-го калібру гинуть наші бійці й мінські угоди «невповні» виконуються сепаратистами. Але для влади в Києві це взагалі звичні речі. Можна зі спокійною совістю давати зведення про кількість обстрілів, загиблих та поранених і водночас старанно дотримувати домовленостей, про які по той бік

Брехлива імперія

Автор:
Ярослав Пешек, Чехія

Одним із найулюбленіших «видів спорту» в радянські часи справедливо вважається переповідання політичних анекдотів. Кілька з них досі тримаються в моїй пам'яті. «У СРСР все не так: Ленін не Ленін, а Ульянов, Жовтнева революція була не в жовтні, а 7 листопада, а кукурудза в Україні як телеграфні стовпи. Ні, не висока, а так рідко одна від одної росте».

Нині маємо справу із тривалим впливом російської пропаганди, й багато хто піддається оманливій ностальгії за комуністичними часами. Відтак куди більшого значення, ніж будь-коли досі, набуває право людини на правдивість інформації, викладу історичних подій, слів провідних публічних осіб. Проте частіше спостерігаємо ситуацію, коли брехня на найвищих позиціях вважається невід'ємною частиною політичної роботи. Я добре пам'ятаю, як понад рік тому політики кількох країн сперечалися, чи брали участь в анексії Криму військові РФ. Володимир Путін, російський міністр закордонних справ Лавров і представник Росії в ООН Чуркін без тіні сорому стверджували засобом масової інформації, що бійці, які захопили стратегічні об'єкти на півострові, не належать до їхньої армії. Через кілька тижнів Путін нагородив у Кремлі офіцерів та солдатів своєї країни за участь в анексії АРК й таким чином публічно визнав, що російська військова розвідка має псевдо «зелені чоловічки». Захисники кремлівського лідера стверджують, мовляв, Володимир Володимирович не бреше, а просто застосовує військову хитрість. Ми маємо справу з колишнім офіцером КГБ, тож будьмо певні, що до його професійних навичок не входить говорити правду. Проте чи розумно тримати таку людину на посаді президента вразійської атомної імперії? Коли 25 років тому ми співали гімн СРСР, його текст сприймався як спроба поета виставити реальність у кращому світлі. Зокрема, слова про «Союз [...] республік свободних» видавалися надто вже неправдивими. Проте Росія продовжує свою лінію брехні й сьогодні. Її методи давно апробовані: взяти історичний факт, очистити його від контекстів минулого та майбутнього, зробити акцент на прагматичній чи навіть цинічній назві історичного моменту. Це, власне, одна з варіацій на тему «історію пишуть переможці», як нібито задоволення імперіалістичних бажань може бути виправданням для чого завгодно.

**СЬОГОДНІ КУДИ БІЛЬШОГО
ЗНАЧЕННЯ НАБУВАЄ ПРАВО
ЛЮДИНИ НА ПРАВДИВІСТЬ
ІНФОРМАЦІЇ, ІСТОРІЇ
ТА СЛІВ ПУБЛІЧНИХ ОСІБ**

Нещодавно президент «Российских железных дорог» Володимир Якунін, дуже близька до Путіна людина, заявив на чеському телебаченні, що введення військ країн Варшавського договору до Чехословаччини в серпні 1968 року було «актом солідарності країн, об'єднаних у військово-політичному союзі». «Не було жодного вторгнення й окупації», — брехав чехам російський олігарх і, очевидно, анітрохи не соромився. Схоже діє і Володимир Путін, коли пояснює, що пакт Молотова — Ріббентропа мав слугувати для «гарантування безпеки СРСР». При цьому він забуває згадати і про репресії проти офіцерського складу Червоної армії напередодні війни, і про співпрацю з нацистською Німеччиною в період, коли Гітлер завоював Західну Європу. Путін намагається приховати співучасть Москви у розв'язанні Другої світової, наголошуючи на спробі Польщі захопити невелику територію на кордоні з Чехословаччиною, що передувала пакту. Хоча це звичайна демагогія. Зрештою, в брехливій пропаганді іншого навіть бути не може.

З ескалацією російської агресії росте й брехливість Кремля. Держава, якій не щастить стати економічно успішною і забезпечити своєму народові соціально справедливе процвітання, вдається до обману й пустих обіцянок. Путін воює в Росії із внутрішнім ворогом. Мова насамперед про лібералів-західників, які намагаються працювати над інтеграцією Росії у світову економіку, тоді як їхні опоненти вбачають у цьому загрозу безпеці та цілісності держави. Східні традиціоналісти зосереджуються на векторі співпраці Росії з Китаєм та іншими партнерами в Азії. Завдання Путіна — утримати рівновагу та принаймні видимість стабільності російської держави, а це не так і просто.

Саме тому він намагається демонструвати силу й за допомогою агресій у Грузії та Україні презентувати Росію як світову потугу, яку інші повинні слухатись і якій підкорятися. Ця тактика дає результати, зокрема, всередині Росії. Культ президента росте, й населення здебільшого розуміє, що статус імперіалістичної великої держави передбачає гігантські видатки, тому громадяни повинні зтягнути паски. Та чи перспективна й безпечна для Росії, як і для решти світу, обрана Кремлем політика брехні? ■

Субсидії по-новому

Як уряд полегшує життя найуразливішим верствам населення і що з цього виходить

Автор:
Любомир
Шавалюк

Це схоже на якийсь трикутник, щоправда, зовсім не любовний. Одна сторона – ціна на енергоносії, передусім природний газ, яку треба максимально наблизити до ринкової, щоб розблокувати розвиток енергетики й залучити до неї нових гравців, що грають за прозорими правилами (і тим самим забезпечити спочатку диверсифікацію джерел енергії, а згодом і енергонезалежність). Друга – енергозатратність економіки, левова частка якої сконцентрована в секторі домогосподарств, – не долік, котрий треба будь-що ліквідувати, щоб зробити цю економіку ефективною. Третя – мільйони матеріально вразливих українців, які за останні рік-півтора зубожіли настільки, що змушені відмовляти собі подекуди навіть у їжі. Ось між цими трьома факторами нині доводиться шукати баланс урядові, що не завжди йому легко вдається.

Із ринковим ціноутворенням на енергоносії більш-менш зрозуміло: влада одним махом збільшила тарифи на газ, електроенергію, а з ними й на водопостачання, водовідведення, опалення на величини від кількох відсотків до кількох разів, а до 2017 року ту невелику різницю, яка залишається між новими розцінками та ринковою вартістю відповідних послуг, нівелюють зовсім. Із ухваленням низки законодавчих актів, наприклад закону «Про ринок природного газу», за два роки відповідні ринки (передусім блакитного палива, а також електроенергії, житлово-комунальних послуг) запрацюють повністю на конкурентній основі. Тому вже зараз, маючи перед собою урядовий графік реформ, інвестори можуть планувати свої капіталовкладення в галузь, а сам приплив інвестицій не забариться й, не виключено, почнеться вже цього року.

А от із двома іншими проблемами ситуація значно гірша. По-перше, ті механізми забезпе-

чення енергоефективності, які ініціює держава, здебільшого не працюють і не набувають масовості, тому на ділі в цьому напрямі поступ невеликий. По-друге, система адресних субсидій, хоч і ще не функціонує на повну потужність, уже зараз має низку недоліків і потребує доопрацювання.

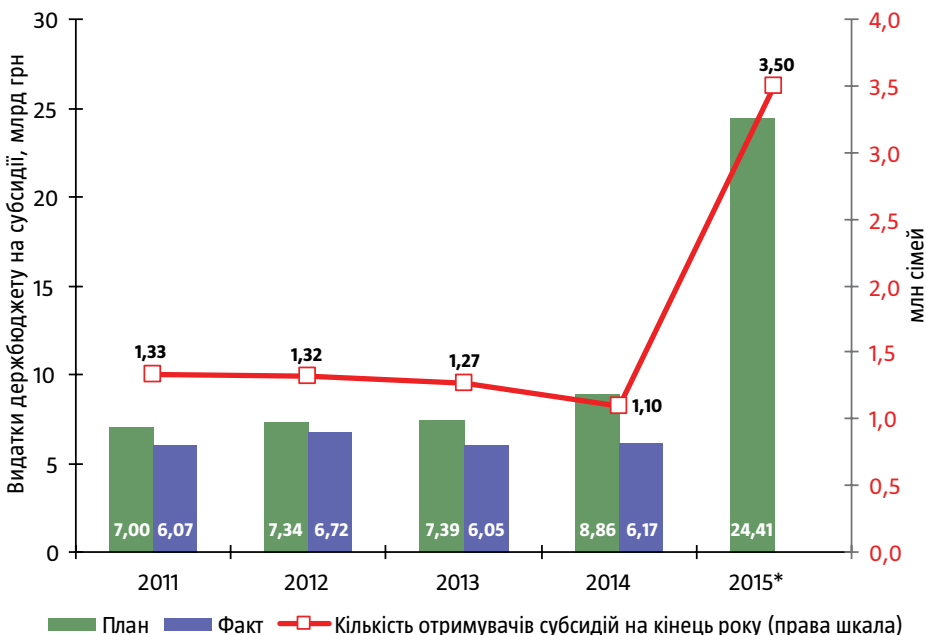
Передусім треба наголосити: головна новизна впроваджуваної системи субсидій полягає в тому, що держава у ній повертається до людей обличчям. Тобто робить усе, щоб субсидію отримало якомога більше тих, хто потребує, а не навпаки. Це проявляється в кількох аспектах. По-перше, українці мають заповнити лише два аркуші: заяву та декларацію (які їм повинні надійти на поштову скриньку у квітні та жовтні). Більше ніяких документів не

потрібно, адже держава бере на себе дальшу перевірку всіх цифр та фактів. По-друге, єдиним фактичним обмеженням – а раніше їх був цілий перелік – під час отримання субсидії окрім рівня доходу є наявність у домогосподарства упродовж року одноразової покупки більш як на 50 тис. грн. Зрозуміло, що такі придбання доступні мізерній частині населення, особливо у нинішній скрутний час, та й перевірити факт їх здійснення чиновникам буде нелегко (за винятком покупок вартістю понад 150 тис. грн, які згідно із законом повинні здійснюватися за безготівковим розрахунком, а отже, їх відстежуватимуть банки). Це дає змогу потенційно претендувати на субсидію більшості населення.

На перший погляд може скластися враження, що влада

Щедрість субсидій по-українськи

Обсяг коштів на субсидії, закладений у держбюджеті, цього року виріс утричі. Уряд очікує такого самого збільшення кількості домогосподарств, які їх одержать. Але чи витримає таке навантаження система соціального захисту?

* Кількість отримувачів субсидій у 2015 році за оцінками уряду

За даними Держстату, Держказначейства

почала піклуватися про людей. Але воно не обов'язково правильне. Адже зі зростанням тарифів, за оцінками уряду, потреба в субсидіях з'явиться у 3,5–4 млн українських сімей, що перевищує нинішню кількість їх отримувачів більш ніж утричі (див. «Щедрість субсидій по-українськи»). Щоб обслужити стільки громадян, наявна система соціального захисту повинна, грубо кажучи, або бути збільшена втричі, або запрацювати з потрійними швидкістю й ефективністю. Зрозуміло, що у другому випадку процедура надання субсидій має бути суттєво спрощена, а держава значно слабше фільтруватиме вхідні дані заявників. Тобто масовість субсидій – основний мотив спрощення механізму їх видачі.

На цьому переваги системи вичерпуються, а недоліків у неї не бракує. Насамперед ідеться про кількість українців, які можуть претендувати на субсидію. Хоча уряд орієнтується на 3,5–4 млн сімей, а в перспективі на 20 млн громадян, елементарні розрахунки показують, що реальна цифра буде значно більшою. За нових тарифів на енергоносії та комунальні послуги зимова платіжка в абсолютної більшості людей перевищуватиме тисячу гривень на місяць, а в багатьох становитиме півтори-дві. Коли зв'язити, що середньомісячна бруutto-зарплата в березні, за даними Держстату, була 3863 грн, з яких люди чистими отримували менш ніж 2,5 тис. грн, то вийде, що оплатити такий рахунок без права на субсидію (тобто щоб сума вклалася приблизно у 15% доходу – рівень, який відповідає саме такому заробітковій і є тим вищий, чим вища зарплата) зможуть лише домогосподарства, у яких четверо й більше людей має середньомісячний дохід. Це практично виняткові випадки. А якщо врахувати понад 13,5 млн пенсіонерів, які одержують у середньому близько 1,5 тис. грн, то частка тих, хто не може претендувати на субсидію, взагалі стане мізерною. У підсумку виходить, що в теперішніх умовах на неї сподіватиметься близько 75–85% українців – абсолютна більшість тих, чий основним засобом для існування є зарплата або пенсія. Це означає, що заявку потрібно заповнювати майже всім (і бажано це робити заздалегідь) і що система,

яка ще торік обслуговувала лише мільйон-півтора українців, дуже ймовірно, даватиме збої.

Тут відкривається ще один недолік схеми, який, однак, під певним кутом зору видається перевагою. Нова система субсидій не враховує тіньових доходів українців. Оскільки, за деякими оцінками, тіньовий сектор економіки в нас перевищує половину офіційного ВВП, а внаслідок кризи його частка, безумовно, збільшилася, то держава візьме на себе додаткові витрати, яких могло б і не бути. Це добре для багатьох громадян, які заробляють у тіні. Водночас держава автоматично стає зацікавленою в тому, щоб обсяг тіньової економіки зменшувався, а доходи ставали легальними. Для цього потрібні кроки передусім самого уряду, наприклад послаблення загального податкового тиску, менше навантаження на фонд оплати праці тощо. Отже, є надія, що таких заходів вживатимуть і що з часом офіційні доходи українців зростатимуть, а об'єктивна кількість претендентів на субсидії зменшуватиметься.

Утім, викликає запитання загальна сума коштів, виділена в держбюджеті на субсидії. На 2015-й вона сягає понад 24 млрд грн, що втричі більше, ніж торік. Але ж середній розмір субсидії у грудні минулого року, за даними Держстату, становив 335 грн, а цього року він не просто подвоївся чи потроївся, бо тарифи зросли, тоді як доходи практично ні, а й зростаються в кілька разів більшої кількості сімей. Зрозуміло, якщо система впорається з усіма заявками, то закладеної суми не вистачить. Добре, що уряд це розуміє, адже міністр соціальної політики Павло Розенко висловив готовність переглянути суму, закладену в бюджеті, в бік збільшення, якщо попит на субсидії буде вищий, ніж оцінює влада.

Має нова модель і ще два очевидні недоліки. По-перше, в ситуації, коли по субсидії, не виключено, звернеться понад 10 млн домогосподарств, система, яка ще торік обслуговувала лише мільйон з лишком, може встановити певні бар'єри. Ідеться не тільки й не стільки про черги на отримання субсидій та затрати часу на них, як про те, що в соцзабезі існує ризик появи корупції.

Адже в кожному випадку мова про сотні, а часом тисячі гривень на місяць, відтак можуть з'явитися «посередники», які за сотню-другу подбають, щоб конкретна людина отримала субсидію. Тож чи не перетвориться соцзабез на хабарницьку машину національного масштабу й чи має держава механізми забезпечення цієї системи від корупції?

По-друге, система субсидій жодним чином не сприяє енергоефективності й підвищенню рівня енергетичної безпеки країни. Наприклад, торік уряд часто агітував за те, щоб міняти газові котли на електричні, але з таким графіком підвищення цін на електроенергію встановлювати електроопалення невігідно. Воно вже зараз дорожче, ніж газове (навіть якщо враховувати пільговий нічний тариф), а після наступних етапів підвищення цін у 2016–2017 роках буде таким і поготів. Крім цього, за теперішнього співвідношення тарифів та

МАСОВІСТЬ СУБСИДІЙ – ОСНОВНИЙ МОТИВ СПРОЩЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЇХ ВИДАЧІ

доходів населення практично весь ефект енергоощадних заходів (склопластикові вікна, утеплені стіни тощо) зменшує розмір субсидії, а не витрат домогосподарства на житлово-комунальні послуги. Можливо, у цьому напрямі влада повинна вчинити радикальніше й запропонувати населенню, наприклад, оплатити повністю комунальні послуги, спожиті домогосподарством, у сумі, яку воно витратило на конкретні заходи зі збереження енергії, перелік котрих був би стандартний і визначався б на державному рівні. Тоді енергоощадний рух став би масовим, а уряд мав би результат уже за кілька років.

Так чи так, а нова система субсидій хоч і сприятливіша для громадян, ніж була досі, але бачиться сируватою під час комплексного аналізу. Доопрацювати її так, щоб вона до нового опалювального сезону стала вагомим елементом балансу в зазначеному трикутнику, – ось одне із пріоритетних завдань держави на найближчі місяці. ■

Симеон Дянков:

«Олігархи є найбільшими опонентами реформ»

Спілкувався
Любомир Шавалюк

У розмові з *Тижнем* колишній віце-прем'єр і міністр фінансів Болгарії (2009–2013) поділився досвідом реформ та подолання економічних криз, а також своїм баченням економічних процесів, що відбуваються в Україні та Росії.

У. Т.: Банківська система Болгарії була однією з найбільш постраждалих від глобальної фінансової кризи 2008–2009 років. Яких заходів уживав ваш уряд для забезпечення стабільності банків?

— Коли настала глобальна фінансова, а потім європейська боргова криза, на міжнародних ринках запанувала думка, що на грецькі фінустанови чекає колапс (це, зрештою, і трапилося), який потягне на дно банківські системи Болгарії, Румунії та інших країн.

Із цією проблемою ми боролися двома методами. Перше, хоча банки з іноземним, зокрема грецьким, капіталом були великі, розуміли, що є способи відгородити їх від проблем у Греції, змусивши сконцентруватися лише на роботі в Болгарії. Тому встановили вимоги, щоб усі наші фінустанови відділили свої системи обліку, безпеки, електронних платежів та документообігу, так щоб у щоденному потоці інформації не залежали від материнських компаній, зокрема із Греції. Психологічно це справило величезний позитивний ефект! На мою думку, то був ключовий крок у подоланні кризи.

По-друге (із цим зараз зіткнулася безпосередньо Україна), ми на відміну від Греції, Австрії, Угорщини від першого дня кризи вживали дуже радикаль-

них заходів для забезпечення фінансової дисципліни. Болгарський уряд щомісяця звітував про успіхи в цьому напрямку перед міжнародними рейтинговими агентствами та іншими зацікавленими сторонами. Відтак у їхній свідомості дуже швидко сталося відмежування Болгарії від Греції та Угорщини. І не лише в банківському секторі. Міжнародна спільнота невдовзі переконалася, що уряд у Софії готовий зробити все належне для подолання кризи. Коли партнери думають про вас саме так, це дає вам змогу відкласти багато непопулярних кроків на потім і не робити всього, що потрібно, відразу.

У. Т.: Чи була у вашій країні проблема рекапіталізації та націоналізації банків через кризу?

— Унаслідок останньої кризи такої проблеми не виникло. Але в 1996–1997 роках Болгарія пережила глибоку фінансову кризу, яка розпочалася з банківської системи. Тоді збанкрутувало приблизно 30% фінустанов

країни. Уряд постав перед вибором: націоналізувати банки або різко підняти вимоги до капіталу, ліквідності, зрештою дозволивши ринкам самим вирішувати, хто кого поглине, чи зацікавляться нерезиденти виходом на ринок тощо.

Ми, по суті, не проводили націоналізації та примусових злиттів, але 1998 року дуже різко посилили вимоги до капіталу в банківській системі, практично потроївши норматив. Як наслідок – наприклад Unicredit прийшов на болгарський ринок, купив банк, а потім консолідував на його основі ще п'ять-шість інших. Відтак досить швидко з розпорошеної системи ми отримали шість-сім відносно великих кредитних корпорацій, здатних ефективно працювати і, як згодом з'ясувалося, пережити кризу в Єврозоні через кілька років.

На мій погляд, це хороший приклад виходу із ситуації, в якій зараз опинилась Україна, а також Росія. У системі забагато дрібних гравців, тому, коли настає криза, більшість із них стають проблемними. У вас повинно бути значно менше фінустанов, скажімо, 10–15. Тому я пропонував би різко збільшити вимоги до капіталу, а відтак залишити сектор сам на себе, щоб він самостійно консолідувався.

У. Т.: В Україні сподіваються, що ЄС та інші донори нададуть нам фінансову допомогу, аби ми вийшли під час кризи. Але Євросоюз виділяє гроші порціями. Чи мала Болгарія такий досвід?

— Передусім слід сказати про співпрацю Києва та Брюсселя. На мій погляд, європейці повинні зробити значно більше, ніж робили дотепер. На сьогодні ЄС надав вашій країні близько €2 млрд – це абсолютний нуль, адже йдеться про майбутнє не

лише України, а й цілого регіону. Усі розглядають вашу країну як таку, що понад 20 років узагалі не проводила реформ, у якій уряд ніколи всерйоз не пробував подолати корупцію, політики якої не надто прагнули інтегруватися в ЄС. Але зараз з'явився шанс усе це змінити. На мій погляд, Євросоюз повинен виділити не €2 млрд, а, скажімо, €10 млрд протягом цього – на початку наступного року. Останнім часом я регулярно просую цю ідею, коли зустрічаюся з європейськими чиновниками. Бо гроші потрібні зараз. Якщо вони виділять їх, скажімо, через три роки, буде запізно. До того часу або реформи проваляться, або якщо вони виявляться успішними, то їх соціальні наслідки будуть настільки важкі, що майже гарантовано ніхто з теперішніх і потенційних реформаторів не залишиться при владі: їх швидко викинуть із політикуму.

Те саме стосується США, від яких має прийти €2 млрд. Думаю, незабаром Америка виділить ще \$1 млрд, але й цього замало. З огляду на те як багато американці говорять про підтримку Києва, вони теж мають надати принаймні \$10–15 млрд, і якомога швидше. Але США кажуть, мовляв, Україна в Європі, тому треба подивитися, що зроблять для неї європейці. Якщо ЄС виділить більше грошей, то я впевнений, що американці вчинять так само.

У Болгарії було трішки по-іншому, бо ми приєднувалися до ЄС у 2007-му, але вже 2004 року знали, що вступимо туди. Це було до кризи, тому ми були зосереджені на приєднанні до Євросоюзу, який суттєво нам допомагав від початку. Коли настав криза, він зосередився на Греції і великою мірою забув про Східну Європу, зокрема Україну, Грузію та Молдову. Але зараз хороший момент, щоб це змінити, і багато залежить від ваших керманців. Їм, грубо кажучи, слід щотижня відвідувати Брюссель із презентаціями та доповідями про те, що вони роблять і що відбувається. Не просто бути ввічливими з європейцями: політики не розуміють ввічливості. Українці повинні сказати Євросоюзові: «Якщо вам справді не байдуже, давайте \$10 млрд зараз».

У. Т.: Ви були одним із засновників рейтингу «Легкість ведення бізнесу», публікованого Світовим банком. Чи переживала Болгарія стрімкий підйом його щаблями й завдяки чому?

– Вона має досить високу позицію в цьому рейтингу, здається, 38 місце у світі. Почалося все після банківської кризи 1990-х. Коли ми розчистили банківську систему, виникла проблема: тепер маємо відносно ефективний фінансовий сектор, готові видавати кредити, але чомусь ніхто їх не бере. Це було у 2002–2003 роках. Чому так відбувалося, чому не було бізнесу, зацікавленого у кредитуванні?

Тоді уряд почав досліджувати це питання детальніше й виявив, що у країні настільки багато бюрократичних втручань у справи бізнесу, що підприємці не розкривають адекватно інформацію про активи, прибутки тощо. Коли вони приходять у банк позичити, то банкіри їм відповідають, мовляв, ми не дамо вам кредит, бо у вас збитки. На що ті відповідали, що вони не збиткові, а просто приховують прибутки через бюрократичний тиск.

Щоб подолати цю проблему, уряд витратив три-чотири роки, знижуючи рівень бюрократизації та чиновницького тиску на бізнес. На той момент усі дивилися на те, що відбувалося у Словаччині, яка проводила ефективні реформи. Естонія робила перетворення, особливо у податковій системі. Власне, тому Болгарія вдалося реформувати в такому самому ключі.

У. Т.: Ви згадали про кризу в Болгарії в 1990-х. Якщо порівняти її з нинішньою українською за низкою показників, то видно дивовижну подібність. Які уроки тієї кризи повинен засвоїти наш уряд?

– Міністр фінансів нещодавно показала мені останні макроекономічні дані по Україні, зокрема рівень боргу, бюджетного дефіциту тощо. Вони справді подібні до того, що ми мали в Болгарії у 1996–1997 роках. Відмінність ось у чому: досить легко було проводити реформи через кілька років після розвалу комунізму, коли з одного боку стояли колишні комуністи, а з другого – демократи.

БІОГРАФІЧНА НОТА

Симеон Дянков – болгарський економіст, політик. Народився у Ловечі (Болгарія) 1970 року. У 1997-му здобув ступінь доктора (PhD) з економіки Мічиганського університету. Працював на багатьох посадах у Світовому банку, Міжнародній фінансовій корпорації та ЄБРР. Був віце-прем'єром, міністром та міністром фінансів Болгарії у 2009–2013 роках. Зараз головний дослідник Інституту міжнародної економіки Петерсона (Вашингтон, США) й ректор Нової економічної школи (Москва, Росія).

Ви питаєте народ, мовляв, ми рухаємося до комунізму чи до демократії? І все. У таких обставинах можна просунути багато реформ суто на цьому поділлі.

У теперішній ситуації після багаторічної відсутності будь-яких реформ ви точно не знаєте, хто є внутрішнім ворогом. Чи це комуністи, чи колишні комуністи, чи колишні секретарі комсомолу. Мабуть, частина з них так само. Але, на мій погляд, багато противників реформ на сьогодні узагалі поза державним сектором. Це успішні бізнесмени, які, можливо, певний час були політиками. Особливо погано те, що всі ваші олігархи розбагатіли, «підгодовуючи» урядовців та чиновників. Навіть у Росії є частина олігархів, які стали заможними, займаючись інноваційним бізнесом, наприклад винайшли Яндекс, дещо з мобільних технологій або щось інше нове, завдяки чому створювалася вартість. В Україні я не можу назвати жодного олігарха, який заробив би статки незалежно від держави...

Олігархи корумпували владу, і, на мій погляд, сьогодні вони є найбільшими опонентами реформ. Можливо, тихо й таємно, але це помітне джерело опору. І воно робить боротьбу за проведення перетворень значно складнішою. Бо вам треба подолати не лише бюрократію чи колишніх комуністів, а й частину приватного бізнесу.

УКРАЇНІ НЕОБХІДНО ПРОВЕСТИ РАДИКАЛЬНІ БЛІЦ-РЕФОРМИ, ЗМІНЮВАТИ ВСЕ ОДНОЧАСНО

Що робити? Моя думка із цього приводу така сама, як в Івана Міклоша. Вам треба їх спантеличити. Але як? Провести радикальні бліц-реформи, змінювати все одночасно. Противники зупинять вас на кожному кроці, але тоді шанси на успіх, принаймні в деяких сферах, будуть значно вищі. Тож у вашому випадку з огляду на те, скільки років минуло від початку трансформації, єдина перспектива – бліц-реформи. А за тим потрібно дотискати ті напрями, які працюють і в яких з'являються певні результати. ■

ЖЫВЕ БЕЛАРУСЬ!

Партизанська дружба

Мій мінський приятель іще на початку 2000-х, коли ми тут кляли «злочинний режим Кучми», приїздив до Києва зі словами: «Хочу вдихнути повітря свободи!». Ми з друзями переглядалися: «Ну в нас іще теж не геть яка свобода, хоча якщо порівняти...» Якщо порівняти з понад 20-річним правлінням Лукашенки, то ми у своїй пострадянській історії таки не знали справжньої неволі. Для білорусів Україна в роки незалежності стала приблизно тим, чим для радянської людини була, приміром, Прибалтика: ніби «своє», але закордоння, вестернізоване, ліберальніше. Ну й відмінне від справжнього ЄС – бодай Польщі та Литви, де громадяни Білорусі також нерідко бувають. Пересічні люди їхали до нас здебільшого із двох потреб: скупитись у наших «буржуазних» магазинах або відпочити в Криму та Причорномор'ї. Українці на території північного сусіда бували рідше, а як траплялося завітати туди, то хто з іронією, а хто з ностальгією розповідали про місцевий застиглий побутовий соціалізм із відремонтованими дорогами, працюючими колгоспами й ранковою гімнастикою на національному радіо.

На рівні стереотипів зародилася навіть певна українська зверхність до «відсталих» білорусів, що живуть за диктатури, в міцних російських «братерських» обіймах, працюють на державних підприємствах, користуються календарем, де навіть 7 листопада залишається святковою датою. Будь-яка диктатура гідна висміювання навіть тоді, коли на чолі її не Пол Пот, а досить-таки миролюбний колишній директор радгоспу. Однак чи треба нам довго пояснювати, що режим і його функціонери є не втіленням цілого народу, а радше його кривим віддзеркаленням?

Справжня українсько-білоруська дружба не благословлялася президентами з високих трибун, це було щире партизанське братерство, що загартовува-

**Автор:
Дмитро
Крапивенко**

лось у 1990-х на вулицях Мінська, коли наші добровольці їздили допомагати сусідам протистояти встановленню диктатури. Студентом я не без певних заздрощів читав білоруський контркультурний журнал «Навінікі», де йшлося про вуличні бої із застосуванням «коктейлів Молотова» та бійки з міліціонерами, котрі, на думку авторів, «звичайні хлопці, яким вельми проста даць... (далі нецензурно)».

А потім на кожному з наших Майданів з'являлися біло-червоно-білі національні білоруські прапори: це наші брати приходили на допомогу в боротьбі за свободу. «Політичні бомжі!» – сичала на них офіційна білоруська пропаганда й лякала обивателів тим, що «гастро-лери» можуть привезти з Києва до стерильно чистого Мінська українську заразу: сміття, шини й мало не чуму з холерою. Але ми бачили на власні очі цих руських дівчат і хлопців, що нава-

крашених національними прапорами й «Пагоняй». Вони знали, що їхні паспорти не захистять від беркутівського кийка, а консул Республіки Білорусь не кинеться рятувати їх із київської бунцегарні. Один із перших воїнів Небесної сотні – Михайло Жизневський, уродженець Гомельської області, який значну частину свого 26-річного життя провів в Україні, і вона зрештою визнала його Героєм. Влада Білорусі жертви не помітила, бо не звикла шанувати революціонерів, окрім Дзержинського та йому подібних. Ба навіть провідника антиросійського постання 1863 року Кастуся Каліновського, про якого ще в «червоні» 1920-ті роки знімали кіно, на офіційному рівні в лукашенківській Білорусі офіційно не шанують, аби не порушувати матриці «вічного» братерства з росіянами.

Але поруч з офіційною, цілком совковою, меншовартісною, «бульбаською» культурою (чого варті лише «Слов'янський базар» у Вітебську чи золота ліпнина палаців Лукашенки) в Білорусі існує потужний андеграунд: альтернативне кіно, театральна сцена, література, історіографія. Усе це живе у «золотому підпіллі» вже не одне десятиліття, і саме воно викликає інтерес у сучасних українців, саме за ним розпізнають наших північних сусідів у мистецькому світі.

У фільмі сучасного білоруського режисера Андрея Кудзіненки «Окупація. Містерії» звучать моторошні слова: «Зараз у білорусів є держава. Але їх самих уже не лишилося». За цією гіперболою криється пересторога не лише для своєї нації, а й для нас, чия історія була така сама трагічна, хоча зберегла нам шанс на побудову вільної країни, без задурлиливих обіймів «старшого брата». Тому, якщо схитимо, ми занепастимо водночас і свою надію, і наших «сябрів», які словом і ділом, а дехто й прямою участю в бойових діях на Донбасі, допомагають нам вистояти сьогодні. ■

**СПРАВЖНЯ УКРАЇНСЬКО-БІЛОРУСЬКА ДРУЖБА
ЗАГАРТОВУВАЛАСЬ У 1990-Х
НА ВУЛИЦЯХ МІНСЬКА
ТА ПРОДОВЖИЛАСЬ
У КИЄВІ НА МАЙДАНІ**

жилися на подвійний ризик: стати жертвою нашої-таки міліції в «гестах» чи КГБ (білоруська спецслужба досі використовує архаїчний зловісний «бренд») удома. Їхня віра в перемогу видавалася ще наївнішою за нашу, їхні поневіряння в боротьбі з диктатурою були куди суворішими, вони краще знали, що таке витіснення рідної мови й культури на маргінес, навіть краще розуміли, від чого стараються допомогти нам захиститись.

Вони не приїздили сюди розфуфиреними консультантами, що жили в дорогих готелях і просто «чекінілись» на сцені Майдану. Вони були поруч, у наметах, при-

Аби не було війни

Автор:
Сяргей Пульша

Попри поширену думку, в Білорусі від Майдану прогнали всі. І демократична опозиція, і зовсім не демократичний Аляксандр Лукашенка. Надії і перших, і других на Україну не справдилися.

СТРАХ МАЙДАНУ

Білоруське суспільство було налякане подіями, що відбулися в Києві на початку 2014 року. Збройне протистояння в центрі Києва, розстріл демонстрантів на Інститутській справили гнітюче враження на громадян суцільної держави. «Ні, така демократія нам не потрібна!» – поширена думка в Білорусі.

За даними опитування Незалежного інституту соціально-економічних і політичних досліджень (НІСЕПД), у червні 2014 року білоруси різко негативно поставилися до Майдану. Щоправда, питання містило застереження: «З урахуванням подальшого розвитку подій в Україні як ви оцінюєте Євромайдан та усунення від влади президента Януковича?». Тоді, у середині 2014-го, негативно оцінили Майдан 63,2% респондентів, позитивно – тільки 23,2%. Це закономірно: поперше, загибель людей у центрі Києва, по-друге, тоді вже був «відтяпаний» Крим і починався безлад на Донбасі. Найбільшим і чи не найважливішим фактором виявився вплив російського телебачення, яке вільно говорить у Білорусі. Аж до того, що, наприклад, російські РТР і НТВ входять у соціальний пакет, який транслюється через загальнодержавну сітку мов-

лення. Тобто вони не кабельні й не супутникові – вони тут нарівні з державними. І білоруський обиватель розглядав (та й зараз розглядає) події в Україні переважно крізь призму російських інтересів і пропаганди.

У білоруського народу, що втратив, за останніми даними, кожного третього під час Другої світової, дуже сильне неприйняття будь-якої війни. Лозунг «Аби не було війни» можна назвати національним девізом обивателя. Аж до того, що громадяни, усвідомлюючи безпосередню загрозу державі, захищати її не готові.

У тому самому червні 2014 року 67% громадян вважали, що Росія може приєднати до себе всю Білорусь або її частину. Різною мірою: від «можливо, але мало ймовірно» (36,4%) до «це неминуче» (4,4%), але таку загрозу усвідомлювали. І водночас чинити спротив цьому зі зброєю в руках готові були тільки 14,4%. 47,7% воліли б «пристосуватися до ситуації», а 16,5% навіть «вітали б ці зміни».

У січні 2015-го тенденція змінилася неістотно. Щоправда, на 9% (до 23,4%) побільшало охочих відстоювати Білорусь зі зброєю, а схвалювали б приєднання до Росії тільки 9,7%, але частка «пристосуванців» лишилася така сама – 47%.

РОСІЙСЬКА ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА

Політолог, соціолог та аналітик НІСЕПД Сяргей Нікалюк одним із основних результатів Майдану й подальших подій в Україні вважає усвідомлення того, що на білоруське суспільство великий і чи не вирішальний вплив чинить російська пропаганда. «Білорусь

узагалі перебуває в інформаційному просторі РФ. І близько 60% населення, а то й більше, готове (тут важливе слово готове) сприймати російське трактування подій. Тому білоруси до цих подій поставилися так, як і росіяни: їх охопила ейфорія від «крим-нашу». У результаті вже в березні 2014-го склалася ситуація, яку я назвав «аномалія-2014». Темпи зростання доходів населення стали сповільнюватися: до кінця року воно вийшло в нуль, якщо не в мінус. А білоруси звикли сприймати економічну стабільність як двозначне збільшення доходів населення: у нас років 10 так і було. Аномалія ж полягає в тому, що на тлі економічного спаду почали зростати рейтинги влади загалом і Лукашенки зокрема», – каже соціолог.

За результатами перших опитувань цього року, зазначає Нікалюк, «аномалія» видихається, особливо після девальвації білоруського рубля на 40% наприкінці грудня 2014-го, але, хоч як дивно, все ще працює. «Ми фіксуємо катастрофічне падіння рівня життя громадян у їхньому сприйнятті, але довіра до влади лишається досить високою. Електоральний рейтинг Лукашенки знизився до 34,2%, але довіра до нього все ще аномально велика –

ФОТО: СТАНІСЛАВ КОЗЛЮК

БІЛОРУСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЗАГНАНЕ В «ЯМУ СТРАХУ». Тамтешня опозиція виявилася деморалізована. Лукашенка, звісно, дістав хорошу можливість нормалізації відносин із Заходом, але ці можливості поки що лише потенційні

2010-му, коли неспроможність дійти згоди вилилася в «парад кандидатів». У результаті тоді влада намалювала затятим опозиціонерам до 2% голосів, а деякі з кандидатів у президенти опинилися у в'язниці. Один із них, Мікалай Статкевич, перебуває там досі.

Багато білоруських опозиційних лідерів їздило на Майдан підтримувати демократичні зміни в Україні. З надією, як у 2004 році, в часи Помаранчевої революції, що демократична та європейська Україна прокладе шлях і демократичним змінам у Білорусі.

Після трагічних подій у Києві на Інститутській білоруське суспільство різко відкинуло ідеї всіх майданів. У підсумку в опозиції зникла мобілізуюча ідея. Раніше нею була Площа. Тобто спроба через мирний протест заявити владі про те, що в країні велика кількість незгодних із її політикою, а також з офіційними результатами виборів. У різний час Площа мала різні цілі: від спроб домогтися від керівництва перерахунку голосів до спроб примусити його зважати на опонентів та їхню думку. Тепер, після подій в Україні, ні про яку Площу не йдеться. Тобто опозиція втратила фактично єдиний мобілізаційний інструмент президентської кампанії.

Протестний електорат у Білорусі становить 25% усіх виборців. Тобто ті 25% за наявності єдиного кандидата готові за нього голосувати, причому н важливо, що це буде за персона. «Мобілізація» протестного

48,8%. І це на тлі того, що 46,3% заявили про погіршення їхнього матеріального становища», — каже експерт.

Чому ж білоруси впали в ейфорію від «кримнашу»? Все просто, пояснює Нікалюк, вони сприйняли це як «кримсвій». «Один із базових елементів російської культури, і цього ніхто не заперечує, — імперськість. А я кажу (чимало моїх колег від цих слів хапається за голову), що багатом білорусам вона властива так само, як росіянам. Справа тут не в людині білоруській чи російській, а в людині радянській. Імперськість притаманна людині радянській. Наш відомий співвітчизник Алесь Адамович не дарма називав Білорусь «Вандеєю перебудови». За даними одного з перших ще всесоюзних опитувань ВЦВСД, у 1991 році, до розпаду СРСР, рівень «людини радянської» в Білорусі був найвищим у Союзі. Нагадаю, тоді запитання звучало так: ви вважаєте себе громадянином СРСР чи громадянином своєї республіки? Білоруси за «радянськістю» випередили всі республіки колишнього Союзу, це був найбільш радянський народ», — каже Сяргей Нікалюк.

Тому імперськість Росії вони сприймають як свою, а російська

пропаганда «радянський» комплекс імперськості посилює. «Російська пропаганда в Білорусі лягла на удобрений ґрунт. Вона розбудила і проявила те, що було в «радянському білорусі», — вважає Нікалюк.

«Пропаганда створила два рівні, два пласти сприйняття людей. Один економічний: погіршення життя населення, він сприймається досить об'єктивно. Другий символічний: ставлення до влади, до держави. І вони живуть різними життями. Очікуваного падіння символічного рівня залежно від рівня реального все ще не спостерігається, і це для соціологів загадка», — каже Нікалюк.

МАЙДАН УБИВ ПЛОЩУ

Напередодні президентських виборів у Білорусі (вони мають відбутися не пізніше ніж у листопаді 2015 року) тамтешня опозиція виявилася в «розібраному» стані. Нездатність домогтися про єдиного кандидата — хронічна хвороба білоруських опозиційних політиків. Так було і в 2006-му, коли на вибори пішли два демократи: зовні «єдиний» Аляксандр Мілінкевич і «не-єдиний» колишній ректор Білдержуніверситету Аляксандр Казулін. Так було і в

ПІСЛЯ ТРАГІЧНИХ ПОДІЙ У КИЄВІ НА ІНСТИТУТСЬКІЙ БІЛОРУСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО РІЗКО ВІДКИНУЛО ІДЕЇ ВСІХ МАЙДАНІВ

електорату завжди впиралися в Площу. Тобто надвечір у день виборів організовувався збір прихильників опозиції на головних площах Мінська з метою «або відсвяткувати перемогу, або змусити владу повернути нам вкрадені голоси». Цей заклик був головним мобілізатором для виборців: навіть у разі програшу опозиція здава-

тися не збирається. Мовляв, ми покажемо, що в нас є порох у порохівницях!

Після Майдану голоси прямо протилежні. До того ж білоруські опозиціонери зараз, після подій в Україні, бояться не просто Площі як акції протесту. Вони бояться того, що акція раптом може виявитися успішною.

І ось у цьому випадку, на думку багатьох, РФ розпочне реалізацію в Білорусі «українського сценарію», що в суспільстві, яке цілковито залежить від російських телеканалів, перебуває, за великим рахунком, у російському медіа-просторі, призведе до втрати суверенітету і незалежності держави. Тому збереження суверенітету і незалежності на цих виборах опозиція бере за основу. І тому вирішує «не дражнити російських гусей», не давати приводу для втручання в Білорусь та відмовляється від масових вуличних протестів.

У народ уже запустили приказку: «Лучше Лукашенко Саня, чем на танке русский Ваня».

У 1997 році, коли Лукашенка що є духу підписував документи про створення Союзної держави Білорусі та Росії, мені випала честь зустрітися в Москві з Валерією Новодворською. Наприкінці інтерв'ю вона сказала: «Ви ще побачите ті часи, коли Лукашенка захищатиме незалежність Білорусі в землянках і зі зброєю в руках». Тоді це видавалося неймовірним: президент, який «здає» країну, відстоюватиме її суверенітет? Минуло майже 20 років і... Лукашенка виявляється, навіть на невисловлену, але цілком прочитувану думку білоруської опозиції, гарантом суверенітету і незалежності Білорусі. Як далеко дивилася в майбутнє Валерія Ільїнічна!

ПРОГРАШ ЛУКАШЕНКИ

Аляксандр Лукашенка від самого початку поставився прохолодно до дій Росії в Криму і на Донбасі. Понад те, він перший відчув неприємний холодок між лопатками через ці дії. Незважаючи на те що Росія – головний партнер Білорусі у всіх – політичний, воєнний та економічний – сферах, все ж таки Україна для неї не менш важлива. Це третій за величиною (після РФ і разом узятого ЄС) її економічний партнер.

Росія своїми діями в Криму порушила Будапештський меморандум, який гарантував Україні цілісність і недоторканність кордонів в обмін на виведення ядерної зброї. Але річ у тому, що згаданим меморандумом те саме гарантувалося і Білорусі. Тому «рубка» цього документа одним із «гарантів» не могла не занепокоїти й білоруського керівника.

Саме тому з перших днів конфлікту Лукашенка дистанціювався від РФ. Варто згадати хоча б його зустріч із тоді ще виконуючим обов'язки президента Олександром Турчиновим, на якій обіцяв Україні допомогу, підтримку та взаємовигідну співпрацю, наскільки це буде в його, Лукашенки, силах.

Не можна не помітити й того, що білоруський керівник зробив висновки з російсько-українського конфлікту. Протягом усього минулого року велику увагу він приділяв розвитку Збройних сил Білорусі. Результатом цього стала, наприклад, розробка нової військової техніки, що була продемонстрована на параді в Мінську 9 травня.

Звісно, Лукашенка на словах визнав окупований Крим частиною Росії. «Ви знаєте мою позицію щодо Криму. Підставилися. Вважаєте, що це ваша земля, – треба було за неї воювати. Не воювали – значить не ваша», – вкотре озвучив бацька свою думку на великій пресконференції 29 січня цього року.

Однак це не означає й підтримки РФ у кримському питанні. «Особлива думка» Лукашенки жодним чином не вилилася в конкретні законодавчі рухи. Сам бацька каже, що з пи-

танням визнання Криму до нього не зверталися, а звернення про визнання «ЛНР» і «ДНР» від імені цих «республік» парламент Білорусі проігнорував. Про фактичне ставлення білоруського керівника до анексії півострова свідчить хоча б той факт, що національна авіакомпанія «Белавія» туди не літає, повністю поділяючи думку про неприпустимість рейсів на окуповану територію.

На тлі російсько-українського конфлікту Аляксандр Лукашенка дістав можливість поліпшити відносини із Заходом. З одного боку, на його думку, стабільна й мирна Білорусь, нехай і на чолі з «диктатором у центрі Європи», є для Заходу великою цінністю. З другого – вона цінність як майданчик для мирних переговорів. Підтвердженням чого стали Мінськ-1 і Мінськ-2. При цьому всі думали, що Мінськ-2 буде проривом «сильноокої» в політичній блокаді, яку фактично з 1996-го тримає Євросоюз. Відколи як майже 20 років тому Лукашенка переписав Конституцію, ПАРЄ не визнає білоруського парламенту, а подальші недемократичні вибори та нехтування правами людини привели країну до санкцій із боку ЄС і навіть прямих фінансових санкцій із боку Міжнародної організації праці. Остання через утиски профспілок «виселила» Білорусь із системи генеральних преференцій МОП, унаслідок чого країна зазнає прямих фінансових втрат.

Здавалося б, після приїзду до країни Франсуа Олланда та Ангели Меркель про санкції Євросоюзу можна й не згадувати. Як це

Головна новинка мінського параду-2015 – система залпового вогню «Полонез», здатна уражати цілі на відстань 200 км

ФОТО АБВ.БІ

Лукашенка буде невідним у ЄС, коли в Мінську він поручався з провідними європейськими лідерами? Виявилося, буде.

Попри всі прогнози та припущення щодо потепління відносин із Заходом, останній виявився принциповішим, ніж на це розраховувала навіть білоруська опозиція. Санкційний список проти чиновників, причетних до репресій і фальсифікацій виборів, нікуди не зник. Лукашенка лишається невідним у Європу, що наразі підтверджує саміт Східного партнерства, який має відбутися в Ризі наприкінці травня. Білорусь дістала запрошення на цей саміт, але не на ім'я персонально Аляксандра Лукашенки.

Тобто в Європу він, як і раніше, невідний. А отже, своєї мети-максимуму не досяг.

«РУССКИЙ МИР» – ЦЕ НЕ ПРО НАС»

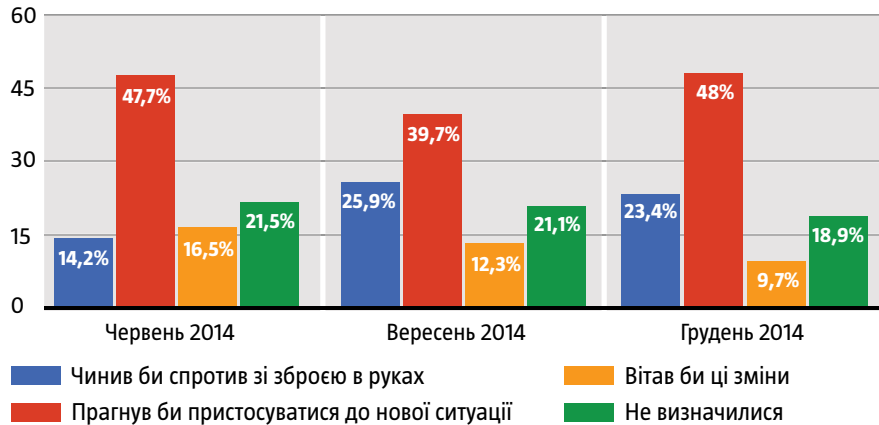
Так сказав Лукашенка в посланні до народу і парламенту 29 квітня. Відносини з Росією, що зовні видаються прекрасними, насправді такими не є. Білоруська економіка, як говорять в інтернетах, «трохи менше, ніж повністю» зав'язана на РФ. Криза в Росії, що виникла внаслідок падіння цін на нафту й падіння російського рубля, болюче вдарила по Білорусі – тут уже згадувалося про 40% девальвацію її національної валюти наприкінці минулого року. Під час кризи Москва завжди була «палочкою-виручалочкою» «синьою». Але зараз вона нею не є.

Білорусь на початку року просила в РФ позику \$2,5 млрд. А та виділила «братньому народу» лише \$110 млн. Водночас Киргизстан для обслуговування своїх кордонів отримав від Росії безоплатно (не в кредит) \$200 млн. Таке демонстративне нехтування «головним союзником Москви» щось таки значить.

«Російське керівництво не дуже задоволене тією позицією, яку зайняла Білорусь в українському питанні, – каже політичний оглядач Андрей Фьодарав, – але зовні це поки що не проявляється. Що стосується кредиту, то тут важко сказати, з чим це пов'язано: з позицією Білорусі щодо України, з тим, що в самій Росії ситуація не краща, чи з не-

Часткове протверезіння

Якби Росія збройним шляхом спробувала приєднати до себе всю територію Білорусі чи її частину, як ви діяли б?

За даними Незалежного інституту соціально-економічних і політичних досліджень

виконанням тих зобов'язань, на яких виділялися попередні кредити».

«Однозначно вважати це виявом невдоволення Москви не можна. На політичному рівні невдоволення не видно. Відбулися засідання в рамках СНД, ЄАЕС 8 травня, і зовні демонструється повна згода. Тож Москва поки що потерпить Аляксандра Лукашенку. Відстежуватиме, як він поводитиметься надалі й чи не вийде за «межі пристойності», – зазначає політолог.

Фьодарав зауважив, що на великій прес-конференції в Мінську Лукашенка прямо заявив, що побоюється повторення українського сценарію в Білорусі. І тому він не переступить якоїсь межі поведінки, встановленої Москвою.

Аляксандр Лукашенка опинився в давно відпрацьованій ним схемі «геополітичної гойдалки»: лякати Москву «кременем на Заході» та отримувати звіт гроші за «невихід із російської сфери впливу» й водночас створювати для Заходу видимість реформ і лібералізації та витягувати кредити й звіт. У цьому немає нічого нового чи незвичного: наприклад, «лібералізація» 2008–2010-го дала білоруському керівникові змогу одержати від МВФ позику в розмірі \$3 млрд і профінансувати таким чином свою виборчу кампанію 2010 року. Чим закінчилися ті переговори, ми прекрасно знаємо: згаданий вище Статкевич сидить за них досі.

ПРОГРАШ ЧИ ВИГРАШ?

Таким чином, можна констатувати, що в Білорусі від Майдану та подальших українських подій ніхто не виграв. Білоруське суспільство загнане в «яму страху». Тамтешня опозиція виявилася деморалізована. Лукашенка, звісно, дістав хорошу можливість нормалізувати відносини із Заходом, але ця можливість поки що лише потенційна. У відносинах із Москвою очевидних змін не сталося – вона і далі жорстко контролює свого «союзника». Проте й Росія своєї мети не досягла: «си-

У НАРОД УЖЕ ЗАПУСТИЛИ ПРИКАЗКУ: «ЛУЧШЕ ЛУКАШЕНКО САНЯ, ЧЕМ НА ТАНКЕ РУССКИЙ ВАНЯ»

ньюка» вперто не бажає повністю прийняти позицію Москви щодо подій в Україні.

Утім, згідно з парадоксальним твердженням, «успіх у переговорах – це коли кожна сторона вважає, що програла». Майдан і події на Донбасі показали «болючі точки» білоруської державності. Це нездатність протистояти іноземній пропаганді, орієнтованій на Схід Збройні сили, односторонність зовнішньої політики та ще багато-багато речей, над якими доведеться працювати. Чи працюватиме над цим Білорусь – це вже інше питання. ■

Лукашенко: архітектор геополітичної пастки?

Автор:
Ігор Лосєв

Після загарбання Криму й окупації частини Донбасу чимало союзників Москви на пострадянському терені почуваються доволі незатишно. Однак найбільші підстави для побоювання мають найближчі Білорусь і Казахстан.

«Вічний» президент Казахстану Нурсултан Назарбаєв не може абстрагуватися від того факту, що понад третину, якщо не більше, його населення становлять етнічні росіяни, які компактно розселені на північних територіях на кордоні з Російською Федерацією. І Кремль у будь-який момент може забажати їх «захистити». А зобразити на російському найправдивішому у світі ТБ «жахливі звірства» казахів проти росіян – питання техніки, тим більше що методологія вже відпрацьована у Грузії та Україні. Назарбаєв поки що дає собі раду, стримуючи найнебезпечніші деструктивні елементи, насамперед представників Семиріченського козацького війська, налаштованих украй шовіністично. Казахстанська Феміда без жодних комплексів давала цим отаманам великі терміни ув'язнення, що протягом багатьох років мало ефект.

Білорусь є великою геополітичною звабою для Кремля. Адже приєднання її до Росії було б наочним утіленням багаторічної демагогії про «слов'янську єдність», «руській мір» тощо. Крім того, це прямий фронтальний вихід на кордони Європейського Союзу і можливість ще жорсткіше шантажувати Захід. Білорусь об'єктивно, через відсутність там громадянського суспільства, через багаторічну тотальну проросійську пропаганду (і не лише з боку Москви, а й з боку самого Лукашенки) є значно легшою здобиччю, ніж Україна.

Лукашенко ізолював свою країну від західних сусідів, максимально ускладнив відносини з Польщею, Литвою і Латвією.

Казахстан менш привабливий, бо далекий від Європи (а Росія зацікавлена насамперед у європейських справах, де сподівається на переважаючий вплив), близький до Китаю (Піднебесна має свої інтереси в цій країні, тож навряд чи спокійно дивитиметься на сваволлю там свого північного чи то партнера, чи то супротивника). Будь-які струси в Казахстані можуть дестабілізувати весь регіон Центральної Азії з передбачуваними наслідками. Тому ситуація Назарбаєва децю краща від ситуації Лукашенки, якого можна задушити у «слов'янських обіймах», а в гіршому разі спробувати вдати те, що Пушкін називав «давний спор славян между собою». Нині бацька стає жертвою власної багаторічної риторики про інтеграцію, єдність, союз слов'янських держав тощо. У РФ всі ці речі розуміють дуже просто: як інкорпорацію Білорусі до складу російської держави. Лукашенко повинен був розуміти й передбачати, що рано чи пізно від нього зажадають реалізувати на прак-

тиці братні обіцянки. До речі, кілька років тому Путін уже публічно прохопився щодо того, як він уявляє той процес: спочатку поділ Білорусі на її шість областей, а потім входження кожної з них окремо до Росії на правах суб'єктів РФ.

Обурений Лукашенко тоді заявив, що навіть Гітлер не намагався розчленувати Білорусь.

Деякі барвисті словесні образи Лукашенки тепер будуть використані проти нього, зокрема той, що нібито білоруси – це ті самі росіяни, але зі знаком якості. Отже, якщо сам президент Білорусі визнає, що білоруси і росіяни – один народ, то навіщо ж мати для нього дві різні держави, один народ неодмінно повинен об'єднатися...

Лукашенко нині є заручником своєї 20-річної проросійської пропаганди, тотального оспівування радянського «раю», всебічного бомбування білорусів радянсько-«ватяними» цінностями, і це протягом одного року важко змінити чи скасувати. По-

літики часто помилково думають, що в них усе під контролем, забуваючи про чинник політичної та ментальної інерції. Янукович теж уважав, що після року інтенсивних запевнень у неминучості підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом він зможе легко в один момент усе відіграти назад.

Білорусь підготовлена Лукашенкою до більш чи менш насильницької інтеграції до складу Росії. Тому білоруський керманіч у цій ситуації вже не політичним суб'єктом, а тільки об'єктом. Тут усе залежить від бажання чи небажання Кремля розширювати фронт протистояння на західному напрямку. Програвши з «Новоросією», Путін може взяти Білорусь як приз, що на певний час компенсує всі інші невдачі й проблеми.

Тим більше що, попри всі гучні заяви Лукашенки, у його країні можна ще раз використати «кримський варіант» і методологію «ввічливих людей», враховуючи, що совковість білоруських військових набагато перевищує аналогічний показник українських.

Путіну треба постійно тримати свій електорат у нервово-патріотичному стані, адже «крим-наш» починає потроху здуватися. А для цього необхідно дедалі збільшувати дозу геополітичних «збуджувальних речовин». Білорусь обіцяє легку прогулянку і чудовий психологічний ефект у російському суспільстві: «Ура! От уже й Білорусь із нами! Ще трохи – і ми дотиснемо цю клятву Європу!». Мільйони «ватників» у РФ та Білорусі сприймуть аншлюс не як агресію, а як визволення братнього народу від диктатора Лукашенки (ніби Путін – демократ...), який продався Заходу й київській «хунті», і відновлення омріяного Радянського Союзу. Цілоком можливо, що року так 1946–1947 більша частина населення Німеччини також була в захваті від відродження Третього Рейху. Саме таку реакцію білорусів більше за інших попрацював Аляксандр Лукашенко.

Якщо Путін ухвалить рішення брати Білорусь, то хто допоможе Лукашенці? Білоруську армію всі ці роки виховували як частину радянсько-російської, для її генералів, офіцерів і солдатів Білорусь – географічне поняття з не-

виразною історією та російською мовою. До опору незначну частину тих воїнів може спонукати хіба що особиста відданість диктаторові, але той стимул значно поступається відсутньому національно-патріотичному, адже всі ці роки в країні культивувався радянський, а не питома білоруський патріотизм. Навряд чи Лукашенко зможе звернутися до тих 20–25% національно орієнтованих білорусів, яких він цюкував протягом цілої своєї кар'єри, сформувавши в них глибоку недовіру і зневагу до себе.

Чи зуміє Лукашенко втриматися, здавши Москві все як регіональний російський володар, такий собі «Рамзан Кадіров» білоруського зразка? Кремль зможе безпосередньо керувати білоруськими областями без місцевих гауляйтерів штабу Лукашенки.

Є ще один чинник, вельми привабливий для Путіна. Приєднання Білорусі даватиме Москві можливість оточити Україну й тиснути на неї зі сходу, півночі, півдня (після загарбання Криму – ось чому півострів треба було захищати!) та південного заходу (Придністров'я), повністю розтягнувши українську оборону по периметру кордонів. Кидок на Білорусь можливий ще й тому, що російський президент (хоч би що казали підлабузники Порошенка) ще не зазнав у війні з Україною жодної поразки, яка змусила б його діяти обережніше. Лукашенко з його багаторічним промосковським курсом сам організував собі геополітичну пастку, виходу з якої, як здається сьогодні, практично немає. Білоруському диктаторові залишається тільки молитися, щоб не стати об'єктом ще однієї путінської інтервенції. А Путіну всеросійського екстазу «Білорусь-наша!» вистачить на 3–5 років інтенсивної пропаганди і промивання мізків своїх підданих. Реакція Заходу буде звичайною, себто боягузливою та безсилою. Звісно, не обійдеться без обурення, глибокого занепокоєння, порожніх погроз і вимог до Путіна «надати автономію», ні, «широку автономію» Білорусі... У західній пресі писатимуть про жахи режиму Лукашенки, мовляв, демократичне людство не так уже й багато втратило від ліквідації такої геть не демократичної держави. Щодо цього Захід має чималий досвід: хіба не про

те писали, згадуючи Білорусь і називаючи її президента «останнім диктатором Європи», протягом 2000–2010 років?..

Але чомусь ніхто не переймався тим, що Лукашенко аж ніяк не більший автократ, ніж Путін. Зрозуміло, що критикувати, ганити й таврувати такого диктатора, як Лукашенко, набагато легше і безпечніше, ніж такого, як Путін, що ще раз засвідчує неприциповість і лицемірство демократичного Заходу, який навіть сьогодні намагається *contra omnes*, у супереч усьому торгувати і співпрацювати з путінським режимом, не думаючи про наслідки. Це змушує згадати слова Маркса про те, що за сотні процентів прибутку буржуа продасть навіть ту мотузку, на якій його повісять...

Запевнення Лукашенки, що він не дозволить використати проти України російські війська з території Білорусі, нічого не варті. Хто сказав, що його про щось питатимуть? Хіба хтось про щось питав президента Ющенка, коли в 2008 році російські кораблі з території України, з Криму, діяли проти Грузії? На теренах Білорусі вже є російські війська, у разі потреби угруповання посилять, а Лукашенку або ізолюють, або інтернують, або скинуть, замінив-

ЛУКАШЕНКА НИНІ Є ЗАРУЧНИКОМ СВОЄЇ 20-РІЧНОЇ ПРОРОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

ши на свого агента. Дружба з Росією – річ дуже небезпечна, краще тримати дистанцію, ніж намагатися їздити на спині тигра.

Президент Афганістану Хафізулла Амін був фактично відданим Радянському Союзу, але це його не врятувало. Коли в Москві вирішили помінати його на надійнішу фігуру, Хафізуллу вбили радянські спецназівці (разом із п'ятирічним сином), голову відрізали і в целофані відправили до СРСР для ідентифікації: того вбили чи не того...

Можливості для політичного маневру Лукашенка має вкрай обмежені, однак саме він роками формував ситуацію глухого геополітичного кута, власноруч загрожуючи собі і свою країну в цю безвихідь. ■

Парад у Мінську: «Тополь-М» і трактори

День перемоги над нацизмом, чи то пак 9 травня, в Мінську вирішили відзначити із розмахом: тут тобі й парад, і салют, і масові народні гуляння. Втім, без казусів не обійшлося

Автор:
Станіслав
Козлюк,
Мінськ

«Шановні громадяни! Тримайтесь, будь ласка, лівіше! Не топчіть газони!» – надривається у мегафон чоловік у військовій формі на одному з піших переходів неподалік місцевого Палацу спорту. Марно. Жива ріка з кількох сотень людей, попри намагання правоохоронців, нещадно толочить декоративну траву дорогою до Музею Великої Вітчизняної війни.

Ранок 9 травня. Враження, що на святкування вибралося мало не все місто. «Пропустіть! Пропустіть! У мене запрошення! Я за запрошенням! Посунься трохи! Мені треба всередину!» – чоловік «у тілі», мов броньовик, розрізає натовп охочих потрапити на врочистості, повільно просувається до голови черги. Марно. Люд притискається одне до одного, намертво блокуючи новоприбулого.

«Я взагалі з Миколаєва сам, перебрався до Білорусі, – каже Микола, йому за 40, колишній моряк. – От жінку свою хочу до себе перетягти. Тут, звісно, дорож-

че, особливо в Мінську, але спокійніше. Згадай моє слово: Путін скоро до Миколаєва добереться», – чоловік затягується сигарею і продовжує роздуми.

«Зарплати в столиці високі: до 9 млн руб. може доходити (близько 12 тис. грн. – **Ред.**). Але на периферії, в тому ж таки Гродні, платять менше. У середньому по 2,5 млн (3,5 тис. грн. – **Ред.**). Але тут стабільніше», – додає він. Черга більшає.

«Товариші солдати...» – почав промову «останній диктатор Європи». Аляксандр Ригоравіч говорить про уроки Другої світової, про найжорстокіші за всю війну бої, які розгорнулися на території Білорусі. Не забув і про партизанів. Апофеозом промови став звіт про «модернізацію» армії.

«І взагалі, шановні друзі, білоруська армія зазнає глибокої модернізації, щоб вона могла відповісти на будь-які сучасні виклики. Активно розвивається наше співробітництво з Росією. Захищаючи мирну працю, ми разом гарантуємо нашу військову безпеку», –

упевнено декламував Лукашенка з трибуни. Поряд у формі головнокомандувача стояв його 11-річний син Мікалай.

Дорогою посунула військова техніка. З російськими та білоруськими військовими на борту. Голови присутніх огорнув сизий дим. Люд, що стояв ближче до сцени, заревів радісними вигуками.

«Диви! Та дивись же ти! Це «Тополь-М». Це ж «Тополі-М», наша гордість! На це треба дивитися! Вилазь до мене!» – захлинаючись у мілітарному екстазі, перекикував рев моторів молодий чоловік, намагаючись витягти на залізну загорожу свою дівчину. Та лише мляво відмахувалася.

Над головами пролітають гелікоптери й винищувачі, народ радісними вигуками зустрічає машини, які можуть убивати людей десятками й сотнями на відстані. Військова частина параду завершується, на асфальті викочуються вантажівки і... трактори. Голос над площею розповідає про звияти тракторобудівників. Охочих подивитися на нові потужні моделі сільгоспмашин майже немає. Натовп розвертається й вирушає на гуляння: хто до парків, хто до кафе неподалік.

«Це ще що. Раніше в нас на паради телевізори з холодильниками викочували. Вантажили їх на платформи і провозили перед натовпом. Мовляв, подивитися на досягнення народного господарства, – з іронією розповідає Сяргей, місцевий. – Сьогодні обійшлися тракторами».

«Так, Мінськ не з дешевих, – сміється, – ціни тут дуже європейські, якщо не вищі. А курс валют своєрідний. Гривні краще не міняти: банки або відмовляються їх брати, або за спекулятивним курсом реалізують. Скажімо, здати

можна по 1:200, а купити по 1:1000», – додає Сяргей.

Цього року в білорусів нова мода: разом із георгіївськими стрічками на одяг кріплять національний прапор із цвітом яблуні. Пояснити таке нововведення можуть не всі. Прибличники традиційних помаранчево-чорних клаптиків тканини обурюються.

«Національний прапор – це добре, але яке він сенсове навантаження має? Жодного. Інша річ – георгіївська стрічка. Це ж свого часу орден був із нею. І взагалі історія в неї давня. Ще за Єкатеріни II її використовували», – пояснює Аліна. Вона впевнено крокує тротуаром, тримаючи в руці плакат «Безсмертний полк». На ньому три фото: прадіди із прабабцями, які воювали під час Другої світової в Білорусі. Поруч із нею біжать діти в червоногвардійських пілотках, з іграшковими автоматами. У найменшого в руках прапор. Георгіївський.

На площі Перемоги, біля Вічного вогню, також велелюдно. Тут із десятків ветеранів, ініціативна група бабусь, що тоненькими голосами виводить воєнні пісні. Дівчата, ширяючи в натовпі, роздають перехожим помаранчево-чорні стрічки. Мало хто відмовляється. Народ чіпляє білогвардійську символіку, комбінуючи її з національними прапорами.

«А ми з Києва приїхали. Ветеранів підтримати. І взагалі показати, що українці не всі фашисти й теж святкують День перемоги», – хихочучи говорить Олена, одна з дівчат. Вона тисне фотографів до рук георгіївську стрічку й заводить «Катюшу».

Із підземного переходу виходить кілька бороданів, загорнутих у радянські капори. Чоловіки змірюють оком натовп і прилаштовуються позаду бабусь, що наспівують «Бьет в тесной печурке огонь». «Я Джим, комуніст. Приїхав сюди із Нью-Йорка. Для чого? Щоб підтримати людей, які воювали у Великій Вітчизняній. І взагалі хочу пропагувати ідеї комунізму. Наскільки я знаю, у вас, в Україні, його вже заборонили?» – новий знайомий дає мені до рук червоне знамено, підхоплюючи з акцентом воєнну пісню. Повз нас проходить бабуся із величезним кумачевим прапором. Вона робить своєрідне коло пошани

площею, зосереджено вдивляючись кудись поперед себе.

«Неправда, що в Білорусі останнім часом відбулася лібералізація. Просто Лукашенко заграє і з Європою, і з Путіним, намагаючись усидіти на двох стільцях», – ми зустрічаємося з опозиційним активістом Іллею Добратором у парку, навпроти Палацу дитячої творчості. Чоловік у костюмі вмоцнується на бетонний парканчик і продовжує розмову.

«Та й Майдану в нас після київських подій не буде. Не тому, що Лукашенко не дозволить. Просто самі білоруси злякалися всього, що може статися опісля. Хоча не можна говорити, ніби в нас вічний президент. Він не має кому довіряти й передати правління країною, тобто опинився в гіршій ситуації, ніж Путін», – зауважує Ілля.

«Водночас вести мову про вільні вибори марно. Наприклад, приходять до голови району й кажуть: потрібно, аби за Лукашенку проголосувало 95%. І вони проголосують. Тому що в разі невиконання «плану» район під час ухвалення бюджету не отримає фінансування. Узагалі», – опозиціонер складає великий та вказівний палець, показуючи нуль.

«Що ж до опозиції, то вона надто зарозуміло розмовляє з народом. Сипле термінами, мудримими словами, яких прості люди не втнуть. І, як наслідок, не ототожнює себе з ними. Виходить, що російська «вата» їм ближча», – додає зі сміхом.

Говоримо про сепаратистів.

«Ополченців» із Донбасу в нас називають бойовиками чи терористами. Лукашенко не дурень, така собі «Вітебська народна республіка» йому не потрібна. Він же й Осетію з Абхазією не визнав, а Крим і півострів», – зауважує опозиціонер.

Вечір. Біля Музею ВВВ знову людно. Народ, пробравшись через уже знайомі металошукачі, хоче подивитися на святковий феєрверк.

«О, ти з Києва? Добре, що приїхав, у нас хоч салют буде, а у вас в Україні, як я чув, його заборонили», – Антон, один із глядачів, роздивляється камеру на шії. – А взагалі у вас страшні події в країні відбуваються. Ця війна на Донбасі. І гривня падає. Щоправда, в нас рубль теж. І такими самими швидкими темпами. І без

війни», – хлопець поринає в роздуми.

«Уявляю, як це страшно, коли стріляють. Сьогодні вдень на параді гармати залп дали, то аж млюсно стало. Боюся подумати, як це, коли після таких залпів снаряди на голови падатимуть», – це Алєг, друг Антона. У нього на грудях національний прапор із яблуневим цвітом. Жодної георгіївської символіки.

«Чому не начепив на себе тієї стрічки? – Алєг посміхається. – Ну ми ж не Росія. Так, років 10 тому стартувала «Естафета пам'яті» чи як її там, почали пропагувати чорно-помаранчеві смужки. Але ж ми окрема країна. У нас мають бути свої символи. Он в Україні – червоні маки. Чому б то в нас не було яблуневого цвіту?» – хлопець поправляє зелено-червону стрічку.

«У вас в Україні хоч половина населення рідною мовою говорить. А в Білорусі, дай Боже, 5%.

«НЕПРАВДА, ЩО В БІЛОРУСІ ОСТАННІМ ЧАСОМ ВІДБУЛАСЯ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ. ПРОСТО ЛУКАШЕНКА ЗАГРАЄ І З ЄВРОПОЮ»

Навколо сама російська. Своя хіба що в метро. Як вона далі розвиватиметься, якщо її всі забувають, навіть не уявляю», – Алєг задумливо дивиться в небо, яке вибухає різнокольоровими феєрверками.

«На жаль, для більшості народу, – Антон чи то жартома, чи то всерйоз показує на людей довкола, – 9 травня – це черговий привід напиться на шашликах. Сумно», – салют завершується, люд розвертається й, човгаючи, йде газонами до Палацу спорту – святкувати. Звідти вже чути ансамбль «Песняры».

На околицях міста тихо. Запізнілі перехожі розчиняються у напівтемних дворах будинків. Десь чути, як п'яні голоси заводять пісні «Сплина», розтягуючи голосні. Неподалік у парку, під кущами, дрімає чоловік. Поруч стоїть недопита пляшка. Прокінувшись, він раптово про щось згадує, прилипає губами до неї, всмоктує чергову порцію питва і знову засинає. Місто потроху повертається до звичайних буднів. ■

Змагары*

Автор:
Богдан
Буткевич

Вже на Майдані були постійно присутні білоруські прапори, бо чимало представників братнього народу підтримало події Революції гідності. А зі смертю Михайла Жизневського їхня участь перестала викликати будь-які сумніви. З початком бойових дій на Сході значна частина білорусів-майданівців, а таких було до півсотні, разом зі своїми побратимами із Самооборони Майдану рушили на Донбас. До них приєдналося ще кілька десятків добровольців із Білорусі. Весь перший період війни, влітку – восени 2014 року, вони стояли пліч-о-пліч із такими самими українськими добровольцями. Ось тільки інформації щодо них дуже мало, адже білоруси не афішують своєї участі в українсько-російській війні через переслідування на Батьківщині.

Від самого початку війни на Волині був сформований загін білоруських добровольців, який дістав назву «Пагоня» на честь стародавнього білоруського герба. Більшість добровольців першої хвилі згодом потрапили до батальйонів «Донбас» та «Азов». Це ті, хто пішов на фронт із Майдану чи потрапив в Україну наприкінці весни – на початку літа 2014-го. Друга хвиля – білоруси, які приїхали сюди після Мінська-1 або прибули на другу ротацию. Ось вони вже майже в повному складі опинилися в підрозділах Добровольчого українського корпусу «Правого сектору» та ОУН. Бо на той момент і «Азов», і «Донбас» уже були офіційними структурами МВС, відповідно там могли служити тільки громадяни України.

Абсолютно всі білоруси воювали у складі, зрозуміло, добровольчих батальйонів, бо в лавах Збройних сил вони не могли служити ні тоді, ні тепер, адже, за законодавством, там мають право перебувати тільки громадяни України. Тільки зараз, після року жорстокої війни, у якій такі добровольці добре прислужилися, у Верховної Ради дійшли руки до цього питання. Але більшість білорусів уже поїхала з фронту або

взагалі з України. На сьогодні кілька їх служать тут як інструктори, зокрема в батальйоні «Азов». Але вони не беруть безпосередньої участі в бойових діях.

Дістати інформацію про білорусів-добровольців дуже складно, адже ніхто й ніколи не систематизував її. Тому дані щодо загальної кількості в різних джерел різні. Так, білоруська опозиція оприлюднювала цифру понад 200 бійців. Однак після опиту-

йшла на його рідну землю. Такої думки дотримується чимало його земляків, що приїхали воювати за Україну.

Офіційний Мінськ, м'яко кажучи, зовсім не вітає участі своїх громадян у цьому конфлікті, причому з обох боків: хоч з українського, хоч із російсько-сепаратистського (серед них теж трапляються «совково-ідейні» білоруси). І вдома на цих людей чекає повноцінний тюремний термін за найманство. Тому білоруси, на відміну від наших добровольців, абсолютно не палають бажанням спілкуватися з журналістами або якимось світитися в ЗМІ. Надто ж якщо йдеться про членів опозиційних до Лукашенки політичних організацій.

З цієї самої причини білоруси, окрім згаданої «Пагоні», яка наразі повністю законспірувала свою діяльність та чисельність, ніколи не мали окремого етнічного з'єднання у складі українських Збройних сил на кшталт чеченського батальйону.

Участь білорусів в українсько-російській війні не була аж надто значною за кількістю, але мала чималий позитивний пропагандистський ефект. Приємно, що на нашому боці їх воювало більше, ніж на російсько-сепаратистському, і вони були активнішими. Що й не дивно, адже на боці терористів виступили люди з радянсько-російською ментальністю, єдиною білоруською ознакою яких була наявність відповідного громадянства. Тоді як українську сторону підтримали саме ідейні патріоти. ■

МОТИВАЦІЯ БІЛОРУСЬКИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ З УКРАЇНСЬКОГО БОКУ ДУЖЕ НАГАДУЄ МОТИВАЦІЮ УКРАЇНСЬКИХ БІЙЦІВ УНСО, ЩО ВОЮВАЛИ В АБХАЗІЇ ТА ЧЕЧНІ У 1990-Х

вання всіх добровольчих з'єднань **Тиждень** дійшов висновку, що реальнішою є цифра 80–100 осіб за час конфлікту у складі всіх батальйонів. За словами білорусів, із якими нам вдалося поспілкуватися, добровольці їхали переважно з центральних областей нашої сусіда та Мінська. З більш русифікованого промислового сходу країни не прибув майже ніхто.

Мотивація білоруських добровольців з українського боку дуже нагадує мотивацію українських бійців УНСО, що воювали в Абхазії та Чечні у 1990-х. Наприклад, борець-білорус із позивним Кент з 5-го батальйону ДУК ПС, на жаль, уже покійний, відверто казав, що воює в Україні для того, щоб завтра війна з Росії не при-

*Змагар – біл. повстанець, комбатант, так зазвичай називають учасників патріотичних організацій у сучасній Білорусі

zik

ГРА У КЛАСИКУ

*з Сергієм
Рахманініним*

**щопонедіка
о 22:00**

Криза російськоорієнтованої моделі

Хибність обраної два десятиліття тому ролі сателіта Росії почало усвідомлювати навіть керівництво Білорусі, однак змінити курс у нинішніх умовах непросто

Завдяки штучному підтримуванню конкурентоспроможності білоруських товарів та завищеного курсу національної валюти Аляксандру Лукашенці вдавалося створювати ілюзію економічної стабільності та децю кращого порівняно з Україною рівня життя основної маси населення. Однак за лапштунками приховувалося наростання проблем російськоорієнтованої економіки в «останньому заповіднику совка».

Країна жила в борг, збільшуючи ціну, яку муситимуть заплатити майбутні покоління за ілюзію лукашенківської стабільності та вимушену адаптацію до жорстких правил навколишнього світу. Зовнішня заборгованість Білорусі останнім часом зростала швидше порівняно з Україною, на одного мешканця вона вже зараз є більшою. За даними білоруського Нацбанку, протягом 2011–2014 років валовий зовнішній борг країни зріс на \$11,7 млрд, зокрема державний і гарантований нею – на \$6,4 млрд. В Україні за той самий час – відповідно лише на \$9 млрд та \$4 млрд. На 1 січня 2015-го державний і гарантований зовнішній борг Білорусі сягнув \$23,2 млрд, валовий зовнішній борг – \$40,1 млрд, тобто \$4,2 тис. на одну особу. Для порівняння: в Україні ці показники становили \$38,8 млрд, \$126,3 млрд та \$2,9 тис. на особу (а без мешканців тимчасово окупованих територій Донбасу – приблизно \$3,2 тис.).

Щоправда, у Білорусі значно вищий порівняно з Україною й доларовий ВВП на особу за офіційним курсом. Однак з огляду на

Автор:
Олександр
Крамар

Зміна пріоритетів?
Основні напрямки
збуту товарів
із Білорусі у
I кварталі 2014
та 2015 років

Росія
ЄС

За даними Білстату

штучну конкурентоспроможність лівової частки енергомисткого білоруського експорту він у будь-який момент може в разі знецінитися, а от борги залишаться недоторканими.

Із середини 1990-х білоруська економіка розвивалася за рахунок ініційованого Лукашенкою паразитування на російській, яка, своєю чергою, живилася з активного розпродажу національних багатств, передусім енергетичних. Проте перебування в складі Митного союзу з РФ та збереження маси преференцій у торгівлі з нею не дало країні очікуваних переваг перед Україною. У зв'язку з різким знеціненням російського рубля та наростанням кризових явищ в економіці Росії ця модель почала дедалі чіткіше засвідчувати свою неспроможність. Понад те, через російську війну санкцій із Заходом Білорусь потрапила в ще одну халепу. Підозри в реекспорті нею до РФ заборонених європейських продуктів призвели до того, що Россільгоспнагляд і Росспоживнагляд виступили з ініціативою обмежити поставки з Білорусі.

Аляксандр Лукашенка заявив, що залежність від одного ринку, російського, робить економіку країни вразливою, і доручив МЗС шукати нові ринки та навіть пригрозив, що в разі продовження торговельної війни РФ як крайній захід Білорусь може вийти з Євразійського економічного союзу. Втім, виплеканий ним за останні два десятиліття рівень економічної залежності від Росії такий високий, що зробити це буде дуже важко.

У середині 1990-х залежність Білорусі та України від російського ринку були приблизно зіставними. Однак якщо Україна в процесі болючої диверсифікації економіки наразі фактично повністю позбулася залежності від російського ринку збуту (див. **Тиждень, № 11/2015**) та принаймні частково диверсифікувала поставки енергоресурсів, то Білорусь увесь цей час дедалі міцніше прив'язувала себе до російської економіки в обмін на продовження швидкоминучої ілюзії економічної стабільності та збереження своєї частки в російській нафтогазовій ренті.

НАФТОГАЗОВА ПАСТКА

Утім, ключову роль у залежності Білорусі від РФ відіграє навіть не орієнтація на ринок збуту останньої, а відірвана від її внутрішніх можливостей структура експорту до третіх країн та надмірна залежність від поки що дешевих російських енергоносіїв. Так, формально у першому кварталі 2015 році експорт із Білорусі до ЄС (\$2,44 млрд) навіть перевищив поставки до Росії (\$2,18 млрд). Частка РФ наближається до 1/3 загального вивезення білоруських товарів, що нібито не так і критично.

Проте особливістю білоруського експорту до ЄС і взагалі за межі Євразійського союзу є роздута частка товарів, які за нормальних, не преференційних умов із боку РФ вона не зможе виробляти за конкурентоспроможними цінами.

Найбільші доходи від експорту Білорусь отримує, продаючи нафту та нафтопродукти. Саме вони забезпечили лівову частку збуту до ЄС, який наразі перевищив поставки до Росії. У країні реалізовується програма модернізації НПЗ із метою збільшення глибини переробки чорного золота станом на 2016 рік до 92–93%, а вироблені нафтопродукти швидко підкорюють нові ринки. Можливість експорту 1,7 млн т власної нафти за рік Білорусь має лише завдяки імпорту для потреб власних НПЗ понад 20 млн т російської на пільгових умовах. Завдяки преференціям на чорне золото з РФ забезпечується також рентабельність білоруських НПЗ.

Повністю контрольований російським Газпромом і газовий ри-

нок країни. Завдяки низьким цінам на російський газ Білорусь за обсягами його споживання вже значно перевершила Україну, що сприяє екстенсивному розвитку хімічного та інших енергомістких виробництв. Країна є експортером скрапленого газу.

Однак насправді така ситуація більше шкодить країні, адже ще міцніше підсаджує її на російську енергетичну голку, знижує ефективність промисловості, демотивує від підвищення енергоефективності. Тим часом преференції на російську нафту і газ цілковито залежать від політичної волі Кремля, який у будь-який момент здатен поховати конкурентоспроможність білоруської економіки.

ДОБРИВА ТА ІТ ЯК ШАНС НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ

Серед традиційних галузей білоруської економіки найбільше можливостей на міжнародному ринку у виробників калійних добрив. Частка БАТ «Беларуськалій» на сьогодні становить близько 16% світового ринку. Продаж білоруських добрив зріс після розриву в 2013 році альянсу з російським «Уралкалієм». «Беларуськалій» має нижчу собівартість і видобуток нарощує, а російська компанія, навпаки, зменшує. Її експерти прогнозують, що навіть коли білоруси просто збережуть виробництво на нинішньому рівні, то через проблеми «Уралкалія» їхня частка на світовому ринку зросте з 16% до 17,5%. Погана новина для Білорусі полягає в тому, що виробництво калійних добрив не здатне забезпечити велику зайнятість: у БАТ «Беларуськалій» лише близько 20 тис. працівників, що становить менш як 0,5% усіх трудових ресурсів країни.

Значно перспективнішим є розвиток ІТ. Задля формування сприятливих умов розробки програмного забезпечення, інформаційно-комунікаційних технологій у країні ще 10 років тому стартувало створення Парку високих технологій (ПВТ) під Мінськом. Експорт послуг компаній – резидентів ПВТ із розробки програмного забезпечення за 2014 рік становив \$585,2. Причому він спрямований саме в країни Заходу: 43,5% припадає на ЄС, 40,1% – на США і лише 14,4% – на СНД. Ще одним експортоорієнтованим технологічним плацдармом має

стати особлива економічна зона та індустріальний парк під Мінськом за участю Китаю. Пріоритетні для розвитку напрями – електроніка, біомедицина, тонка хімія, машинобудування і нові матеріали. Потенційна кількість зайнятих – 120 тис.

БІЛОРУСЬ ТА УКРАЇНА

На перший погляд, Україна вже тривалий час лишається найбільшим споживачем білоруського експорту після Росії. Попри те що наша країна має набагато нижчий ВВП на особу та не є членом Митного союзу, на одного мешканця нам збувається приблизно стільки само білоруських товарів, як і до РФ, а в деякі роки навіть більше. Україна споживає білоруських товарів більше, ніж Польща та Німеччина разом узяті, й має величезне від'ємне сальдо (\$1,62 млрд нашого експорту проти \$3,9 млрд білоруського імпорту 2014 року). Однак високі показники експорту Білорусі до нашої країни не свідчать про велику конкурентоспроможність її товарів порівняно з українськими. 2014-го на 82,3% вони були забезпечені тими ж таки нафтопродуктами, виробленими з російського чорного золота. Без урахування останніх поставки з Білорусі до України були значно скромнішими й дорівнювали у 2014-му лише \$702,7 млн, більш ніж удвічі поступившись нашому експорту до цієї країни за аналогічний період (\$1,62 млрд і \$1,45 млрд, коли рахувати без енергетичних товарів).

Якщо окремо аналізувати білоруський неенергетичний експорт до України, то він складається насамперед із продукції хімічної промисловості (35,3%), де основні позиції займають добрива, пластмасові та резинові вироби. Друге місце посідають вироби машино- та приладобудування (26,5%), насамперед транспортного машинобудування. Третє – легка промисловість (8,9%). Решта поставок – продукція харчопрому, металургії, скло-робної, деревообробної промисловості, будівельні матеріали тощо. Натомість під час розгляду українського експорту до Білорусі впадає у вічі його значно більша диверсифікованість за товарними групами. 32,4% становить група продовольчих товарів і кормів для худоби. На суму кілька десят-

ків мільйонів доларів щороку з України до Білорусі постачається м'яса, яєць та молокопродуктів, овочів, зерна, цукру та кондитерських виробів, олії, какаопродуктів, виробів борошномельно-круп'яної та плодоовочевої промисловості тощо. Ще 15,4% – продукція української металургії, 11,4% – машино- і приладобудування, 11,2% – хімічної промисловості, 10,7% – паливо, 7,1% – продукція деревообробної, меблевої та целюлозно-паперової промисловості. ■

Основні статті білоруського імпорту до України (за винятком нафтопродуктів), 2014 рік, \$ млн

Продукція машино- і приладобудування	186,3	
Добрива	68,6	
Пластмаси, полімерні матеріали	67,43	
Продукція легкої промисловості	62,2	
Каучук, гума	55,63	
Чорні метали та вироби з них	43,3	
Скловироби	45,1	
Продукція деревообробної та целюлозно-паперової промисловості	22,6	
Молокопродукти, яйця, мед	14,03	Загалом неенергетичний експорт
Продукти з м'яса, риби	10,11	
Алкогольні та безалкогольні напої	13,36	
		702,7

Основні статті українського експорту до Білорусі, 2014 рік, \$ млн

Чорні метали та вироби з них	250,2	
Продукція машинобудування	187,9	
Залишки і відходи харчової промисловості	177,9	
Палива мінеральні; нафтопродукти	172,3	
Пластмаси, полімерні матеріали	71,3	
Папір і картон	58,9	
Жири та олії	57,9	
М'ясопродукти	35,2	
Зерно	34,1	
Меблі	28,9	
Какаопродукти	28,6	
Деревина і вироби з деревини	27,8	
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	27,4	
Алкогольні та безалкогольні напої	26,9	
Тютюн	25,8	
Фармацевтична продукція	24,7	
Скло та вироби зі скла	24,3	
Готові продукти із зерна	24,1	
Продукти переробки овочів	23,2	
Молокопродукти, яйця, мед	18,6	
Керамічні вироби	14,9	
Овочі	14,0	
Цукор і кондитерські вироби з цукру	12,3	
Продукція борошномельно-круп'яної промисловості	11,5	Загалом
Каучук, гума	11,5	
Взуття	11,3	
		1617,1

За даними Держстату України

«Україна для мене — другая радзіма»

Автор:
Володимир
Панченко

Всевишній оберігав Василя Бикава (1924–2003): у м'ясорубці страшної війни, яка відбирала життя мільйонів людей, у нього, 20–21-річного лейтенанта, здавалося б, не було шансів уціліти, проте ні — вижив! Вижив, щоб виконати визначену йому долею письменницьку місію. І коли настав час миру, він написав книги, що несли незвичну для підконтрольної совєтської літератури правду про людину в жорстоких обставинах ХХ століття. Найчастіше то були книги про пережиту війну з її «окопною правдою», що дуже й дуже відрізнялася від «реальності» генеральських та маршальських мемуарів, у яких губився солдат — «маленька людина» великої світової бойни.

Всевишній оберігав Василя Бикава у січні 1944 року під Кіровоградом, коли ворогові вдалося здійснити раптовий прорив і майже повністю розгромити стрілецький полк, у якому молодший лейтенант Бикав воював. Тут, біля Великої Северинки, його поранило в ногу; тут він залишився у промерзлому кукурудзяному полі один на один із німецьким танком. Кинув гранату, проте машина не загорілася. Танкові гусениці ось-ось мали розчавити пораненого Бикава. Одна з них проїхалася краєм його шинелі, обкидавши жертву сніговим пилком... Урятував однополчанина ротний Петро Миргород: його граната таки влучила в танк, і він спалахнув... Сам же Миргород назавжди залишився під Кіровоградом...

Щасливий Випадок іще не раз рятував Бикава у тій страшній січневій веремії. Хоча в полку його вважали загиблим. Коли розтали сніги й селяни збирали на місці бою тіла забитих, хтось знайшов польову сумку командира взводу Василя Бикава — тоді й вирішили, що його самого вбито. Ім'я Бикава з'явилося на

братській могилі у списку полеглих біля Северинки...

Учителька северинської школи Єлизавета Дмитрівна Сергієнко, яка знала цю історію, принесла мені одного разу (було це десь у середині 1980-х) унікальну фотографію: на ній можна побачити Василя Уладзіміравіча в оточенні учнів Єлизавети Дмитрівни. Він приїздив у Северинку! Сталося це після того, як учителька відшукала його в Москві під час одного з письменницьких з'їздів і запросила побувати в тих місцях, де колись на нього полювала смерть. Приїзд був «тихий», ціл-

ПЕРШИЙ
ПОДИХ ВОЛІ.
Василь Бикав,
1988 рік

ком приватний: навіть бували кіровоградські журналісти не можуть пригадати тепер цей епізод. Очевидно, сам Бикав не хотів зайвого шуму довкола своєї персони (хоч слава тоді вже ходила за ним назирці).

На звороті фотографії зі слів Єлизавети Дмитрівни моєю рукою зафіксовано: «1976 рік. Бикав на той час уже був автором таких популярних повістей, як «Журавлинний крик», «Третя ракета», «Альпійська балада», «Мертвим не болять», «Кругляньський міст», «Сотников», «Обеліск», «Дожити до світанку», «Вовча зграя», «Його батальйон»...

Мені пощастило: у нашій маленькій сільській бібліотеці були книги Василя Бикава, тож «Альпійську баладу» й «Третю ракету» я прочитав іще в шкільні роки (себто в 1960-ті). А ось про повість «Мертвим не болять» (1965), у якій описано оту северинську історію 1944 року, дізнався значно пізніше: надрукована Александром Твардовським у № 1, 2 «Нового мира» за 1966 рік, вона потрапила під сильний критичний вогонь тих, кого бикавська правда не влаштовувала. І я розумію, чому саме не влаштовувала.

У повісті «Мертвим не болять» війна постає такою, якою її бачить молодший лейтенант Василевич: із усіма жахом і кров'ю, непарадним солдатським повсякденням, із героїзмом і самодурством. Окрім передової лінії, по другий бік якої ворог, у Бикава є і ще один фронт, моральний. «Свої» в нього далеко не завжди «свої», як ось капітан-«смершівець» Сахно, для якого бійці й молодші офіцери — то лишень об'єкт для підозр. Усе дуже складно на цій бикавській війні. На першому плані тут не так баталії, як душа солдатецька, гострі морально-психологічні колізії, поєдинок людини зі страшними обставинами, в яких треба не тільки фізично вціліти, вистояти, а й зберегти в собі людину...

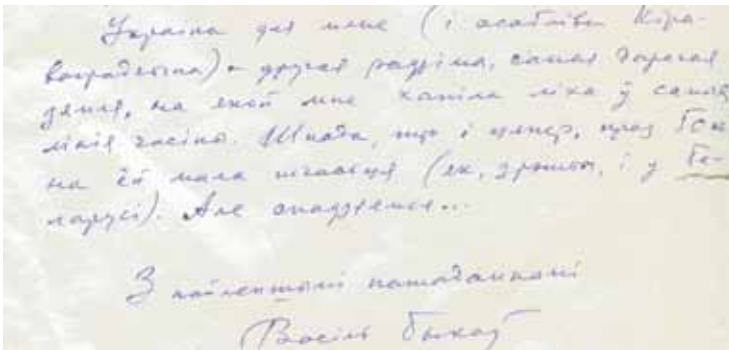
Бикав-письменник заходив на «заборонену територію»: плакатна «правда» його не цікавила; він показував правду неприкрашену (у повісті «Мертвим не болять» згадано, наприклад, штрафні роги, до яких нерідко відправляли ні в чому не винних солдатів, щоб потім гнати їх на неминучу смерть). Це факт: завдяки таким письменникам, як Василь Бикав, підсовєтська література поступово «відвоювала» право бути чесною...

Тоді ж таки, у 1966-му, повість «Мертвим не болять» була надрукована в українському перекладі на сторінках журналу «Су-

Екранізація
оповідання Василя
Бикава «На чорних
порубах» — фільм
білоруського
режисера Валерія
Панамарова «На
чорних ялядах»
(1995)

«Україна для мене – друга радзіма...». Фрагмент листа Василя Бикава до Володимира Панченка (27 жовтня 1995 року)

ного з них... Що залишається во-
якам – білоруську волю в цій
страшній безвиході? Командир
вирішує, що всі вони мають до-
бровільно попрощатися з жит-
тям, а той, кому судилося бути
останнім, закопає тіла загиблих і
потім сам також застрелиться
десь у лісовій гушавині...

Так і відбувається. Тільки ги-
нуть усе ж не восьмеро, а семеро:
в останню мить командир зали-
шає живим підлітка Володьку.
Рука не піднялася... А авторові
важливо, щоб залишалася надія,
живим утіленням якої і є Во-
лодька. Надія на оту саму відчай-
душну білоруську волю...

Знову: «Але спадзяемся...»

За оповіданням «На чорних
порубках» була створена радіо-
вистава, яка не раз звучала в
українському ефірі. Мені здава-
лося, що якби білоруси мали
можливість почути чи прочи-
тати те оповідання, то, може, під
час лукашенківського референ-

**«ВАСІЛЬ БИКАВ БУВ
ПОСЛАНИЙ НАМ ВСЕВИШНІМ,
ЩОБ ОТЯМИЛИСЯ,
ЩОБ НАРЕШТІ ЗГАДАЛИ,
ХТО МИ І ДЛЯ ЧОГО
НА ЗЕМЛІ ЖИВЕМО»
РИГОР БАРАДУЛІН, 2006 РІК**

ном. Редагував «Сучасність» Іван Кошелівець; він і переклав твір, авторові якого тоді довелося витримувати шквальну атаку, організовану власниками партійних кабінетів та високопоставленими військовими. Серед опонентів Бикава був навіть Іван Конєв, колишній командувач фронту, що в 1944 році брав Кіровоград...

Були, однак, і ті, хто підтри-
мав письменника, і в Білорусі, і в Москві.

Були й цілковиті несподі-
ванки: Олесь Гончар, скажімо, болісно відреагував на українське (як йому здалося) прізвиське «смершівця» Сахна. І вже навіть через два десятки років, коли йшлося про публікацію повісті «Мертвим не болить» у київському журналі, рішуче протестував: «Тільки через мій труп...» У літературних колах на Дніпрових пагорбах якийсь час навіть гуляла чутка про «українофобію» Василя Бикава...

І все-таки повість з'явилася друком у «Вітчизні» (переклала її цього разу українка з Мінська Тетяна Кобржицька). Хоча окре-
мим виданням вона так досі й не виходила...

Що ж до бикавської «українофобії», то насправді все було з точністю до навпаки! «У мене до України найщемливіше почуття, часом більше, ніж до Білорусі. Може, тому що молодість моя пов'язана з нею», – зізнавався Бикав у листі до білоруського літературознавця Василя Бурана (27 серпня 2000 року).

Так, пов'язана, до того ж «смертним зв'язком», якщо ка-
зати словами поета Ніколая Рубцова. Про северинську історію 1944-го вже сказано, а варто згадати й той факт, що війна застала 17-річного Василя Бикава на Сумщині, у Шостці, що згодом він брав участь у визволенні Кривого Рогу, що після поранення під Кі-

лявся у госпіталі в Олександрії, власне у приміщенні школи, пристосованому під медичні потреби...

До зізнання Василя Бикава у тому, що до України в нього «найщемливіше почуття», можу додати ще одне свідчення письменника. 1995 року я звернувся до нього через посла України в Білорусі Володимира Желібю (кіровоградця, з яким ми в серпні 1991-го разом голосували за державну незалежність України) із проханням передати для перекладу й публікації в кіровоградському часописі «Вежа» нових його оповідань. І невдовзі Бикав переслав мені кілька своїх «апошніх» (останніх) творів, «якія мала яшчэ дзе друкаваліся». Деякі з тих оповідань переклав я, деякі перекладали ми удвох із доцентом місцевого педінституту білорускою Лілією Петрівною Смольяною, – і через короткий час добірка бикавської «малої прози» таки з'явилася на сторінках «Вежі».

Але був ще й лист від Василя Бикава, датований 27 жовтня 1995 року. «Україна для мене (і асабліва Кіраваградчына) – другая радзіма, самая дарагая зямля, на якой мне хапіла ліха ў самыя ліхія часіны, – писав Василь Уладзіміравіч. – Шкода, што і цяпер, праз 50 год, на ёй мала шчасся (як, зрэшты, і ў Беларусі). Але спадзяемся...»

Найбільше мене зачепило оповідання «На чорних порубках», у якому йшлося про останні дні Білоруської Народної Республіки (1920 рік).

Вісім персонажів, вісім істо-
рій «апошніх» захисників білоруської незалежності, які переходять в лісі («на чорних порубках») без права на смерть у відкритому бою, оскільки їхні тіла будуть розпізнані ворогом, після чого покарають ще й рідню кож-

думу, на якому вирішувалося пи-
тання про другу державну мову й
союзну (з Росією) державу, вони
не так легко прощалися б із
мрією Василя Бикава про Біло-
русь під національним, а не со-
ветським прапором...

То була, може, остання драма
Бикава: він бачив, розумів, у
якому стані перебував його на-
ція. Історія, відома ще з біблій-
них часів: народ не завжди гото-
вий чути своїх провідників.
Звідси, мабуть, і гіркота в словах
поета Ригора Барадуліна: «Ва-
сіль Бикав був посланий нам
Всевишнім, щоб отямилися, щоб
нарешті згадали, хто ми і для
чого на землі живемо»...

Що ж, хода історії ніколи не
буває легкою. Вона часом нага-
дує шекспірівські трагедії, і Би-
кав це добре знав. «Але спадзя-
емся...» – писав він, і ці його два
мужні слова, написані білорусь-
кою, не йдуть із моєї української
голови... ■

Переклад
оповідання
«На чорних
порубках»
читайте
на сайті
www.tyzhden.ua

Ігар Логвінав: «Всю нашу словесність можна потрактувати як екстремізм»

Один із провідних діячів альтернативного офіційно-літературного процесу Ігар Логвінав, незалежний видавець і культуртрегер, розповів **Тижню** про мовно-культурну ситуацію в Білорусі, утиски незручних для влади митців та книговидання білоруською, яке існує всупереч перешкодам і російському домінуванню.

У. Т.: Яка нині мовна ситуація в країні? Білоруська стає популярнішою чи витісняється з обігу?

— На жаль, ніщо не змінилося. Повсюди панує російська мова. Хоча за останні два роки з'явилася неабияка цікавість до білоруської серед молоді. По всій країні набувають популярності альтернативні курси «Мова цікава» й «Мова нанова», які збирають у містах повні зали зацікавлених слухачів. У засобах масової інформації та соціальних мережах, навіть російськомовних, з'являється дедалі більше публікацій білоруською. Окрім того, відбувається своєрідне фліртування влади з мовним питанням. Нічого особливого для популяризації та укорінення білоруської вона не робить, але вже не напружується, коли її чує, як це було раніше.

У. Т.: Чи змінюється якість мовно-культурна політика Аляксандра Лукашенки?

— Окрім деяких давніших заяв на захист білоруської мови, відчутних на дотик результатів поки що немає. Недавно президент — чи не вперше за багато років — виступив білоруською. Склалося враження, що він зважився на такий крок задля доброго тону, а не щоб дати приклад чиновникам.

У. Т.: Наскільки у вас популярна своя література? Який середній наклад?

— Сьогодні на неї припадає близько 9% усієї книжкової про-

Спілкувався
Лесь Белей

дукції країни. У книгарнях цей показник буде ще меншим: білоруська книжка тоне в морі російських. Як на мене, це пов'язано з абсолютною незацікавленістю держави. Приватні видавці, що публікують книжки рідною мовою, відчують більше проблем, ніж сприяння. Наклад білоруської книжки — від 100 до 2 тис. примірників, середній показник — 300–500. Чи популярна наша вітчизняна література? Мабуть, так. Змінюється не тільки вона, а й обличчя читача. У 1990-ті це були переважно білоруськомовні люди із твердими національними переконаннями. Тепер це, зокрема, й російськомовна молодь. До книжки потяглися люди середнього віку та середнього класу, які не обов'язково стоять на твердих національних позиціях. Їм, наприклад, цікава тутешня специфіка.

У. Т.: Як ви охарактеризуєте сучасне білоруське письменство?

Що зараз створюють автори? І що люблять читати?

— Уже остаточно завершилася переорієнтація із класичної селянської літератури на міську, в якій порушуються сучасні проблеми, з'явилися серйозні актуальні прозаїки, як-от Ігар Бабков, Адам Глобус, Альгерд Бахаревич та ін. Традиційно популярні жанри — історична проза й національно орієнтований нон-фікшн. Сильні позиції має поезія завдяки метрам Алесю Разанаву, Ригорові Барадуліну та представникам нового покоління: Андрееві Хадановичу, Марії Мартисевич, Віталю Рижкову, Сяргею Прилуцькому, Вальжині Морту.

У. Т.: Чи всі жанрові ніші в білоруській літературі заповнені? Чи є детективи, популярне чтиво, комікси, великий роман і т. ін.?

— Як і в усіх малих літературах, у білоруській відчувається жанрова неповнота. Чимало ніш порожні ще з радянських часів. На

сьогодні маємо лише кілька спроб у жанрі коміксів (Адам Глобус), фантастики (Серж Мінкевич, Антон Францішак Бріль) і детективу (Наталка Бабіна, Уладзіслав Ахромєнка), які ще не сформувались у повнокровні напрями. Активніше розвивається література факту (Аляксандр Лукашук, Святлана Алексієвич, Сяргей Дубавець) та есеїстики (Валянцін Акудовіч, Уладзімір Арлов). Популярне читиво залишається мрією. Найкраще це вдалося Віктарові Марціновичу з його романом «Мова». Поява першої національної премії імені Єжи Гедройця за найкращу книжку, заснованої польським посольством та білоруським ПЕН-Центром, упродовж останніх чотирьох років сильно стимулювала прозаїків.

У. Т.: Що означає бути незалежним білоруським видавцем?

— Це насамперед праця в дуже некомфортному середовищі, постійні проблеми з державою, конфлікти із владою, але водночас цілковита підтримка та щира вдячність активних і вдумливих читачів. Бути незалежним видавцем — це на свій страх і ризик публікувати авторів із чорних списків, у яких перебуває більша частина справжньої білоруської літератури.

У. Т.: Вас позбавили видавничої ліцензії через скандал із членом Спілки письменників. Чи впливова ця структура? Були якісь інші «підводні» причини?

— У Білорусі дві письменницькі організації: лояльна до влади й незалежна. Перша, на нашу думку, не має авторитету в суспільстві. Конфлікт був очевидний: основні наші автори — це друзі альтернативної спілки та ПЕН-Центру. Але формальною причиною стало звинувачення через фотоальбом «Прес-фото», де в реалістичних світлинах чиновники вбачили знущання з білоруського способу життя. Головна причина конфлікту в тому, що наше видавництво і книгарня стали помітними (попри свій об'єктивно малий масштаб). Існує така традиція білоруських чиновників: усе, що стирчить, треба підстригати, і ми під ту стрижку потрапили.

У. Т.: Так чи інак, вам вдалося перебудувати свою діяльність, і

сьогодні в Мінську діє літературний дім «Логвінаў». Що скажете про діяльність цього центру?

— Це відповідь нашої письменницької спільноти на заборону Міністерством інформації. У 2014 році ми були змушені зареєструватися в Литві. Наш літературний дім — це громадська установа, місце зустрічі читача й автора. А ще ми займаємося рекламою та промоцією білоруської літератури вдома й за кордоном, пропагуємо читання як таке. Боримося від нападів влади нашу цілком незалежну книгарню в центрі Мінська. Тут відбувається чимала частина всього літературного життя країни. У процесі підготовки — оновлений центр письменників та перекладачів, якого вони досі, на жаль, не мають. Плануємо розвивати сучасну білоруську літературу й опікуватися перекладацтвом.

У. Т.: Скільки людей збирають ваші заходи в Мінську? Які були найпопулярніші?

— По-різному, залежить від формату. Від камерних зустрічей на 20 осіб до фестивалів на 200. Стараємося, щоб у календарі літературних акцій не було кількох вікон. Окрім презентацій та розмов із письменниками влаштовуємо місяці європейських літератур і публічні дискусії. Наприклад, на презентацію Сергія Жадана два роки тому до нас завітало 300 глядачів. Усі охочі не вмістились у книгарні, тож ми перенесли свій захід на подвір'я. На автограф-сесії музиканта й літератора Лявона Вольського також був аншлаг.

У. Т.: Де пролягає межа свободи слова у Білорусі? Що собі можна дозволити, а чого не варто?

— Згідно із законом цензура в нашій країні заборонена. Єдине обмеження: в публікації не повинно бути відкритого екстремізму, зокрема й закликів до повалення державного ладу та створення негативного образу Білорусі чи її першої особи. Отже, з погляду права ми фактично можемо писати про все і про всіх. Але, як показують наш досвід і практика, немає гарантій, що твої слова не будуть трактовані як заклик до повалення державного ладу. Яскравий приклад — наш альбом «Прес-фото», де навіть фотографії, зліпок реальності, стали «екс-

БІОГРАФІЧНА НОТА

Ігар Логвінаў — білоруський видавець. У галузі працює з 1995 року. Очолював видавництва «Менск», «Прапілеі» та видавничий відділ Європейського гуманітарного університету (Мінськ). Від 2000 року — незалежний видавець. За освітою філософ

тремістськими». Мейнстрім білоруської публіцистики й літератури відзначається критичністю, тому всю нашу словесність можна трактувати як екстремізм. На щастя, у влади немає ресурсів, щоб усе відстежувати, тому найчастіше вона вдається до точкових одноразових атак на кшталт економічних санкцій чи позбавлення ліцензій. Як наслідок — самі автори й видавці практикують внутрішню цензуру, попри цілком лояльне законодавство. Наш власний страх, який з'являється після таких атак, шкідливіший для нас, ніж звичайна цензура.

У. Т.: Ви були на «Книжковому Арсеналі» й, мабуть, знаєте українську ситуацію. Чи є щось таке в літературному житті України, чому може позаздрити Білорусь? І чи є щось, у чому позаздрила б її Україна?

— В Україні життєвий драйв б'є джерелом. Маю таке враження, що у вас більше якісних книжок, не існує самоцензури. У літературі відбувається змагання за сенси й настрої, не видно бажання сховатися за словами, як у нас. А ми зі свого скромного боку можемо похвалитися новою генерацією антитоталітарної прози,

У ЧОРНИХ СПИСКАХ — БІЛЬША ЧАСТИНА СПРАВЖНЬОЇ БІЛОРУСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

що з'явилася після Васіля Бікава й Алєся Адамовича (Уладзімір Арлов, Єва Вежнавець). За роки незалежності це покоління набуло присмаку соковитої іронії.

У. Т.: Які ваші прогнози щодо мовно-культурної ситуації Білорусі?

— Культура розвиватиметься в бінарній двомовній ситуації. Тобто муситимуть якимось притиратись і співіснувати дві культури. Водночас утиски культурного простору державою та зменшення фінансування активізують у ньому альтернативні установи. На жаль, наш закон, який твердо регламентує видавничу діяльність і книгорозповсюдження, ухвалений у 2014 році, призведе до повної деградації книжкового ринку Білорусі. ■

Білоруська Народна Республіка: як це було в сусідів у 1917–1920 роках

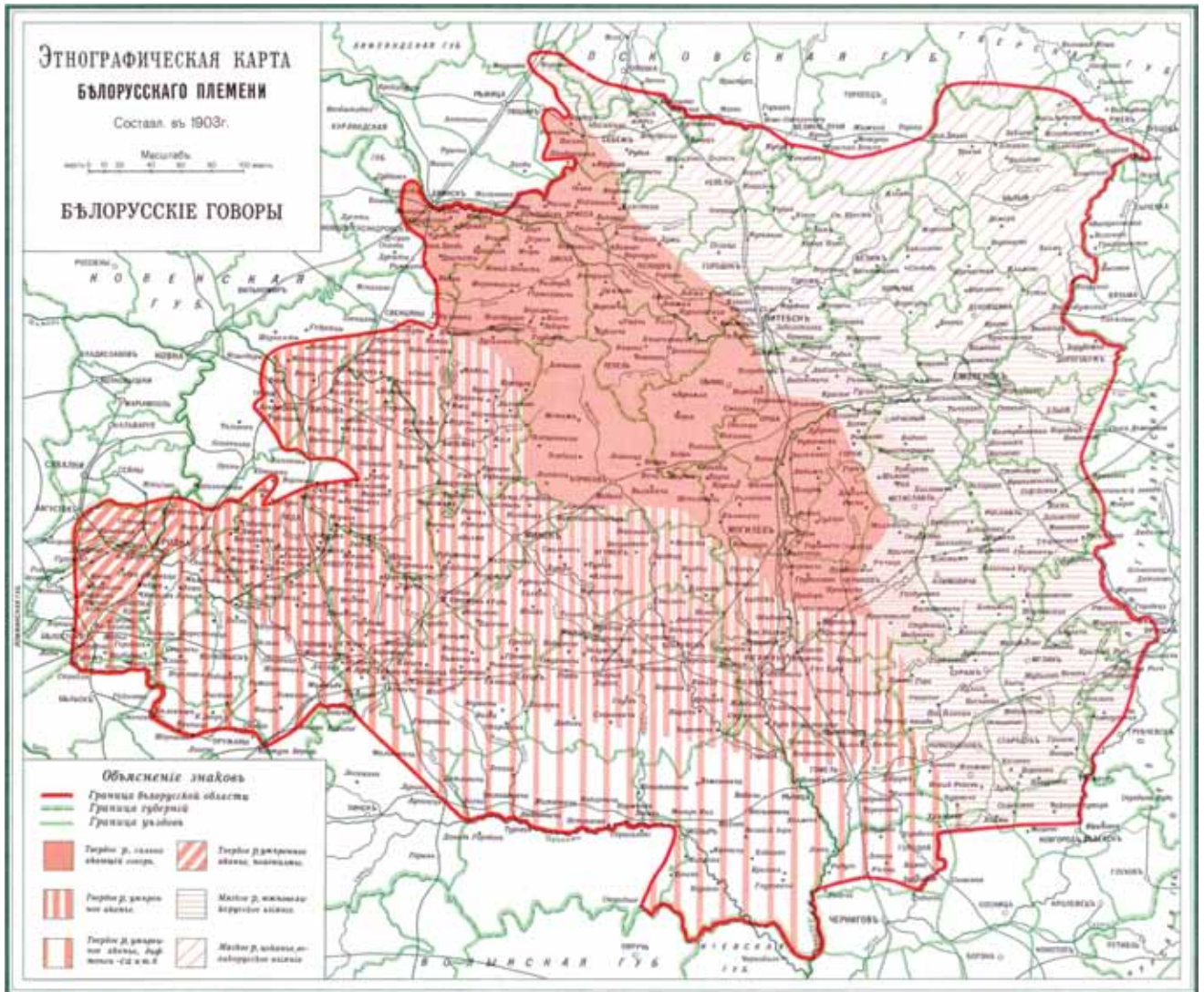
Автор:
Ярослав Тинченко

Важко порівнювати історію Української та Білоруської Народних Республік. Історія УНР – насичена внутрішніми й міжнародними подіями та збройною боротьбою епоха. Спроби ство-

рити БНР – це хіба що кілька декларативних актів та подальші поневіряння жменьки національних діячів поміж сильнішими сусідами. Але якби не сталося цих, здавалося б, незначних з історичного погляду подій, то не виникла б Білоруська Радянська Соціалістична Республіка, а за нею й неза-

лежна Республіка Білорусь. Зараз Україна як ніколи потребує підтримки свого північного сусіда, братерського народу – Білорусі. На відміну від Польщі та України білоруський народ аж до початку XX століття не мав чітко окресленої національної ідеї. Не було навіть сталої національної єдності: одна частина

Із чого все
почалося:
етнографічна
карта
розселення
білорусів,
складена
професором
Явхімом
Карським у 1903
році

білорусів сповідувала католицизм, писала латиницею, а відтак уважала поляками. Інша, православна, трактувалась як «руські, которіе разговарівають на неправильном наречіі».

Великий внесок у дослідження мови, історії та побуту білоруського народу зробив професор-славіст Явхім Карський. Саме він у 1903-му видав перший том своєї фундаментальної праці «Белорусы» (загалом було сім томів), а також склав етнографічну карту білорусів.

Після Революції 1905–1907 років у місті Вільні (нині Вільнюс), яке білоруси завжди вважали своїм, з'явилися перші газети, що друкувалися «на беларускай мове» – кирилицею. Автори цих часописів, передусім митці Алесь Гарун, Язеп Льюсік та Янка Купала, у 1917-му стали ініціаторами створення Білоруської Народної Республіки.

Після Лютневої революції 1917 року білоруські патріоти намагалися створити культурні гуртки, проводити з'їзди, самоорганізовуватись, але населення Білорусі здебільшого перебувало під більшовицькими або польськими впливами. Такі міста, як Мінськ, Вітебськ, Гомель, цілковито контролювалися збільшовиченими російськими військами, які не допускали жодних спроб створення власних національних організацій або військових частин.

Лише коли почався розпад російського Західного фронту, білоруські лідери спромоглися зібрати 15 грудня 1917 року в Мінську Всебілоруський з'їзд. На ньому були присутні майже 2 тис. делегатів. Почесним головою було обрано на той час уже академіка Російської академії наук Явхіма Карського. У з'їзді брали участь і представники правлячої тоді більшовицької партії. Звісно, у процесі дебатов деякі делегати висловлювалися не тільки про автономію, а й про незалежність Білорусі від Росії. Це не сподобалося більшовикам: у ніч із 17 на 18 грудня з'їзд розігнали Червона гвардія та збільшовичені війська.

18 лютого 1918 року почався наступ німецької армії на розваленому революцією російському Західному фронті. Німці стрімко зламали опір поодиноких військових частин і попрямували до

Мінська. Революційні війська, а також Червона гвардія в паніці втікали з міста. За таких умов надвечір 19 лютого північну частину Мінська зайняли військовослужбовці-білоруси на чолі з Кастусем Єзавітавіч.

Другу його половину захопили поляки. Контр-оль над частиною Мінська дав змогу зібратися членам виконавчого комітету Всебілоруського з'їзду, які 21 лютого оприлюднили першу Уставну грамоту про перехід влади на території Білорусі до рук Народного секретаріату. Його головою став Язеп Варонка (Йосип Воронко).

Того самого дня до Мінська вступили німецькі війська. Окупаційна влада не збиралася визнавати Народного секретаріату, але й зачіпати його не стала. Це дало змогу білоруським діячам опублікувати 9 березня другу Уставну грамоту, в якій проголошувалося створення Білоруської Народної Республіки (БНР), та 25 березня третю Уставну грамоту, де БНР оголошувалася незалежною. Цікаво, що межі нової республіки відповідали кордонам етнографічної карти білорусів професора Карського. А на ній, зокрема, такі міста, як Брест-Литовськ (Берестя) та Пінськ, визнавалися українськими. У той час вони справді юридично входили до складу України: там була українська адміністрація та перебували наші війська. Лише після розподілу радянською владою кордонів «на власний розсуд», які даються взнаки і сьогодні у вигляді війни на Донбасі, Брест-Литовськ і Пінськ відійшли до Білоруської Радянської Республіки.

Проголошення незалежності БНР не входило у плани німецького командування, а тому незабаром окупанти заборонили діяльність білоруського Народного секретаріату. Лише після революції в Німеччині на початку листопада 1918 року лідери БНР

знову дістали змогу легалізуватися, але тепер на заваді їм стояли радянські війська. До кінця 1918-го Червона армія практично без бою приєднала більшу частину Білорусі до радянської Росії.

Керівники Ради БНР виїхали до Вільни – у той час місто ще перебувало під контролем німецьких військ. Але там зібралися місцеві литовські національні діячі, які проголосили створення Литовської Республіки. Литовці запропонували білорусам широкую автономію у складі своєї республіки, на що ті в загальних рисах погодилися. Язеп Варонка очолив Міністерство білоруських справ, а крім нього до литовського уряду (Тариби) ввійшло ще шестеро білоруських діячів.

Саме у Вільні почали формуватися збройні сили БНР – 1-й Білоруський полк. Досить активно створювалася і литовська армія. Та коли німці покинули це місто, а Червона армія підступила до Вільни, виявилось, що сил для оборони все одно замало. За таких умов литовський уряд разом із Язепом Варонкою та ще кількома білоруськими політиками відбув до Ковна (нині Каунас), а 1-й Білоруський полк (28 офіцерів і 22 солдати) на чолі з Кастусем Єзавітавіч – до Гродна, де ще залишалися німці.

У той час у Гродненській губернії мешкав 71% білорусів, 17,4% євреїв та лише 10% поля-

Кокарда Білоруської військової організації в Польщі, 1920 рік

РАДА БІЛОРУСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ ДОНІНІ ФУНКЦІОНУЄ У НЬЮ-ЙОРКУ

ків. Але більшість місцевих білорусів сповідувала католицизм, а відтак створений у Варшаві польський уряд також претендував на ці території. Крім німців та Білоруського полку в Гродні також активно формувалися польські війська.

Тривалий час Гродненська губернія залишалася буферною зоною між радянською Росією та військами Антанти. На німців, »

Штаб Білоруського
батальйону в
Ковні, 1921 рік

які були переможені в Першій світовій війні, керівництво Антанти покладало завдання охороняти лад та спокій на цій території. Але вони побоювалися поляків, які стрімко набирали сили.

У січні 1919 року стався давноочікуваний конфлікт між поляками та білорусами, оскільки варшавський уряд заявив про те, що в Гродні буде створена виборча комісія для обрання делегатів до польського Сейму. Польські збройні загони стали поступово займати Гродненщину та роззброювати прихильників БНР.

Наприкінці квітня з Гродна вирушили на батьківщину німці, а замість них місто взяли під контроль польські війська. 1-й Білоруський полк вони поки що не зачіпали, але і йому незабаром настав кінець. 31 травня польський комендант міста наказав командирові згаданого полку вирушити зі своїми підлеглими до Слоніма, щоб там влитися в одну з польських частин. Після того як білоруси відмовилися виконати наказ, їх було роззброєно: католиків насильно забрано до польських військ, а православних демобілізовано.

Після гродненських подій діячі БНР та кілька білоруських збройних формувань залишилися тільки на території Литовської Республіки. Починаючи з

Начальник
Білоруського
військового бюро в
Ковні Козлов, 1919
рік, в уніформі 1-го
Білоруського полку, з
біло-червоно-білою
стрічкою на борті
мундира

червня 1919-го дві окремі роти та гусарський ескадрон БНР брали активну участь у бойових діях за незалежність Литовської Республіки проти Червоної армії, німецько-білогвардійських формувань, а пізніше польських вій-

ськ. Незабаром ці частини були реорганізовані в Білоруський батальйон литовської армії, залишки якого розформували тільки 20 липня 1923 року.

Крім батальйону існувало кілька білоруських партизанських формувань, які воювали де-факто на боці литовців проти поляків на території Віленської та Гродненської губерній. Ці партизани вели збройну боротьбу аж до травня 1923-го та впали жертвою поляків і литовців. Поляки стали формувати свою мережу партизанів серед білорусів-католиків, а литовці, коли у 1921 році бойові дії остаточно припинилися, дійшли висновку, що білоруси з їхніми територіальними та політичними претензіями більше не потрібні.

Наприкінці травня 1923-го загін білоруських партизанів – понад 60 осіб – із боєм пройшов територією Литви та Польщі в напрямку радянської Білорусі. Двоє їх загинуло дорогою, а інші щасливо дісталися до Мінська, де здалися радянській владі.

У 1924-му через ускладнення білорусько-литовських відносин Рада БНР була змушена покинути Каунас і переїхати до Чехословаччини. Значна частина білоруських діячів емігрувала до Латвії, оскільки в районі Даугавпілса (колишнього Усть-Двінська) латиші дали дозвіл на створення білоруських шкіл і культурних закладів. У Каунасі залишилася тільки дипломатична місія БНР, але й вона швидко закінчила свою діяльність: 10 січня 1925 року литовська поліція зірвала білоруський прапор над її будинком, а дипломатам запропонувала негайно покинути Литву.

Крім литовців «білоруську карту» досить активно використовували у своїй грі польські та більшовицькі діячі. Але якщо в більшовиків це мало лише формально-декларативний характер (проголошення Литовсько-Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки в лютому 1919 року), то поляки пішли значно далі.

Польський головнокомандувач Йозеф Пілсудський потребував солдатів. У липні 1919-го поляки розпочали широкий наступ на своєму східному фронті

й незабаром взяли Мінськ та Вільно. На цих територіях мешкало чимало православних (католики незалежно від походження одразу зараховувалися до польської армії). Щоб використати їх у своїх цілях, польське командування ініціювало створення у Вільні та Мінську Білоруської військової місії. Ця організація мала формувати білоруські частини для польської армії. Процес відбувався надто кволо й так і не встиг закінчитись аж до самого завершення польсько-радянської війни. Тому Білоруська військова комісія та кадри двох сформованих нею батальйонів були скасовані.

Білоруською тематикою намагався скористатися ще один спритний авантюрист – Станіслав Булак-Балахович, який у 1919 році командував дивізією та корпусом у білогвардійській Північно-Західній армії (під Петроградом). Після розбиття цієї армії червоними Булак-Балахович з уцілілими бійцями-білогвардійцями перейшов на службу до поляків. За віросповіданням він був католиком, за походженням – білорусом, тож ідеально підходив для обох народів.

Восени 1920-го завдяки значній польській підтримці Булак-Балаховичу вдалося створити Народну добровольчу армію, яка мала діяти проти червоних на польському фронті на території Білорусі. До складу цього війська поляки передали велику кількість радянських військовополонених білоруського та російського походження. Булак-Балахович сформував у своїй армії кілька підрозділів лише з білорусів. Також намагався створити українські й навіть одну єврейську частини.

Коли між Польщею та радянською Росією було укладено перемир'я, поляки дозволили Булак-Балаховичу діяти на власний розсуд. 7 листопада 1920 року він заявив, що віднині його армія боротиметься «за звільнення Білоруської Народної Республіки». Справді, незабаром частини Народної добровольчої армії розпочали наступ проти червоних із району міст Турова та Мозиря. Скрізь на звільнених територіях генерал наказав вивішувати прапори БНР. Червона армія досить швидко впоралася з Булак-Балаховичем і вже 26

Командувач Народної добровольчої армії генерал Булак-Балахович, осінь 1920 року

Генерал Булак-Балахович зі своїм штабом, осінь 1920 року

листопада відтіснила його назад до Польщі. Коли армію розбили, Булак-Балахович та його підлеглі скоро перестали ототожнювати себе із БНР.

Але чи не найяскравіший епізод, пов'язаний із боротьбою за Білоруську Народну Республіку, стався вже наприкінці громадянської війни в радянській Росії. 12 жовтня 1920 року між радянським та польським урядами було підписано перемир'я, на підставі якого Слущкий повіт мав перейти від поляків до більшовиків. Польський уряд був зобов'язаний дотримати угоди, але польські військові дали можливість місцевим білоруським національним діячам організувати власні збройні сили. Коли 23 листопада польська армія покинула Слущкий повіт, тут була створена місцева Рада, яка негайно розпочала формувати стрілецьку бригаду. Вона також заявила про те, що вона є складовою частиною Білоруської Народної Республіки. Червоні не поспішали із зайняттям Слущчини, що дало змогу сформувати бригаду в кількості, за різними оцінками, від 1 тис. до 4 тис. бійців. Незабаром Червона армія розпочала наступ і до кінця 1920-го з боєм витіснила збройні формування слущкої Ради на територію Польщі.

Цікаво, що Рада Білоруської Народної Республіки донині функціонує у Нью-Йорку. Після виїзду з Ковна вона впродовж 1920–1930-х років діяла в Чехословаччині, а в повоєнний час переїхала спочатку до Парижа, а потім до Торонто (Канада). Коли в 1991 році Республіка Білорусь здобула незалежність та як державні символи обрала прапор і герб БНР: біло-червоно-білий прапор та герб «Пагоня», члени Ради планували передати свої повноваження молодій країні. Але після приходу до влади Аляксандра Лукашенки було повернуто символи Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки. Понад те, новий очільник держави заявив, що біло-червоно-білий прапор – символ, який використовували німецькі окупанти. Звісно, після цього та інших непопулярних кроків Лукашенки Рада БНР відмовилася співпрацювати з цим президентом. ■

Час прокидатися

«Ціла, вільна і мирна» Європа – так звучала ця мантра в золоті дні євроатлантизму, коли Росія була слухняною, а історія «закінчувалася». Але гасло не відображало дійсності

У квітні до Литви прибула військова техніка США в межах програми НАТО із гарантування безпеки балтійських союзників. Альянс починає тестування і вдосконалення новостворених сил швидкого реагування

Автор:
Едвард Лукас,
Велика
Британія

Європа не була цілою (країни на зразок Молдови були, поза сумнівом, європейськими, але явно не там, де хотіли). Вільною теж (Білорусь). І мирною так само (напівзаморожені конфлікти жевріли від Кіпру до Азербайджану).

Нині задеклароване прагнення розтоплене. Європа не крокує до процвітання і свободи. Вона задкує в жорсткий світ силової політики, де хто сильніший, той і правий, де правда в'яне перед натиском пропаганди, а етнічна належність (за старими уявленнями про спільну кров, мову й територію) значить більше, ніж сучасні правила демократії та міжнародного співробітництва.

Із першого погляду дивує, що Росія (країна зі 140-мільйонним населенням і \$2 трлн ВВП) може погрожувати Європі (де 600 млн осіб і \$20 трлн ВВП), не кажучи вже про НАТО (950 млн і \$40 трлн). Але РФ має три переваги: вона готова на економічні жертви; готова лякати силою (і застосувати її); готова брехати скільки завгодно і як завгодно вигадливо про свої дії.

НОВА ДУГА НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Вона тягнеться від Кавказу (Вірменія, Азербайджан і Грузія) через Україну та Молдову до Південно-Східної Європи (Боснія, Болгарія, Хорватія, Македонія, Чорногорія, Румунія, Сербія, Словенія), далі через Центральну Європу (Австрія, Чехія, Угорщина і Словаччина) до берегів Балтики (Данія, Естонія, Фінляндія, Німеччина, Латвія, Литва, Польща і Швеція). Усім цим країнам загрожують дії Кремля: від підклимного лобіювання до прямого військового тиску з Росії. Елементи цієї проблеми давно вже були очевидними, але ми не бачили, як саме вони поєднуються. Ми нарікали на силову, репресивну поведінку деяких гаданих союзників (режиму Алієва в Азербайджані й запального, суворого Міхеїла Саакашвілі в Грузії), беспорядність болгарської влади перед мафією, неповагу Віктора Орбана в Угорщині, а Роберта Фіцо у Словаччині до верховенства права, слабку реакцію чехів на корупцію і неспроможність президента Польщі подолати всюдисущу й некомпетентну бюрократію.

Але ми вважали – помилково, – що воюємо із привидами минулого, а не з демонами майбутнього. І не побачили, як Росія розпалює і використовує ці слабкості. Після видовищного розвалу радянської імперії наприкінці 1980-х та хаосу 1990-х важко було уявити, що Кремль коли-небудь диктуватиме свою волю на колишніх «кривавих землях» – смуги від естонського Талліна до грузинського Тбілісі, де тоталітарні ідеології сіяли спустошення і смерть десяти років тому. Але холодна війна не скінчилася. Вона просто завмерла на кілька років. Росія залишається геополітичним претендентом і супротивником. У кожній країні ситуація своя, але загальна картина така: Захід відступає, а Москва перемагає. Найгостріший конфлікт – через Україну. Росія розчленувала свою найближчу та найважливішу сусідку без жодного пострілу.

Україна не розіграла свої дипломатичні карти. Вона могла б здійснити бучу на міжнародному рівні через дії Росії, але не зробила цього. Понад те, українські сили в Криму могли б чинити опір. Заблокувати аеропорти й морський порт, яким користувалися росіяни, паралізувати їхні комунікації, взяти під контроль транспортні вузли й закрити російськомовні ЗМІ. Була можливість перешкодити Росії захопити територію, не починаючи повномасштабної війни. Але цього не зробили. Українське військове командування не мало ні наказів, ні запасних планів, ні надійного постачання, ні безпечних каналів зв'язку. Один командир навіть зв'язався зі мною через Facebook і питав поради. Відступали з бойовим духом нижче плінтуса.

Це підготувало ґрунт для нового наступу Росії – в Луганській і Донецькій областях. Тут вона підняла ставки, застосувавши регулярні війська (з незначним маскуванням або й зовсім відкрито) у традиційних бойових діях. Конфлікт на Сході України точиться й далі за цілковитого ігнорування західними медіа, які тримаються думки, що проголошене в Мінську в лютому «перемир'я» означає його кінець.

Наразі Росія досягла своїх головних цілей в Україні. Вона показала, що може знищити систему європейської безпеки, започатковану Гельсінськими уго-

дами 1975 року. Знехтувала Будапештським меморандумом 1994 року, в межах якого разом із Британією та Сполученими Штатами урочисто обіцяла поважати територіальну цілісність України й утримуватися від будь-якого примусу у відповідь на згоду Києва відмовитися від своєї частки радянського ядерного арсеналу.

Тепер ці обіцянки – нічого не варті папірець. Це відкриває широку й заманливу перспективу для російського наступу на Естонію, Латвію і Литву. Термінові навчання, часто із симуляцією застосування ядерної зброї, на Заході зустріли дуже кволу відсіч. Якщо Америка будь-що не бажає іти на ризик третьої світової з Росією через провокації в Балтії, від НАТО на завтра вже нічого не залишиться. Для Кремля це величезний спокусливий приз.

Владимір Путін це знає, як і європейські союзники США. Питання не в тому, чи Росія загрожує Балтії, а в тому, як і коли реалізується ця загроза. Естонія вже пережила приниження від викрадення на своїй території та вивезення до Москви високопоставленого офіцера спецслужб лише через кілька днів після сказаних Бараком Обамою у Таллінні слів про те, що «напад на одного означає напад на всіх». Але на захоплення в полон цього офіцера – Естона Кохвера, який має високий ранг у службі внутрішньої безпеки Естонії, Захід ніяк не відреагував.

Російські літаки регулярно порушують повітряний простір держав Балтії. Один із них нещодавно переслідував американський літак-розвідник над Балтійським морем. У відповідь на протест США Москва погрозово заявила: «Росія – держава прибалтійська, а Америка – ні», заклавши цим риторичний ґрунт під закрити для польотів зону, якби раптом США захотіли терміново підтримати своїх союзників із НАТО.

Військова безпека Північно-Східної Європи висить на волосині. Росія провела тренувальні ядерні атаки на Швецію і Данію. Обидві країни, що було поспорочували свої оборонні можливості до мінімуму, зараз намагаються відновити сили флоту, авіації, бронетехніку й розвідку, якими так необачно знехтували. Естонія, єдина європейська країна, яка витрачає на оборону хоча б 2% ВВП,

похмуро чекає, коли нарешті союзники підуть за її прикладом. Польща, Литва й навіть завжди некваплива Латвія відчайдушно збільшують оборонний бюджет. Польща, єдиний економічний великоагравик у регіоні, слідом за Фінляндією купує протикорабельні ракети Tomahawk – найбільше, що може дозволити собі неядерна країна як засіб ядерного залякування. Купує вона й американські ракетні протиповітряні комплекси Patriot.

ЗАПОБІГТИ ДЕШЕВШЕ, НІЖ ОБОРОНЯТИСЯ

Проте в цьому Варшава майже самотня. НАТО планує, що вона візьме на себе тягар зміцнення Балтії і розмістить там третину польської армії, аби почекати, поки «підтягнуться» інші союзники. Але з чим вони підтягнуться? Після 20 років урізання оборонних бюджетів жодна європейська держава не має достатньо готових до бою мобільних сил підвищеної готовності, які взяли б на себе цю роль. Тепер в Альянсі відкинули всі свої табу щодо Росії, багато й гарно говорять про сили швидкого реагування, але їхня реальна спроможність, на жаль, значно ослабла. Для безпеки Балтії життєво необхідні Сполучені Штати. Та чи конче потрібна балтійська безпека самим США?

Попри всю свою слабкість, НАТО все ще має символічну силу, якої може вистачити для стримування Росії. Але останній не потрібно задавлювати Захід війною. Йй достатньо просто обігнати його за видатками на інших фронтах. Це справжня перемога Кремля. Гроші, а не гартована сталь і вибухівка – ось що важить найбільше в новій холодній війні. Російський капітал купує політиків, партії, аналітичні інститути, ЗМІ, науковців, чиновників – і не лише в прифронтових країнах, а й в опорних державах. Дещо стає здобутком громадськості, як-от позика €15 млн для «Національного фронту» Марін Ле Пен у Франції або високі оклади колишнього канцлера Німеччини Гергарда Шредера, який на цій посаді підписував угоди з Газпромом, а після відставки дістає роботу в структурі російського монополіста. У США стандарти вищі: в атмосфері бурхливих суперечок ФБР розслідувало діяльність і зв'язки з РФ колишнього

конгресмена Курта Велдона; він програв виборчу кампанію і не зміг знову потрапити до Конгресу. Але жоден державний діяч Європи ще не поплатився за фінансову підтримку з Кремля.

Навіть найвпливовішому політику Європи Ангелі Меркель важко зберігати солідарність європейських держав, коли йдеться про санкції проти Росії. Політики Кіпру відкрито заявляють, що діляться з Росією конфіденційними документами ЄС: до Брюсселя далеко, а Москва – друг. Угорщина порушила солідарну політику ЄС у галузі енергетики й підписала угоду з Росією про будівництво нових атомних енергоблоків.

Але поволі ситуація розвертається в інший бік. Німеччина, наприклад, змінює повоенні пацифістські позиції, розконсервовує 100 танків і вносить корективи в оборонні плани. Дублін, який не має власних військово-повітряних сил, стурбовано усвідомив залежність від дещо вже застарілих літаків Королівських ВПС Британії, котрі повинні перехоплювати російські бомбардувальники, коли ті вторгаються в ір-

НАЙБІЛЬШЕ В НОВІЙ ХОЛОДНІЙ ВІЙНІ ВАЖАТЬ ГРОШІ. АЛЕ ЖОДЕН ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ ЄВРОПИ ЩЕ НЕ ПОПЛАТИВСЯ ЗА ПІДТРИМКУ З КРЕМЛЯ

ландський повітряний простір. Схоже, Росію не обходить факт, що Ірландія не є членом НАТО. Позаальянсовий статус Швеції і Фінляндії також не заважає їй порушувати їхні кордони. Ці країни разом із сусідніми Данією, Ісландією та Норвегією оприлюднили безпрецедентну спільну заяву із засудженням воєнних ігор РФ, нарощення військової потуги й небезпечних повітряних трюків. Це викликало обурення МЗС Росії. Вона ображається, коли за кордоном її серйозно не сприймають. І ще більше ображається, коли наваки.

Гірка правда полягає в тому, що Європа не хоче платити за необхідний їй захист або йти заради нього на ризик. І так буде, доки європейців не налякають чи не розізлиять дужче, ніж зараз. Але тоді може бути вже запізно. ■

Непроста дружба

Криза в Україні штовхає Росію в обійми Китаю.
Але ці відносини аж ніяк не рівноправні

Торжества 9 травня в Москві на відзначення 70-річчя капітуляції нацистської Німеччини багато що можуть розповісти про нинішню геополітику. Якщо західні лідери не їдуть до Росії на знак протесту проти її агресії в Україні (і першої анексії суверенної території в Європі після Другої світової війни), то китайський лідер Сі Цзіньпін став почесним гостем свого друга Владіміра Путіна. Західні санкції через Україну та невідворотне довготермінове охолодження відносин з Америкою та Європою не залишають Росії іншого вибору, як кинути в обійми Китаю.

Відзначити розвиток стратегічного партнерства між двома державами мають, зокрема, спільні бойові навчання у східній частині Середземного моря трьох-чотирьох китайських і шести російських військових суден. Вони, після кількох подібних у 2013 році в Тихому океані, повинні послати чіткий сигнал Америці та її союзникам. Для Росії ці маневри сигналізують, що вона має могутнього друга і військові контакти з дедалі більшим географічним розмахом. Для Китаю (його судна саме повертаються з чергування у складі місії з боротьби з піратством в Аденській затоці) навіть невеликі такі навчання свідчать про зростання глобальних амбіцій відповідно до гасла Сі Цзіньпіна про «китайську мрію», яка, за його словами, включає «мрію про потужні збройні сили».

На практичнішому рівні ці навчання дають Китаю змогу показати свій ракетний фрегат типу 054A, який він хоче продавати росіянам. Окрім того, це пропозиція досвіду проведення операцій у нестабільному регіоні, де Пекін розширює свою економічну присутність. У 2011 році КНР організувала евакуацію більш ніж 38 тис. своїх громадян із Лівії під час тамтешнього повстання. Минулого мі-

сяця її військово-морські сили вивезли кількості китайців із охопленого громадянською війною Ємену. Як вважають, щонайменше 40 тис. громадян Піднебесної працює в Алжирі й понад 1 млн – по всій Африці.

Зближення Китаю і Росії почалося по закінченні холодної війни. З різних причин обидві країни незадоволені «гегемонією» Америки і поділяють прагнення до багатополюсного світового порядку. Росія – колись велика держава – шукає способів хоча б частково повернути втрачений статус, а Китай,

який тільки стає такою державою, обурюється спробами Америки стримати його. Авторитарні КНР та РФ – постійні члени Ради Безпеки ООН, які мають спільні причини критикувати західний ліберальний інтервенціонізм. Дві країни вирішили свої давні прикордонні суперечки у 2008 році, якраз за місяць до початку російського вторгнення у Грузію. Москва побачила в тій угоді можливість зосередити більше військової сили на заході для стримування дальшого розширення НАТО.

Але не обходилося і без конфліктів. Росія відіграла ключову роль у 1990-х роках, коли допомогла Китаю модернізувати армію. Це дозволило Кремлю зберегти базу ВПК, яка інакше зачахла б від браку своїх вітчизняних замовлень. Але від середини минулого десятиліття вона сповільнила продаж зброї сусідові, роздратована тим, що він краде військові технології і постійно конкурує на ринку зброї.

А ще Росія боїться стати лише постачальником природних ресурсів промисловій машині Китаю – це принизливий статус для країни, яка ще недавно вважала сусіда відсталим. Поки Москва могла продавати Європі достатньо газу для забезпечення зростання власної економіки, угоди з Пекіном могли зачекати. Це, зокрема, плани двох газопроводів із Сибіру до Китаю, про які оголосили у

2006 році, а затим тихенько поклали під сукно через суперечки про ціни.

Тепер усе змінилося. Українська криза, за словами російських ЗМІ, змушує РФ «розвернути» економіку в бік Азії, щоб знайти альтернативні ринки та джерела капіталу й таким чином пом'якшити наслідки західних санкцій. Для Китаю це

КНР ТИХЕНЬКО РАДІЄ НОВІЙ ХОЛОДНІЙ ВІЙНИ В ЄВРОПІ, ЯКА МОЖЕ ВІДВОЛІКТИ АМЕРИКУ ВІД ЗАДЕКЛАРОВАНОЇ ЗМІНИ ОРІЄНТИРІВ У БІК АЗІЇ

добра нагода отримати більший доступ до природних ресурсів Росії за вигідними цінами, а також забезпечити великі контракти на розбудову інфраструктури, які інакше могли б потрапити до рук західних конкурентів, а ще забезпечити фінансування для проектів, вигідних бізнесу Піднебесної.

Теоретично вторгнення Росії в Україну й захоплення Криму порушують два зовнішньополітичні принципи, яких Китай найпослідовніше дотримується: невтручання у справи інших держав і несприйняття сепаратизму будь-якого штибу. Але Китай утримувався від голосування резолюції із засудженням Росії в Раді Безпеки ООН, а його ЗМІ висловлюють потужну підтримку Кремлю. КНР тихенько радіє новій холодній війні в Європі, яка може відволікти Америку від задекларованої зміни орієнтирів у бік Азії.

Вражаючим свідченням нового зближення Китаю та Росії стала газова угода на \$400 млрд, підписана торік у травні, за якою Москва зобов'язалася постачати Пекіну 38 млрд м³ газу за рік протягом трьох десятиліть, починаючи від 2018-го. За наполяганням китайської сторони, газ надходитиме з нових родовищ у Східному Сибіру ще не збудованим газогоном (щоб гарантувати, що він не піде деінде). За цією угодою пішли й інші. Найбільшою стала підписана в листопаді попередня угода, за якою Росія має продавати ще

30 млрд м³ за рік запроектованим газогоном із Західного Сибіру. Хай там як, а Китаю, цілком імовірно, вдалося домогтися значних знижок ціни.

Слабкість Росії показало також її недавнє рішення поновити експорт високотехнологічних озброєнь до Китаю. У квітні вона погодилася продати туди протиповітряну систему С-400 приблизно за \$3 млрд. Це дасть Пекінові змогу зміцнити свою перевагу в повітрі над Тайванем і островами Сенкаку (які в Китаї називають Дяоюйтай і не визнають претензії Японії на них). У листопаді РФ заявила, що готова продати КНР свій найновіший винищувач Су-35С. Спочатку вона відмовлялася реалізувати менше, ніж 48 машин, щоб компенсувати собі можливі збитки від неминучої крадіжки розробки китайцями. Зараз Росія покірно погодилася продати лише 24.

Але не треба бути пророком, щоб помітити проблеми цієї дружби в майбутньому. Одна з них полягає в тому, що обидві держави змагаються за вплив у Центральній Азії, колишній вотчині Росії (Сі Цзіньпін мав відвідати регіон дорогою до Москви). Путін хоче заснувати Євразійський економічний союз почасти для того, щоб боротися зі зростанням економічного впливу Китаю в Середній Азії, де той хоче розвивати свій «економічний пояс Шовкового шляху». Пекін використовує Шанхайську організацію співпраці (ШОС), членами якої є також Росія та центральноазійські держави, щоб зміцнити і свої безпекові зв'язки в регіоні: він часто проводить антитерористичні навчання зі своїми партнерами в ШОС. Іще одна проблема – військові та енергетичні зв'язки Росії з такими країнами, як Індія і В'єтнам. Обидві держави – суперниці Китаю. Але найбільше труднощів може завдати роздратування РФ через трав'яну їй дедалі принизливішу другорядну роль у відносинах із КНР. Для Росії партнерство з Піднебесною стало життєво необхідним. А для Пекіну – приємним, та аж ніяк не вирішальним бонусом. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Заколот торі

Цілком несподівана перемога консерваторів на виборах віщує ослаблення Британії

Від британських виборів очікували мінімального розриву між партіями, а відтак змагання до повного виснаження між консерваторами та лейбористами, про що давно і стабільно свідчили опитування, і після прогнозованих результатів що одній партії, що другій про більшість можна було б лише мріяти. Якби древній політичній системі Сполученого Королівства у цих перегонах не вдалося сформувати вкрай потрібний стабільний уряд, наслідки для країни були б дуже серйозні. Але, коли ця стаття готувалася до друку, в ніч на 8 травня, стало скидатися на те, що консерватори Девіда Кемерона повністю реабілітувалися за досить мляву кампанію і більш ніж скромні економічні успіхи, на яких її будували. Вони цілком можуть стати найбільшою партією в наступному парламенті. Навіть коли Кемерону це не вдасться, він може спробувати сформувати уряд меншості; цього прагне багато депутатів від його партії, у яких за останні п'ять років розвинулася стійка антипатія до молодшого партнера по коаліції – ліберальних демократів. Поміркований Кемерон, який потай у багатьох питаннях погоджується з лідером лібдемів Ніком Клеггом, може тепер захотіти іншої коаліції. У будь-якому разі після електорального розгрому партії Клегга, внаслідок якого вона втратила понад половину зі своїх 57 місць і який може закінчитися відставкою лідера, це вже не так і важливо. Щоб забезпечити чисельність своїй політиці, ватажок торі, не виключено, також укладе менш офіційну угоду з північноірландською Демократичною юніоністською партією (ДЮП) і розраховуватиме на її вісім мандатів.

Такий результат голосування свідчить про те, що бри-

танська політика стала надто неспокійною, аби обіцяти відносну стабільність. Фунт різко піднявся відносно долара, щойно екзит-полі засвідчили перевагу торі. Але це й не дивно.

У найкращому з варіантів Кемерон матиме дуже поріділу

РЕЗУЛЬТАТ ГОЛОСУВАННЯ СВІДЧИТЬ ПРО ТЕ, ЩО БРИТАНСЬКА ПОЛІТИКА СТАЛА НАДТО НЕСПОКІЙНОЮ, АБИ ОБІЦЯТИ ВІДНОСНУ СТАБІЛЬНІСТЬ

більшість для підтримки своєї неоднозначної урядової програми, яка передбачає урізання бюджетних видатків (проти

чого спільно виступають усі його ліві суперники) та референдум про вихід Британії з ЄС, який він пообіцяв провести до кінця 2017 року. Ще тривожнішими бачаться результати в Шотландії, де Шотландська національна партія (ШНП) мало не витиснула як клас парламентаріїв-юніоністів, здобувши майже всі 59 мандатів.

У поєднанні з перемогою Кемерона це актуалізує один із головних аргументів націоналістів на користь відокремлення: що Шотландія лише з одним парламентарієм-торі не повинна більше підкорятися уряду консерваторів у Вестмінстері. Це може переконати ШНП пообіцяти своїм виборцям повторний референдум про незалежність, якщо вона здобуде більшість на виборах до шотландського парламенту (а зробить це точно). «Сьогодні в Шотландії чути ревіння лева – шотландського лева», – зауважив Алекс Салмонд, колишній лідер націоналів, нині депутат від округу Гордон. Партія, задумана для здобуття Шотландією незалежності, зараз має там необмежену владу. Цей факт, поза сумнівом, став знаком для нинішніх виборів.

Незважаючи на ці проблеми, торі та керівник їхньої кампанії Лінтон Кросбі, якого запросили аж із Австралії, можуть привітати себе з чудовою перемогою. Вона базувалася на переконанні, що дві сильні сторони партії – репутація ефективного менеджера економіки та наявність найпопулярнішого лідера усіх мейнстримних політсил в особі Кемерона – переб'ють привабливість Лейбористської партії. Лідер останньої Ед Мілібэнд (поки що, але, певно, не надовго) пообіцяв радикальну реформу британського капіталізму, щоб зробити його продуктивнішим і справедливим. Але його надії перетягнути собі необхідні (після розгрому лейбористів у Шотландії) 40 із лишком мандатів консерваторів в Англії та Уельсі спиралися на ще більш заявлені обіцянки: переважно пов'язані із захистом системи охорони здоров'я від уявних зазіхань торі.

Він мав підстави сподіватися на успіх, про що свідчили опитування. Переваги Кемерона як лідера дуже відносні: грошовитого вождя партії торі, патріція в

часи, коли істеблішмент не має популярності, поважають, але не люблять. Схоже, про це свідчив і прохолодний прийом із боку виборців під час кампанії. Крім того, надто мало британців насолоджуються плодами економічного відновлення за його уряду; у приватному секторі з'явилося понад 2 млн робочих місць, але тільки за рахунок надзвичайно повільного зростання заробітної плати. І навіть якщо курс суворой економіки коаліційного уряду (зокрема, і скорочення майже мільйона робочих місць у державному секторі) виявився не таким болісним, як заявляють лейбористи, особливої прихильності він не здобув. Цього й боялися торі. Але в ніч оголошення результатів їхні страхи розвіялися.

Більшість перших протоколів із результатами таких виборчих округів, як Сундон-Саут, Ненітон, Беттерсі (усі традиційно з невеликою перевагою торі або лейбористів, де останні вели агресивну виборчу кампанію), засвідчили безпрецедентну перевагу консерваторів. Зрештою, останні зберегли мандати, які сподівалися перетягнути собі лейбористи; здобули вони й ті округи, які розраховували зберегти за собою ліберал-демократи (Кінгстон, Твікенгем, Брекон і Радноршир). Пізніше опитування, проведене впливовим аналітичним центром лорда Ашкрофта, засвідчило, що сильні сторони торі справили свій традиційний ефект: 71% опитаних, які голосували за них, пояснили свій вибір тим, що лідер цієї партії «стане найкращим прем'єр-міністром».

Для тих, хто переймається здатністю європейських політиків проводити болісні реформи в своїх загрозливих у борги країнах і не піддатися натиску популістів, це стало променем надії. Хоча уряд Кемерона й догоджав деяким групам електорату, особливо пенсіонерам, його все-таки навряд чи можна звинуватити в ухилянні від обіцянок щодо фінансової політики: кампанію побудували на запевненні щодо урізання бюджету соцвиплат іще на £12 млрд (\$19 млрд).

Для лейбористів результати виборів стали катастрофою. Мілібенд провів досить сильну кампанію, випромінюючи віру в

себе та нову презентабельність, набуту під впливом дорогих імідж-консультантів. Але він так і не зміг переконати багатьох британців, навіть однопартійців, у своїй здатності очолити уряд. Зараз це більше скидається на втрачений шанс для лейбористів у скрутний момент. Програш популістам зліва (НШП) і справа (Партія незалежності Великої Британії) став нищівним ударом.

Розгром лейбористів у Шотландії передбачали, але це мало втішає після того, як змарновано стільки яскравих талантів у верхах. Поразка Дагласа Александера, керівника кампанії й кандидата на міністра закордонних справ, завдана йому 20-річною студенткою Майрою Блек, – найбільший шок екзит-полу. Менш очікуваною була втеча виборців лейбористів до Партії незалежності, особливо у північних округах (наприклад, Гаутоні та Сандерленд-Сауті), де праві популісти посіли друге місце. Це підсолодило розчарування Партії незалежності від невдалої спроби здобути більше мандатів, зокрема в окрузі Танет-Саут, де балотувався харизматичний лідер партії Найджел Фарадж. Небезпека для лейбористів полягає в тому, що натиск націоналістів під час цих виборів може повторитися до певної міри на наступних, на південь від округу Карлайл.

Обидва ці бунти повинні стривожити й Кемерона. Успіхи Партії незалежності мають показати, наскільки небезпечним може виявитися обіцяний ним референдум про вихід із ЄС. Не останньою чергою тому, що близько половини його власних парламентаріїв готові піддатися впливу заразної єврофобії, яку поширює бунтівна політезіла. Шотландський випадок несе ще загрозливішу перспективу. Він свідчить про серйозну перспективу того, що Кемерон, здобувши заслужений успіх зараз, може стати останнім прем'єр-міністром Сполученого Королівства. Ще до того як почнуться торги за коаліцію і кабінет, щасливчиків-консерваторів варто спробувати уникнути цього сценарію. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

К Н И Г А Р Н Я

19–24 травня чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

19 травня, 18:00 – Жіноче письмо: табу, самоцензура, тілесний досвід. Дискусія з приводу книжки Людмили Таран «Прозорі жінки» («Букрек»). Модерує Віра Агеева. Учасники: Ірина Славінська, Дана Павличко.

20 травня, 18:00 – Брати Капранови презентують українське видання книжки Віктора Суворова «Остання республіка».

22 травня, 18:00 – Павло Вольвач. Презентація книжки «У Києві».

Київ (вул. Спаська, 5):

21 травня, 18:00 – презентація книжки Марії Микицей «ІНФРА» («Лілея-НВ»).

Львів (просп. Свободи, 7):

19 травня, 18:00 – презентація книжки Анджели Нанетті «Мій дідусь був черешнею». Спільно з Видавництвом Старого Лева.

20 травня, 18:00 – презентація книжки Віктора Неборака «Лексикон А. Г.». Спільно з видавництвом «Лілея-НВ».

21 травня, 18:00 – «КОЛО КНИЖКИ» для підлітків 14–16 років. Обговорення творів Едгара Аллана По. Спільно з Центром дослідження літератури для дітей та юнацтва й організацією «Пласт».

22 травня, 18:00 – презентація ювілейного видання Шевченкового «Кобзаря» за участю упорядника Миколи Зубкова. Спільно з Видавничим домом «Школа».

Вінниця (вул. Соборна, 89):

22 травня, 16:30 – Міжнародний фестиваль оповідання «Intermezzo». Віч-на-віч з оповіданням. Лариса Денисенко.

23 травня, 15:00 – презентація збірки Ірини Цілик «Червоні на чорному сліди».

23 травня, 16:30 – Міжнародний фестиваль оповідання «Intermezzo». Віч-на-віч з оповіданням. Софія Андрухович.

24 травня, 15:00 – презентація книжки Анни Гавальди «Мені б хотілось, щоби хтось мене десь чекав».

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

22 травня, 18:00 – презентація книжки Петра Яценка «Короткий путівник із галицького сексу». Спільно з літературною агенцією «Піраміда».

Тернопіль (вул. Валова, 7–9):

20 травня, 18:00 – презентація нової прозової книжки Євгенії Сенік «Письмовий стіл» («Крок»).

21 травня, 18:00 – презентація дитячої книжки Олексія Мартинюка «Незвичайні пригоди звичайного хлопця» («Крок»).

Харків (вул. Сумська, 3):

20 травня, 18:00 – поетичний вечір у рамках літературно-художнього фестивалю «Авалгард». Відбудуться виступи молодих харківських поетів.

21 травня, 18:00 – презентація поетичної антології «Вулична поезія». Презентують І. Зарудко, О. Рибка, Ю. Максимейко, Д. Бовдуй, В. Петренко та ін.

Спільно з видавцем Савчук О. О.

23 травня, 19:00 – дискусія «Чого ви прагнете у своєму житті. Що вами керує». Модератор Сармад Алнажар.

Інформаційний партнер

Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Шотландизація футболу

Автор:
Богдан
Буткевич

Вже 18 липня має розпочатися чергова футбольна першість, адже до закінчення нинішньої лишилися лічені тижні. Але яка вона буде й хто саме в ній братиме участь, поки що не може сказати ніхто: ні керівництво футбольних органів, ні самі клуби. Ще два роки тому **Тиждень** попереджав, що український футбол остаточно перетворився на змагання глибини кишень власників клубів. Суспільно-політична та економічна криза 2014-го поклатила край цьому змаганням олігархів. Зайвих грошей тепер ні в кого немає, та ще й чимало клубів залишилися взагалі безхатченками внаслідок воєнних дій. Український футбол ніколи не буде таким, яким він був до останніх подій. Зараз триває переформатування не тільки турнірної формули першості, а й умов ліцензування та фінансових гарантій клубів, а також їхньої кількості у вищому дивізіоні.

БЕЗХАТЧЕНКИ

Перша і найбільша проблема, з якою зіткнулося аж п'ять клубів тільки Прем'єр-ліги (це ми ще не рахуємо нижчі дивізіони), – втрата можливості грати у своїх рідних містах. Зрозуміло, що передусім ідеться про команди з Донбасу. Зокрема, донецькі «Шахтар», «Металург» та «Олімпік», а також луганську «Зорю». Не може грати в рідних пенатах через постійну терористичну загрозу й маріупольський «Металург», а також харківський «Металіст» та одеський «Чорноморець». А є ж ще й дніпропетровський «Дніпро», який, на щастя, домашні матчі все ж грає в себе, але єврокубкові зустрічі через заборону УЄФА змушений проводити в Києві.

Таким чином, майже половина команд вищого дивізіону стала безхатченками або має подібний досвід. І це ми взагалі не згадуємо про кримські клуби, які просто перестали існувати, зокрема про першого чемпіона України сімферопольську «Таврію» чи ФК «Севастополь». І що з тим робити, наразі не знає ніхто. Так, ці команди на сьогодні базуються в різних містах України:

«Шахтар» у Львові, «Зоря» в Запоріжжі, «Олімпік» у Києві, однак що далі – величезне питання. Адже який сенс в існуванні клубу з номінально донецькою пропискою, якщо він не має жодної змоги функціонувати там. Ну хіба що окрім суто ідеологічно-політичного підґрунтя: «ми повернемося на український Донбас».

До того ж ці клуби майже залишилися без вболівальницької підтримки, що, своєю чергою, означає й припинення надходжень, хай і невеликих порівняно із загальним бюджетом, від продажу атрибутики та квитків. А за відсутності відвідуваності фанатів немає й можливості нормально продати права на телетрансляцію матчів.

Схему остаточного переїзду до іншого міста господарі клубів розглядати не хочуть, адже сподіваються все ж колись повернутися додому. Відповідно виникає проблема, яка майже не має аналогів

наймні поки що, виконують свої фінансові обов'язки, ну хіба що окрім маріупольського «Металурга». Мабуть, розуміючи, що перші ж складнощі із грошовим забезпеченням призведуть до знищення клубів. Але в усіх клубів, які належать екс-регіоналам, величезні труднощі.

Чималі проблеми виникли майже в усіх командах із так званого пулу Коломойського, тобто тих, які належать або самому дніпропетровському олігарху, або його бізнес-партнерам. Зокрема, це львівські «Карпати» та луцька «Волинь», і навіть у дніпропетровського «Дніпра» є заборгованість із зарплати. Є серйозні фінансові ускладнення в одеського «Чорноморця», який втратив грошову підтримку свого власника екс-регіонала Леоніда Клімова. Всякі труднощі в ужгородській «Говерлі», яка належить Несторові Шуфричу.

Та найгірша ситуація в харківського «Металіста» – клубу, який ще торік належав до провідної четвірки українського футболу, а зараз на межі виживання. Нагадаємо, що срібного призера останнього чемпіонату руками Курченка викупила «Сім'я» у 2013-му, яка вже понад півроку взагалі припинила будь-яке фінансування клубу. Щоправда, після спроб у 2014-му через його рахунки перекидали гроші терористам. Зараз стоїть питання про розформування клубу, а багато фанатів звертається з проханнями до колишнього власника, харківського олігарха Ярославського, врятувати його. Та остаточної відповіді щодо долі одного з найстаріших та найвідоміших футбольних колективів України немає ні в кого.

До всього цього додається важливе нововведення в регламенті ФІФА, яке діє з 1 березня 2015 року під назвою «Прострочені платежі». Згідно з ним різко посуворішали правила та санкції щодо клубів, які мають борги, не виконують фінансових зобов'язань перед гравцями або гарантій щодо загального фінансування. З огляду на стан із коштами у більш ніж половини українських клубів та вже діючі правила щодо

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА ЕКОНОМІЧНА КРИЗА 2014-ГО ПОКЛАЛА КРАЙ ЗМАГАННЮ ОЛІГАРХІВ, ЩО ВОЛОДІЮТЬ ФУТБОЛЬНИМИ КЛУБАМИ

у світовій історії футболу. Зрозуміло, що позиції Федерації футболу України тут поки що однакостайна: проблема клубів-безхатченків тимчасова. Однак, як відомо, немає нічого більш сталого, ніж тимчасове, особливо враховуючи воєнно-політичні реалії на Сході.

До цього додамо й загальне падіння інтересу до футболу в умовах війни. Адже, як кажуть психологи, ця гра, яка є сублімацією чоловічої енергії, у воєнний час втрачає свою головну привабливість. Інакше кажучи, багатьом людям просто не до неї.

БЕЗ ГРОШЕЙ

Наступна гігантська проблема українського футболу – фінансові складнощі, які спіткали більшість клубів Прем'єр-ліги.

Хоч як дивно, йдеться передусім навіть не про донецькі команди, чий багаті власники, при-

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВОРОТНИЙ ЗВ'ЯЗОК

ПРОЩАВАЙ,
ОЛІГАРХОБОЛ.
Ні Рінат
Ахметов, ні
інші йоло
«колеги
по цеху»
не мають
більше змоги
викидати
десятки
мільйонів
доларів
щороку на
вітер

фінансового «фейр-плей» ситуація видається вкрай загрозливою. Жити відповідно до чесно зароблених коштів у нас просто не вміють, бо не жили так ніколи. Та й необхідність надання гарантій у розмірі 10 млн грн для здобуття права участі в наступній першості підтискає купці офіційні бюджети.

Згідно з пропозиціями клубів, які були висунуті 31 березня на зустрічі з керівництвом ФФУ, 17 квітня її виконком підтримав клопотання щодо зменшення фінансового навантаження на них. Усім командам надано термін до 31 грудня 2015 року для виконання відповідних ліцензійних вимог. Ця дата є остаточною для оплати та надання клубами документів для врегулювання їхніх фінансових зобов'язань.

За інформацією Комітету професійного футболу, на сьогодні 14 клубів Прем'єр-ліги і представник Першої ліги «Олександрія» проходять процес атестації, щоб взяти участь у чемпіонаті наступного сезону. Але скільки її пройде, невідомо.

ШОТЛАНДСЬКИЙ ВАРІАНТ

Зрозуміло, що така ситуація потребує докорінних змін. Уже майже рік, від минулого літа, ведуться розмови про необхідність зміни турнірної формули чемпіонату та кількості його учасників у бік зменшення. Щоправда, тут зіштовхнулися два протилежні погляди. Якщо одна сторона вважає, що потрібно зменшувати не кількість учасників, а фінансове навантаження, то друга переконана, що варто скоротити кількість учасників і зробити таку турнірну

сітку, за якої провідні клуби зустрічатимуться частіше. Такий собі шотландський варіант, де, нагадаємо, провідні клуби «Селтік» та «Рейнджерс» із Глазго грають між собою по кільканадцять разів за рік.

Головними лобістами шотландського варіанта виступають Рінат Ахметов та його союзники. Цілком зрозуміло чому, адже в умовах втрати аудиторії єдине, що дасть змогу підтримувати хоч якусь цікавість до донецьких команд в екзилі, – якомога більше матчів із лідерами чемпіонату на кшталт київського «Динамо» чи дніпропетровського «Дніпра». Натомість якраз кияни виступають проти цього варіанта.

Ігор Суркіс, чий старший брат Григорій знову здобув чільні позиції в українському футболі, має конкретну позицію: «Динамо» спочатку за 16 клубів, якщо вони будуть платоспроможними. Ми і за 10 команд, але ніколи не погодимося грати за такою схемою, коли в нашому чемпіонаті у «пульці» між собою змагатимуться тільки чотири. Я минулого разу говорив і Палкіну (генеральний директор ФК «Шахтар». – Ред.), і Ахметову, що ми готові зіграти у два кола, а потім розділитися за схемою 7 на 7 або 6 на 8. Між чотирма командами грати не готові. Поки що не пояснюватиму нашої позиції, але якщо противники й далі чинитимуть на нас тиск, я це зроблю. Торік наполягали на такому форматі. Це несправедливо щодо тих команд, які борються за останнє євробкуове місце. Чому вони повинні боротися за

виживання з тими командами, які вілітають? Це неправильно».

Нагадаймо, зараз у Прем'єр-лізі грають 16 команд, які у двох колах змагаються по матчу між собою, після чого за кількістю набраних очок визначається переможець. Пропонується зменшити їхню кількість до 14 чи, може, навіть і до 10 клубів. 20 квітня відбулася зустріч керівників клубів української Прем'єр-ліги, де всі охочі могли ознайомитися з трьома варіантами проведення наступного чемпіонату. Перший проект – два кола й 26 турів. За підсумками цього команди діляться на три групи: у першій четверо найкращих боротимуться за чемпіонство, у другій клуби з 5-го по 8-ме місце змагаються за путівку в Лігу Європи, а в останній – ще шість клубів, які визначають, хто покине еліту. Другий проект – схожа ситуація, тільки до другої групи входять команди з 5-го по 10-те місце, а аутсайдерів буде тільки четверо. У третьому команди будуть розділені лише на дві групи: з 1-го по 6-те місце і з 7-го по 14-те. Президент ФФУ Андрій Павелко підтверджує: «І план А, і план В, і план С готові. Вісім клубів – чотири кола, десять клубів – три кола, дванадцять клубів – два кола і поділ команд на дві групи по шість команд».

Щоправда, генеральний директор УПЛ Петро Іванов в інтерв'ю каналу «Футбол 1» заявив: «Сьогодні ми повинні керуватися тільки тими нормативно-правовими документами, які в нас є. Це регламент, статут організації. Тут чітко передбачено кількість команд, які за результатами чемпіонату мають брати участь. Тому ми розглядали варіанти тільки за участю 14 клубів».

Як сумно жартують у футбольних колах, найбільше ФФУ влаштує формат «дві команди та 26 матчів», враховуючи загальну неприбутковість української першості. Маючи на увазі, що справді приносять гроші тільки матчі між «Динамо» й «Шахтарем». Інше питання, що ставка на такий розклад покладе край розвитку футболу як галузі економіки в країні, адже й далі регіональні клуби виступатимуть як постачальники гарматного м'яса для «великих», ні про який розвиток не йтиметься. Тим більше в умовах фінансового цейтноту. ■

**10 млн
грн**

становить розмір
фінансових
гарантій для клубу
Прем'єр-ліги, щоб
здобути право
участі у футбольній
першості

Блеф імперії

Це неправда, що Росія радянська протистояла Росії імператорській. Насправді вона була її природним продовженням. Тільки в менш породистій обгортці. А тому міфологізувати свої воєнні звершення їй треба було з більшим шиком

Продовження.
Початок у минулому номері

Автор:
Валерій
Примост

Жоден із принципів, закладених в основу спочатку царської Московії, а потім імператорської Росії, не був змінений у Країні Рад. Просто в більшовицькому форматі ці принципи проявилися значно опукліше, ніж у царському, коли німецькокрівні імператори й вивчене в Європі дворянство пом'якшували ординські звичаї (за що, власне, й поплатилися). Нова, «революційна» мораль дозволяла їй носіям заради «щастя трудового народу» чинити будь-які звірства над цим народом.

«НЕПОБЕДИМА І ЛЕГЕНДАРНА»

Уже дебют радянської воєнної міфотворчості був вражаючим. 70 років нам розповідали, що Червона армія народилася 23 лютого 1918 року, коли під Псковом і Нарвою перші червоноармійські загони завдали поразки наступаючим на революційний Петроград німцям. І тільки пізніше ми дізналися про коменданта Нарви Дибенка, який тікав зі своїми революційними матросами з-під Петрограда аж до Самари...

Радянський уряд у силу зобов'язань перед Берліном, які образно можна назвати «операція «опломбований вагон», 22 листопада 1917 року ініціював мирні переговори з німцями, однак невдовзі, розраховуючи на швидку революцію в Німеччині, почав усіляко затягувати час. Німці намагалися урезонити більшовиків до 18 лютого 1918 року, коли врешті не витримали й перейшли в наступ по всьому фронту (до речі, саме цей наступ приведе на пів-

денній ділянці до відновлення УНР, після того як діячі Центральної Ради попросять німців увести війська в Україну в обмін на поставки зерна). Протягом тижня більшовики здали Мінськ, Полоцьк, Оршу, Псков, Нарву, Ревель і цілий ряд інших населених пунктів. Про тодішній «героїзм» юної Червоної армії її перший головнокомандувач Ніколай Криленко розгублено писав: «Армія кинулася бігти, кидаючи все, змітаючи на своєму шляху».

2 березня 1918 року німці вринули підійшли до Петрограда і провели перший артобстріл міста. Військові частини, які стояли в столиці, відмовилися йти на фронт, а мобілізація петроградських робітників у Червону армію виявилася, м'яко кажучи, малоуспішною. Революцію захищати було нікому. І ось тоді, розуміючи безвихідь ситуації, більшовики спільно повернулися за стіл переговорів і вже 3 березня без найменших заперечень підписали запропонований німцями більш жорсткий проект мирної угоди.

Ось така славна історія про триумфальне народження Черво-

ної армії, що обіцяла ще багато гучних триумфів!

Перша спроба понести прапор революції в Європу закінчилася, незважаючи на звичну перевагу в силах, повним розгромом більшовиків, учиненим поляками та українцями у Варшавській битві (1920). Червоні втратили вчетверо більше убитими, ніж поляки й українці, а «червоний Бонапарт» Тухачевський був осоромлений.

Власне, саме Варшавську битву (а не Куликовську) і слід було б внести в той ряд, де стоять битви на Каталаунських полях і при Пуатьє, бо на Віслі теж були зупинені дикі орди, які прагнули знищити європейську цивілізацію. «Польські трудящі» цілком прогнозовано «зрадили спільну революційну справу» і по повній наваляли своїм «визволителям» зі Сходу.

От тоді «більшовицький халіфат» Леніна й почав переформатовуватися в «більшовицьку імперію» Сталіна. Саме тоді більшовики зрозуміли, що завоювати світ «на крилах революції» не вийде й доведеться знову, як і в царські часи, спиратися на перевірений інструмент «великих батальйонів».

Однак нові «великі батальйони» Рад діяли так само, як і старі, царські, тож перемагати європейські країни знову виходило тільки в союзі з іншими європейськими країнами. Тому в 1939 році росіяни дочекалися, поки німці розгромлять польську армію, і після цього приєдналися до розчленування Другої Речі Посполитої. Як ми пам'ятаємо, Росія завжди програвала Польщі у двобої, зате шість разів брала участь у її поділах разом з іншими державами! Саме шостий раз і припав на вересень 1939 року, коли росі-

«Зимова» війна проти Фінляндії в 1939–1940 роках обернулася для «непереможної» Червоної армії катастрофою, коли її втрати були в'ятеро більші, ніж су-

яни вдарили в спину стікаючої кров'ю польської армії. Славна перемога, гідна стерв'ятника?

ФІНЬСКА УВЕРТУРА

Після цього, увірувавши у свої сили, Радянська Росія вирішила боротися самотужки. Першою серйозною спробою стала Фінська війна – вторгнення в маленьку, занесену снігом країну Суомі. Кількісна перевага радянських сил у цій «Зимовій війні» була тогочасною.

Формальною причиною війни стало небажання фінського уряду ані надати Радянському Союзу в оренду базу в Ханко, ані обміняти територіями для «безпеки Ленінграда», про що росіяни дуже наполегливо просили фінів. Однак насправді Сталін, будучи спадкоємцем російських імператорів, просто прагнув повернути Фінляндію до складу СРСР як частину території колишньої імперії.

Свої перші претензії до фінів він озвучив у 1938-му, а готуватися до вторгнення став ще двома роками раніше. І тому відразу ж із початком війни на першому захопленому клаптику фінської землі, в Теріюкі, було створено фінський комуністичний уряд Отто Куусінена, негайно визнаний окрім СРСР ще й... ні, не Вануату й не Венесуелою, а Монголією і Тувою.

Вторгнення до Фінляндії, назване потім у Радянському Союзі «перемогою», обернулося для росіян катастрофою. Незважаючи на дворазову, а потім і триразову перевагу в живій силі, п'ятикратну в артилерії, майже десятикратну в танках і літаках, Червона армія так і не здобула тієї самої перемоги, якою потім так хизувалася. Фінська армія не була розбита або деморалізована, вона змогла протриматися до того самого моменту, коли французи та англійці, зрозумівши після розгрому Польщі, що війна вже підійшла впритул і до них, нарешті заговорили про перехід від «дивної війни» до початку реальних спільних дій проти Німеччини, ну і відповідно СРСР як тодішнього німецького союзника. Сталін мусив завершити свої фінські «проби пера».

Ситуація надто нагадувала початок Кримської війни. І Кремль погодився на мир, хоча підпорядкувати Фінляндію йому так і не вдалося. Довелося задовольнитися виконанням своїх формаль-

них довоєнних вимог і розпустити прорадянський фінський уряд Отто Куусінена в Теріюкі.

Фінська війна розвивалася цілком за канонами всіх війн Росії проти Європи. Спочатку фіни надавали наступаючим росіянам по повній: і біля озера Толваярві, й під Суомуссалмі, й під Кухмо, і в «долині смерті» у Піткяранта. А потім росіяни підтягнули величезні резерви й буквально завалили фінів трупами, по коліна в крові прориваючись крізь фінські лінії оборони. Тільки убитими росіяни втратили в'язеро більше, ніж фіни. Хіба не своєрідний триумф радянської зброї?

Так, Росія ніколи не перемогла в Європі, якщо воювала один на один, і заміна триколура на червоний прапор тут нічого не змінювала. Однак був один виняток, коли в серпні 1939 року, після підписання пакту Молотова – Ріббентропа, Росія окупувала три крихітні балтійські республіки, в яких разом жителів менше, ніж у самій Москві. Тут потуги російської зброї цілком вистачило.

А потім – у червні 1941-го – почалася Найголовніша Війна в історії Росії. Війна, на яку більшовицька імперія була приречена, без якої не змогла б вижити у ХХ столітті, на якій сучасна російська держава будує свою ідеологію, засновує свою легітимність і завершення якої 9 травня стало найбільшим російським святом. Сотні фільмів, тисячі книг, мільйони газетних і журнальних статей, армії пам'ятників, хмари георгіївських стрічок, гул офіційних промов і церемоній тривалістю в 70 років – тобто величезна пропагандистська машина могутньої держави – все це працює з однією метою: перетворити одну з найбільших трагедій світової історії на непереможну індульгенцію для приреченого людиноненавистницького режиму.

НАЙБІЛЬША ВІЙНА РОСІЇ

Ця війна стала сестрою-близнюкою Першої світової. Знову Німеччина кидала виклик англосаксонському світові. І знову англосакси хотіли воювати з німцями руками своєї «пихоти на континенті» – росіян. Знову Росія зрадила свого природного союзника Німеччину заради британських й американських спокус. Знову солдати Росії повинні були своєю кров'ю зміцнювати вплив британ-

Навколо «червоного Бонапарта», маршала Міхаїла Тухачевського, відомого програною Варшавською битвою і жорстокими каральними операціями на Тамбовщині, в сучасній Росії створено міф про талановитого воєначальника, який згодом став жертвою сталінських репресій

ських банків і курс американського долара, підвищувати британське зовнішньоторговельне сальдо й капіталізацію американських компаній. Навіть більше: солдати соціалістичної країни мусили вмирати, борючись проти своїх же братів націонал-соціалістів за інтереси ворожих «буржуїнів»!

Однак тепер російських солдатів мало загинути значно більше. Бо на відміну від Першої світової Захід був більше не готовий лити свою кров. У війні проти кайзерівської Німеччини головним фронтом був Західний (англо-французький): тут Троїстий союз утратив у півтора раза більше солдатів, ніж на Східному (російському) фронті. Тоді саме на Заході й вирішилася доля війни, а Росія – то був лише другий фронт.

Тепер усе мало бути по-іншому – основний тягар мусила нести Росія. Два соціалістичні режими – радянська Росія і нацистська Німеччина – були однаково небезпечні для Європи, обидва вони прагнули війни та реваншу, тож їхній двобій мав вирішити проблему воєнного напруження на континенті. У такій милій комбінації Англія і Франція були готові воювати до останнього. До останнього радянського й німецького солдата.

За союз проти Заходу Гітлер пропонував Сталіну Іран і Британську Індію. Сталін вимагав ще Фінляндію, Балкани і все ті ж протоки зі Стамбулом. Гітлер не погодився, і Сталін дозволив англосаксам умовити себе виступити проти Німеччини. Ішлося про Східну

ЩЕ 1920 РОКУ «БІЛЬШОВИЦЬКИЙ ХАЛІФАТ» ЛЕНІНА ПЕРЕФОРМАТУВАВСЯ В «БІЛЬШОВИЦЬКУ ІМПЕРІЮ» СТАЛІНА

Європу, Іран і Далекий Схід. Зрозуміло, що за все це слід було щедро заплатити солдатськими життями.

Як і в майже всіх попередніх війнах проти Європи, Росія планувала напасти першою. Однак Гітлер виявився спритнішим. І сталося те, що завжди, коли ініціатива була в руках супротивника: росіяни покотилися до самої Москви. Як у 1618-му за часів Сагай- ▶

дачного або в 1812-му за часів Наполеона.

Ніяким полякам у 1939 році, ніяким французам у 1940-му й не снилися такі блискучі темпи відступу, які продемонструвала «непереможна і легендарна» влітку 1941-го. Тільки за перші 10 днів війни були втрачені колосальні території Прибалтики, Білорусії, Молдавії та значної частини України. Були кинуті без бою сотні й тисячі одиниць військової техніки (лише літаків – 1200 штук). Сталін поспішно формував і посилав у бій нові дивізії, а вони все здавалися і здавалися в полон: загалом за час війни у полон потрапило щонайменше 5 млн радянських вояків (при тому, що вся німецька армія на час вторгнення 22 червня мала лише 3,3 млн), і лівова частка саме під час німецького «бліцкригу».

Росіяни зазнавали поразок і відступали, маючи перевагу в живій силі й техніці. Так, наприклад, радянські війська на київському напрямку (а це ділянка німецької групи «Південь») перевершували німців у чисельності солдатів у 1,2 раза, в кількості літаків – у 2,5 раза, а танків – у 5 разів! І ця радянська армада в другій половині вересня зазнала катастрофічної поразки, в результаті якої в німецький полон потрапляє 600 тис. осіб. Щоб краще зрозуміти: це вдвічі більше, ніж утратили німці в розпіреному Сталінградському котлі! І це далекі не єдиний котел, у якому «варилися» радянські дивізії та цілі армії. Були ще Вязьма (із приблизно такими ж утратами), Мінськ, Брянськ, Бобруйськ, Мелітополь, Умань... Тому співвідношення втрат того періоду 10:1 не повинне нас дивувати.

Відступаючи, росіяни традиційно нищили все, що не могли вивезти: заводи, шахти, домни, електростанції. Може, не планували повертатися?

Наприкінці листопада німці взяли Калінін і вийшли до Москви. За ці кілька місяців 1941 року – з червня по грудень – був повністю зруйнований, за висловом академіка Юрія Півоварова, «комуністичний режим-1». Практично перестала існувати колосальна кількामільйонна армія, озброєна величезною кількістю танків, гармат і літаків. Була втрачена (вдруге за останні три десятиліття, до речі) вся західна час-

У 1941-му СРСР утрачав свої території швидше за Польщу чи Францію. У полоні опинилися 5 млн солдатів і командирів

тина країни площею понад 1 млн км², найбільш розвинена й густонаселена. На цій території були стерті всі сліди радянської влади. Ворог стояв біля стін столиці, і ні волі, ні бажання битися проти нього у режиму не було; режим розсипався, як картковий будинок.

ПЕРЕМОЖЕЦЬ І ПЕРЕМОЖЕНИЙ

Хто ж тоді врятував Країну Рад? Та ті самі янки, ненавидіти яких сьогодні стало обов'язком кожного російського патріота.

Після атаки японців на американські кораблі в Перл-Харборі, 7 грудня 1941 року, почалася американсько-японська війна на Тихому океані. Таким чином, імовірність японського вторгнення на радянський Далекий Схід стала майже нульовою, і Сталін зміг перекинути під Москву свіжі сибірські дивізії, які й порятували комуністичний режим на краю пірви.

Але навіть Перл-Харбор не допоміг би Країні Рад вижити, якби кляті янки та інші ангლოსакси не заходилися допомагати йому чим тільки могли. Ви чули про чудотворну силу буржуїського лендлізу? Війна проти Заходу на західні ж гроші й західною зброєю була успішно випробувана ще Мініним та Пожарським, які англійськими гарматами й за англійські фунти викупували поляків із Кремля. Потім росіяни закуповували шведські гармати й данські мушкети проти поляків, а потім англійські кораблі проти шведів. І

за чий гроші, як не за англійські, воювали росіяни проти Наполеона? Зрештою, радянська промисловість, побудована західними буржуями на західні буржуїські гроші, масово штампувала змальовану із західних аналогів (причому змальовану погано) радянську бойову техніку.

Під час війни проти Гітлера ангლოსакси поставляли Радянському Союзу колосальні обсяги зброї, спорядження, різноманітної промислової продукції та сировини. Так, совети отримали від клятого Заходу за час війни більш ніж 22 тис. літаків, близько 13 тис. танків, 2 тис. паровозів, майже 200 кораблів, 0,5 млн вантажівок, джипів та інших транспортних засобів, 0,5 млн т вибухових речовин, 15,5 млн пар армійського взуття, 4,5 млн т продовольства, понад 2,5 млн т нафтопродуктів і нескінченну кількість інших матеріалів.

Ці гори військових товарів разом із ріками солдатської крові дали Країні Рад змогу зупинити німців і потіснити їх на захід. Однак що в цьому геройського? Німці краще воювали, краще планували війну і дбали про своїх солдатів. А Росія кидала в бій ненавчених новобранців, часто погано озброєних, просто на мінні поля, на доту.

Історія «Великої Отечества» більш, ніж будь-якої іншої російської війни, сповнена ганебних поразок, які видаються за героїчні «моральні перемоги». Згадаймо, наприклад, оборону Севастополя. 250 днів

солдати й офіцери тримали позиції проти переважаючих сил ворога. А потім, коли стало ясно, що місто не втримати, на «велику землю» літаками й підводними човнами було вивезено близько 1 тис. осіб вищого командування й партактиву. А близько 90 тис. солдатів й офіцерів включно з пораненими залишилися й потрапили в полон. Майже стільки ж, скільки було взято в полон солдатів Вермахту в Сталінграді! Правда, Сталінград для росіян – це видатна перемога, а Севастополь... теж «місто російської слави».

При цьому Паулюс мав можливість евакуюватися з котла, але залишився зі своїми солдатами, хоча крім німців там було багато й «неарійських» румунів та хорватів. А радянські генерали й партійці ганебно втекли, кинувши непризвольяще десятки тисяч бійців.

До речі, зверніть увагу на відмінності оборони «царського» Севастополя й «радянського». У першому випадку була ще жива офіцерська, дворянська честь: незважаючи на стану ворожечу, адмірала Нахімов, Корнілов, Істомін боролися разом зі своїми людьми й загинули серед них. Нікому не спадало на думку втекти, кинувши підлеглих.

Оборона Севастополя – це типологічний приклад усієї «Великої Отечества»: героїзм народу й тупість, боягузтво, зневага до підлеглих партійної та військової верхівки. Звідси й колосальні втрати: майже 27 млн осіб – третина загальноєвропейських утрат! Неймовірне число!

І це все – Велика Перемога?

Радянські війська безпосередньо в бойових діях утратили, за найскромнішими підрахунками, вдвічі більше, ніж противник. Чи це тріумф?

Європейська частина СРСР після війни була зруйнованою й розореною територією. Причому зруйнована й розорена вона часто самими ж переможцями. Чи це тріумф?

Цілі регіони країни ще довгі роки після війни люто чинили опір центральній владі, і для того щоб зламати цей опір, до Сибіру доводилося засилати десятки тисяч людей. Чи це тріумф?

Совети захопили всю Східну Європу, але не пішли далі Ельби. А Сталін розраховував аж до Ла-Маншу. Чи це тріумф?

Усі наступні значні технологічні успіхи СРСР – космос, ядерна зброя – ґрунтувалися або на відібраному в переможених німців, або на вкраденому в союзників-американців. Чи це тріумф?

Зрештою, велика країна-переможець у наступні десятиліття існувала тільки завдяки продажу колишнім ворогам і союзникам природних копалин та купівлі в них усього іншого – технологій, предметів ширьжитку й навіть їжі. Чи це тріумф?

Хто ж став справжнім переможцем Другої світової? Америка! Саме американська промисловість перемогла у війні. На 1944 рік США виробляли вдвічі більше продукції, ніж усі країни Осі разом узяті (і вчетверо більше, ніж СРСР). Америка постачала і в Країну Рад, і в Британію, і в свою армію величезну кількість зброї, техніки та спорядження. Завдяки Америці країни антигітлерівської коаліції мали вчетверо більше танків і САУ, у 4,5 раза більше артилерії, у 2,5 раза більше літаків, у 10 разів більше авіаносців і есмінець, ніж країни Осі. А після війни Америка перетворилася на державу номер один у світі. Вона забезпечувала 60% виробництва капіталістичного світу і сконцентрувала в себе 2/3 світового золотого запасу. То хто реально переміг у Другій світовій?

Якщо совети тримали свій військовий контингент у Східній Європі, щоб не втратити ці завоювання, то американські війська стояли в Західній на велике прохання самих же західних країн, адже треба було комусь захищати розгромлену Європу від загрози російського загарбання!

Та єдина війна, яку відкрито вів Радянський Союз після закінчення Другої світової, – війна в Афганістані – тільки підтвердила правило, що російська армія війни один на один не виграє.

ОСТАННЯ «ПРОБА ПЕРА»

А потім Радянський Союз розвалився просто тому, що банально перестало вистачати на життя грошей від продажу природних копалин. Розорився. Збанкрутував. І в прямому, і в переносному сенсі. І жоден солдат чи офіцер «непереможної і легендарної» не спробував порятувати імперію, жоден танк не брязнув траками, жодна шапка не полетіла у ворога.

Покірні буддисти-індуси хоробро йшли на смерть проти британців. Нездатні до опору чехи відшукували в собі сили на теракти проти німців. Беззахисні й самотні московські інтелігенти із благородною відвагою виходили протестувати на Червону площу. А «велика й непереможна» імперія програтися свій останній бій без єдиного пострілу.

Її реінкарнація – путінська Росія – це прощальний схлип перед відбоем. У царській Росії були дворянська честь і сибірська каторга. У радянської – комуністична ідеологія та «заградотряди». Останній імперії сьогодні бундуються, але в них уже нічого не лишилося.

Путінська Росія не виграла жодної війни, яку вела. Бо якщо Чечня після «поразки» отримує значно більше прав і грошей, ніж до війни, то, мабуть, вона не про-

РОСІЯ НІКОЛИ НЕ ВИГРАВАЛА ДВОБІЙ У ЄВРОПІ, І ЗАМІНІА ТРИКОЛОРА НА ЧЕРВОНІЙ ПРАПОР НІЧОГО НЕ ЗМІНИЛА

грала? І якщо Росія перемогла Грузію, відхопивши Південну Осетію та Абхазію, то честі й слави у такій перемозі так само мало, як у побитті двадцятьох одного. Та й перемогою це назвати важко: як перед Стамбулом у 1878 році, у Виборзі в 1940-му або на Ельбі в 1945-му, західні дорослі дядьки сказали Росії «зась!» – і вона відскочила від Тбілісі.

Тепер путінська Росія веде чергову війну – на нашій з вами землі. І це вже остання війна цієї проклятої імперії, принаймні остання наступальна війна. Знову Росія вдарила зрадницьки, у спину. І знову в неї не склалося, бо – ми пам'ятаємо – цей Мордор жодного разу не виграв війну один на один проти європейської країни. Україна – європейська країна й завжди нею була, хіба ні? Значить...

Чи має хто сумніви, що й ця війна скінчиться для Росії плачевно? Після Кримської довелося відпускати на волю селян. Після японської грянув 1905-й. Після Першої світової – 1917-й. Після Афганістану – 1991-й. Що гряне після України? А ось ми й подивимося!

Залишилося недовго... ■

U.TYZHDEN@UKR.NET

«Література факту»: не схибити

Автор:
Ірина Троскот

Кілька років тому одна знайома перекладачка з Польщі попросила мене запропонувати їй для перекладу щось із українського художнього репортажу. У відповідь я лише низала плечима: цей жанр був не тільки не представлений, а й майже невідомий в Україні, попри шалену популярність у світі. Але вітчизняний читач –

Свою роль відіграв також конкурс художнього репортажу «Самовидець», організатори якого щороку оголошують певну тему, а опісля видають збірник найкращих репортажів. Свій польський товаришці я нашу розмову днями нагадала й цього разу вже запропонувала кілька книжок – на спільну радість. Бо Україна нині викликає у світі й літературний інтерес, слово лише за пропозицією. А цьогорічна весна принесла вітчизняному

на прикладах доль шахтарських міст, окремих шахтарів, місцевих злодіїв у законі, як за участю й активного сприяння представників влади усіх рівнів, аж до міністрів і президентів, або ж за корисливого покровительства можновладців будь-якого кольору й поглядів відбувався й далі відбувається один із найбільших злочинів – і проти людини, і проти природи, і проти держави. І головне – зовсім поруч, на нашій землі, за нашої мовчазної згоди. Власне, кож-

допитливий, тому збігло за нашими мірками небагато часу, і на цю тему стало можливим посутньо говорити й у нас. Нині маємо вже до двох десятків книжок із репортажистики – і перекладних, і власних. Першою з них, очевидно, слід вважати «Імперію» гуру польського репортажу Ришарда Капусцінського, після якого список жанру став швидко поповнюватися, й нині в книгарнях можна знайти «літературу факту» від Вітольда Шабловського, Лукаша Сатурчака, Маріуша Щигела, Тома Файлінга, а також українських авторів: «Ліхне дев'яності» Леся Белея, «Україна: масштаб 1:1» Олега Криштопи та ін.

читачеві кілька новинок, про деякі з яких і поговоримо.

Найочікуванішим виданням стала книжка Дениса Казанського «Чорна лихоманка: нелегальний видобуток вугілля на Донбасі». Власне, про що оповідь, цілком зрозуміло вже з назви. Настільки само чітким і зрозумілим є текст під обкладинкою: автор детально описує історію рукотворної руїни одного з найбагатших на високоякісне вугілля регіонів світу, яка бере свій стрімкий сумний початок від закону про реструктуризацію, ухваленого в 1996-му, і триває досі. Фаховий журналіст, який багато років спеціалізується на дуже конкретній тематиці, Денис Казанський аргументовано й послідовно показує

ному трішки політично активному українцеві загальна картинка грабунку Донбасу відома, тобто для нас книжка не може стати шоком чи одкровенням, але вона однозначно заповнить прогалини, пазл після прочитання складеться остаточно. Стилістика дає змогу «проковтнути» її захоплено й легко, хоча поціновувачі жанру можуть зауважити, що в «Чорній лихоманці» більше власне журналістики, аніж літератури. Вона справді більше нагадує розлоге журналістське розслідування, якому для блискучого художнього репортажу бракує тільки стилістично олітературеного викладу й, можливо, емоційності. Проте не стверджуватиму, що це недолік, бо

таким, вочевидь, був задум автора, таким є стиль його письма. І він цілком заслуговує на якнайрізноманітнішу похвалу після прочитання.

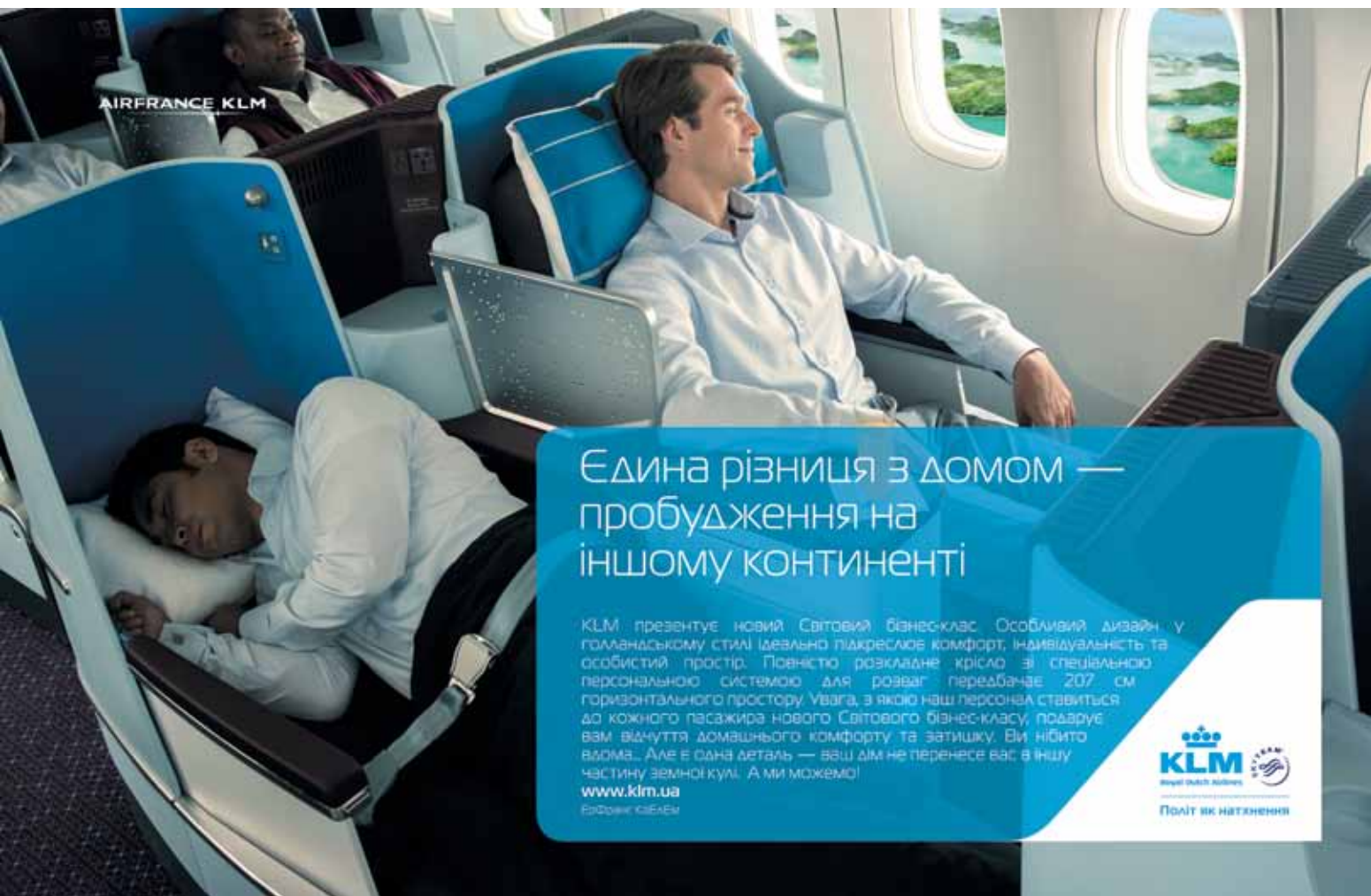
Інша гучна у вузьких колах книжка – «Майдан Тахрір. У пошуках втраченої революції» відомої журналістки Наталі Гуменюк про революції та – особливо – післяреволюційне життя країн Близького Сходу, про період після Арабської весни. У виданні майже немає історичних обставин, обмаль опису та спостережень, зате багато живих людей, зокрема й активних учасників карколомних для кожної країни подій, які ще кровоточать, а також їхніх коментарів. Читач услід за авторкою мандрує з країни в країну зі швидкістю авіаперельотів, не маючи змоги й часу затриматися в жодній із них для уважнішого споглядання та розмислів, лише схоплюючи на льоту короткі репліки й намагаючись зіставити їх із реаліями українськими, на що натякають і назва, й автор передмови. Кліпове споглядання

світу врешті формує картинку, яку шукала й сама авторка, випускаючи з поля зору те, чого не толеруватиме європейський погляд на Схід. Дуже поліфонічна книжка, зрештою, звучить доволі монотонно. Але й такий погляд потребує уваги, бо здатен поставити перед вдумливим читачем багато запитань, розбудити його цікавість, прагнення більше дізнатися про Арабську весну. Тому далі просто мусить бути.

Десертом для поціновувачів художньої репортажистики може стати ще одна новинка весни – книжка польської авторки Малґожати Реймер «Бухарест: пил і кров». «Румунія межує з Україною, проте що ми про неї знаємо?» – такою є перша фраза до читача ще з анотації. А й справді? Польська журналістка, якій це чомусь стало потрібно, побачила сучасну Румунію еклектичною, дуже тимчасовою і знайомо-пострадянською – тут справді все надто схоже на нас. Від першої частини «Комунізм: золотий болото» й до останньої «Су-

часність: орієнт і облуда» перед читачем розгортається дуже болюча картинка людського життя як страждань, що неминуче йдуть поруч із тоталітарним режимом і довго даються взнаки опісля. У книжці отримуюмо безліч долів конкретних людей, із цих історій постає клаптикова ковдра Румунії останніх 50 років. Наприкінці авторка намагається після всього відчутого болю відшукати красу Бухареста, проте насамперед знаходить упевненість: хай там що і як, а вона туди неодноразово повертатиметься. Бо насправді важливе не завжди естетично довершене, але це завжди те, що через співпереживання ввійшло під шкіру й стало частиною тебе. Те, що можна осмислювати й прагнути пізнавати до безкінечності.

Українцям своє минуле, зокрема й недалеке, ще тільки належить пізнавати, як і країн, із якими нам довший час було по дорозі, але добре, що ми вже на цьому шляху, перші кроки зроблено. Залишилося тільки вкотре не схити. ■

Єдина різниця з домом — пробудження на іншому континенті

KLM презентує новий Світовий бізнес-клас. Особливий дизайн у голландському стилі ідеально підкреслює комфорт, індивідуальність та особистий простір. Повністю розкладне крісло зі спеціальною персональною системою для розваг передбачає 207 см горизонтального простору. Увага, з якою наш персонал ставиться до кожного пасажирів нового Світового бізнес-класу, подарує вам відчуття домашнього комфорту та затишку. Ви нібито вдома... Але є одна деталь — ваш дім не перенесе вас в іншу частину земної кулі. А ми можемо!

www.klm.ua
Бізнес-клас KLM

KLM
Royal Dutch Airlines

ПОЛІТ ЯК НАТХНЕННЯ

Цирк на дроті

Автор:
Лесь Терен

У Криму триває свято. Триває вже понад тиждень. А от яке саме? Відповідь на це запитання не така проста, якою здається на перший погляд. Традиційно 1 травня на півострові святкували «мир-труд-май», провідним гаслом якого була боротьба «за права кримських трудящих» перед лицем ненависного Києва. А 9 травня відзначали день, що «порохом пропах», і присвячений він був подіям минулої війни. Все було чітко й зрозуміло. Не так стало зараз. Праведний пролетарський гнів Первмая, як ми побачили минулого тижня, зійшов нанівець (адже ця влада не любить соціальних протестів) і перетворився на змагання «пролетарів» у вияві беззастережної лояльності до правлячого режиму. А от тепер настала черга Дня Перемоги, котрий, як виявляється, теж зазнав радикальної мутації.

Підготовка до свята розпочалася масивним нагнітанням страху перед терористичною загрозою. Напередодні святкових парадів у центрах кримських міст було вжито нечуваних раніше заходів безпеки. Обхід силовиками зі службовими собаками сміттєвих урн у пошуках вибухівки, заварювання каналізаційних люків, обшук підсобних приміщень магазинів, драконівська перевірка документів у мешканців будинків на вулицях, якими пройде парадна хода... Все це неабияк бентежило незвичних до таких пересторог городян. На додаток у місцевих ЗМІ друкували інструкції щодо дій під час теракту. Вкупі з наполегливими «звітами» окупаційних силовиків (котрі то нібито затримували в Криму «терористів» з українських добровольчих батальйонів, то заявляли про готовність запобігти будь-яким несподіваним атакам) усе це створювало вельми специфічний психологічний клімат «очікування свята». Любітелям вуличних святкувань довелося поміркувати, чи йти туди, де з такою певністю чекають на якісь катастрофи і трагедії.

Утім, ексцесів, що їх так широко проанонсували чекісти, не сталося. Святкування запам'ятовалося іншим. А саме цілковитою зміною свого змісту. Якщо раніше акцент робився на згадуванні подій Великої Вітчизняної, то тепер він помітно зсунувся в бік пропаганди сучасної Росії. Червоні «знам'яна перемоги» губилися в океані власовських прапорів та білогвардійських стрічок.

Зі зрозумілих причин використовувати як пропагандистські «інструменти» справжніх учасників тієї війни стає дедалі важче: тим небагатішим, що досі живуть, уже здебільшого не до участі в галасливих маніфестаціях. Але не відмовлятися ж через це від патріотичного шоу!.. Тому на арену випущено нову трупку головних героїв: взводи бутафорських ре-конструкторів, роти ряджених «солдатів війни» та подібних

клоунів. У колонах військового параду (першого за десятиліття в мирному місті Сімферополі!) прокрочував навіть загін «бойових мамок» із візочками, одягнених разом із малюками в зелені гімнастерки та пілотки. Від цього останнього «режисерського винаходу» покривилися навіть палкі прихильники «побєдобєсія» – то вже якось занадто... Напевно, «колисковий полк» мусив проілюструвати славетну жуковську фразу: «Солдат не жалеть: баби єщо нарожают».

Утім, ця буфонада мала хоча б позірний стосуюнок до 1941–1945 років. Вона була не більш ніж прелюдією до появи справжніх «героїв свята»: московських байкерів у чорній шкірі на голому тілі, козаків у волохатих папахах та, звісно ж, «закамуфльованих» молодих гопників і передпенсійного віку алкоголіків із «кримської самооборони». Згадки про події сорокових непомітно та поволі поступилися місцем гучному прославленню іншої «перемоги»: захопленню Криму Росією в 2014 році, і гул виведених на парад «Градів» замість архівних «Катюш» ілюстрував ту тезу дуже переконливо. Ця кримінальна «перемога» й стала головним наповненням нинішніх святкувань, відсунувши далеко «пам'ять про війну». Що казати, якщо на севастопольському параді не було жодної колони власне ветеранів (хоча б на автомобілях, як пропонували «небайдужі»), зате диких козаків і гламурних байкерів було хоч греблю гати... Не обійшлося й без анекдотів: на

весь Крим прославилася бійка в Керчі під час роздачі дармової солдатської каші, де ветеранів порозштовхували ліктями (місцеві гострослови «ремствували» в соцмережах, що штовханнями можна було б уникнути, якби їдло «організовано» роздавали на лопатах через огорожу), а також пробудження поклику далеких хвостатих предків у сімферопольців, які вилізли на дерева та вмостилися на гілках, аби звідти спостерігати дійство... Усе це не так весело, як страшно. Машина зомбування працює на повну та набирає обертів. Щоб змусити народ радо відзначати протягом 10 днів те саме свято прославлення правлячого режиму, потрібний непересічний пропагандистський талант. І він в окупантів, безперечно, є.

Тож повзуча диверсія, про яку невпинно попереджали чекісти, таки сталася. У кримчан вкрали їхні улюблені радянські свята. Традиційні Первмай та День Перемоги перетворилися на нон-стоп-марафон прославлення внутрішньої та зовнішньої політики Путіна. Масштабу цієї «антирадянської диверсії», поза сумнівом, позаздрив би сам Гітлер. ■

Чому на Донбасі так люблять «царів»

Автор:
Станіслав
Васін

Не секрет, що суспільна свідомість українців сприймає все, що відбувається сьогодні на Донбасі, крізь призму цілої низки містких вербальних карикатур, як-от «вата», «ватніки», «колоради», «русскомірни» тощо, таким чином ніби проводячи своєрідну ідейну межу між «ми» і «вони». Однак усі їхні сенси мають значно глибше коріння, ніж просто своєрідний суспільний рефлекс на сьогоднішній сепаратистський Донбас. Висловлюючись професійною мовою, говоримо практично про архетипи суспільної свідомості населення східних регіонів України, де основним лейтмотивом завжди був контрверсійний погляд на владу порівняно з її демократичним трактуванням.

Фактично йдеться про дві принципово різні моделі, погляди на сутність самої влади, які не можуть бути наслідком лише нинішніх подій, а тому мають серйозне історико-психологічне підґрунтя, причому в обох варіантах. Демократична модель учить дивитися на уряд, вищі органи влади й самого главу держави тільки як на найнятих працівників, чії функції цілковито регулюються волею «роботодавця» — самого народу. Хоч би якими статками ви володіли, хоч би які преференції від обійманої посади мали — все це лише наслідок наданої вам можливості самим народом, і чиновник, так само як і глава держави, є тільки виразником його волі. У демократичній моделі й психологічні зв'язки її учасників вибудовуються інакше, змушуючи дивитися на владу не вертикально, а горизонтально, передбачаючи, що обійняти найвищі державні посади може будь-хто з огляду на відому рівність, закріплену ще з часів французьких гільйотин та обезголовлених тіл учорашніх монархів.

Зовсім інакшим бачиться трактування влади, яке сьогодні властиве не тільки Донбасу в його окупований, а часто й підконтрольній Україні частині, а й усій Росії. Тут діє дуже давній, глибоко вкорінений у свідомості населення погляд на владу як на наслідок божественної волі, щось сакральне, а сам глава держави, як і раніше, сприймається як «помазанник Божий». Трафаретні написи, на які можна було натрапити на донецьких вулицях ще до війни, дуже часто невігладливо говорили про цю саму лінію місцевого мислення, коли на зупинках можна було прочитати «Православ'я. Самодержав'я. Народність». Певна річ, така екзальтована форма політичного мислення притаманна не всім донеччанам і мешканцям регіону, однак ікони зі Сталіним у золотому мундирі на площі Леніна, потрійне хресне знамення місцевих пенсіонерів на тому самому безневомому мітингу під час промовляння імені Путіна й майже безкомпромісне неприйняття будь-яких змін політичної системи, хоч би якою вона була, — все це своєрідні відголоски минулого із «золотою короною», коли є образ «царя-заступника» і народу, що цілковито довіряє йому.

При всьому цьому слід відзначити і той ідейний та політичний дуалізм, який завжди був характерний для нашого регіону, а сьогодні трапляється повсюди, зокрема й у діалогах із місцевими мешканцями. Більшість із них ніколи не були повністю задоволені владою Януковича і Партії регіонів, чудово розуміючи, навіть і тепер, що ці люди розкрадали вагому частину державних коштів і покрили країну цілою мережею корупційних зв'язків, часто родинних. А втім, тільки-но мова заходить про Майдан і нещодавні трансформації, визнаючи все це, багато хто з ідейних прихильників «ДНР» вибудовує дуже чіткий психологічний зв'язок між минулим і теперішнім, забарвлюючи перше майже в священні тони. «Так, було погано, — кажуть вони, — але зараз стало ще гірше», а тому минуле, хоч би яким ідейно «заплямованим» воно було, завжди матиме для них перевагу перед рухом країни вперед.

У Російській Федерації на сьогодні всі ці ментальні особливості російського населення поставлені на міцні рейки державної пропаганди, коли священники самі цілують руки «великому царю» (відомий випадок із Владіміром Путіним і священнослужителем), а населення широким пишається заступником, посланим російському народу самим Всевишнім. На Донбасі ці мотиви знаходять лише своє мале відображення, максимально проявившись в ейфорії сепаратистського референдуму, після якого очікувалося не тільки географічне приєднання цих територій до складу Росії, а й вливання секулярної української ментальності в священне коло «русского міра». Коли ж нічого подібного не відбулося і повернення «до рідної гавані» не сталося, образ «царя» цілком був заміщений боротьбою зі «зрадливою хунтою», а Донбас став транслюватися ідеологами «русской весни» як останній оплот православ'я і боротьби за російський народ на західних окраїнах «великої держави».

Дуже показовий у цьому сенсі уривок фільму «Цар», де російський народ, як завжди брудний, голодний та обірваний, стоїть на колінах перед своїм «заступником», слізно благаючи прощати його, а потім разом із тим самим «заступником» так само повзком вирушає на пошуки духовного наставника для «великої держави». І тепер, у 2015 році, в Росії та на Донбасі змінилася тільки форма поклонів, але традиції падати ниць перед «государем» лишилася.

Певна річ, Захарченко, Плотницький і К° не дотягують до образу коронованих монархів, ким сьогодні фактично виступає сам Путін, але їм це й не треба. Достатньо стійкого психологічного зв'язку в суспільній свідомості Донбасу між цими особами й самим Кремлем, а «корона Російської імперії» завжди буде чимось на кшталт провідної зорі, що освітлює шлях борцям за «вільний Донбас». ■

Прощавай, залежносте

Автор:
Юрій
Макаров

Взагалі-то у своїх опусах краще уникати «конфлікту інтересів», адже я сам маю безпосередній стосунок і до Суспільного телебачення, і до Громадського радіо. Але, перебуваючи всередині процесу, важко зрозуміти, чому це іноземні донори наполягали на запровадженні в Україні суспільного мовлення як однієї із ключових реформ поряд зі змінами в економіці та правоохоронній системі.

Для будь-якого британця чи данця наявність у країні чогось на зразок BBC є безпосереднім свідченням доступу населення до повної, об'єктивної інформації, а отже, однією з ознак демократії. Для нас це, можливо, останній шанс позбутися неповоротного слухняного монстра у вигляді державного телебачення та державного радіо з кількома каналами в центрі та філіями в кожній області.

Хтось може сказати, що слухняність покійної НТКУ, зокрема УТ-1, з її жалюгідними 2–3% рейтингу мало що вирішувала в інформаційній картині країни. Я і сам так думав би, якби не спостерігав на початку 2010 року, як терміново тодішня нова влада десантувала на канал цілу команду дуже вже відповідальних високооплачуваних телеменеджерів, щоб узяти його під контроль, як прискіпливо вони чистили сітку від сумнівних з погляду тієї ж таки влади продуктів та облич – із мовниками, якими можна знехтувати, так не поводяться.

Тепер, після ухвалення закону про суспільне мовлення, у мізках неангажованої публіки, боюся, суцільна плутанина. Отже, зараз є Суспільне мовлення (Національна суспільна телерадіокомпанія України, колишня НТКУ), окремо існують всім відоме від часів Євромайдану Громадське інтернет-телебачення й Громадське радіо, яке окрім інтернету щодня мовить по дві години на Національному радіо, а також на регіональних станціях на Сході. Усі три суб'єкти не пов'язані між собою ніяк, окрім давньої передісторії створення та деяких працівників, які брали в них участь, а синонімія зумовлена тим, що поняття перекладалося з англійської. «Public» в оригіналі може означати і «суспільний», і «національний», і «комунальний», і «загальнодоступний», і навіть «державний, офіційний». Кожен вкладає свій сенс залежно від мети та обраних зразків для наслідування.

Зараз я говорю переважно про Перший суспільний, бо на нього покладаються найбільші надії: все ж таки 97% покриття території аналоговим сигналом, гарантована присутність у цифровому

мультиплексі та в усіх кабельних операторів. Водночас значна частина аудиторії, особливо у великих містах, узагалі не має вдома ані радіоприймача, ані телевізора – в разі особливої зацікавленості можна щось подивитися в мережі, якщо сервер не гальмує. Разом із перевагами неозброєним оком видно й недоліки: успадкована архаїчна інфраструктура, допотопне технічне оснащення, кадри, які пам'ятають і Кучму, і Кравчука, і «перебудову», і «застій». Я вже не кажу про недотепну будівлю штаб-квартири НТКУ, відому в народі як «олівець», лише на опалення якої може піти весь річний бюджет компанії.

Зрозуміло, що рівня технічного оснащення світових монстрів, в один ряд із якими мимоволі стає Суспільне, нам не досягти ніколи. У розпорядженні японської NHK, скажімо, постійно перебуває 15 вертольотів: а раптом треба зняти якийсь черговий природний катаклізм. А в нас у київській студії успішно працюють камери Sony, якими державне УТ оснащувалося ще, здається, до Олімпіади 1980 року. Але, зрештою, не в техніці вся річ. Можна збудувати newsroom у кілька поверхів і плазмову панель на всю стіну, без журналістів, режисерів, операторів і продюсерів увесь цей

клондайк – то лише купа сміття. А можна обійтися кількома камерами й пристосованим світлом – і збирати мільйони відвідувань у YouTube. Ні-ні, брак бюджетів для телебачення смерть, бідність у кадрі глядач довго не терпить, проте в кінцевому рахунку все залежить передусім від людей. Те, чим у першу чергу за-

**ТЕ, ЧИМ У ПЕРШУ ЧЕРГУ
ЗАЙМАЄТЬСЯ СУСПІЛЬНЕ, –
ПОЗБУВАЄТЬСЯ ВЕДУЧИХ ІЗ
СУМНІВНИМ ШЛЕЙФОМ ТА
ЗБИРАЄ КАДРИ, ЯКИМ НЕ
ЗНАЙШЛОСЯ МІСЦЯ НА
ПРОЦВІТАЮЧИХ ПРИВАТНИХ
КАНАЛАХ**

ймається Суспільне, – позбувається ведучих із сумнівним шлейфом та збирає кадри, яким не знайшлося місця на процвітаючих приватних каналах. Людей, які акумулюватимуть довіру аудиторії.

А довіру має забезпечувати справжня, не показова незалежність. Її гарантії дуже хитро прописано в законі, сенс якого вичерпується формулою «дай і відійди». Так, це провокує безвідповідальність, від якої може убезпечити лише бездоганна репутація залучених фахівців. Поки що для мене показником незалежності став недавній показ сюжету в програмі Наталки Седлецької «Схеми» про, м'яко кажучи, небездоганну операцію з нерухомістю (щоправда, у далекому минулому) за участю... нинішнього президента. І що? Як жартували у схожій ситуації американські колеги, наступного ранку сонце зійшло, як зазвичай. ■

КНИГИ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ
ПОДАРУНКОВІ ВИДАННЯ
ТА АЛЬБОМИ
МАПИ, АТЛАСИ, ПУТІВНИКИ
ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА

ЧЕКАЄМО НА ВАС ЩОДНЯ З 9:00 ДО 21:00

МУЗИКА ТА КІНО
КАНЦТОВАРИ, ЛИСТІВКИ
МІСЦЯ ДЛЯ ЧИТАННЯ
ЛІТЕРАТУРНІ ЗАХОДИ
БЕЗКОШТОВНИЙ
ІНТЕРНЕТ (WI-FI)

САЙТ МЕНЮ: WWW.BOOK-YE.COM.UA ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН: WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

К Н И Г А Р Н Я

М. КИЇВ

вул. Лисенка, 3 тел.: (044) 235-88-54, вул. Спаська, 5 тел.: (044) 351-13-38,
пр-т Повітрофлотський, 33/2 тел.: (044) 275-67-42
вул. Льва Толстого, 1 тел.: (044) 383-61-49

М. ЛЬВІВ

пр-т Свободи, 7 тел.: (032) 235-73-68

М. ХАРКІВ

вул. Сумська, 3 тел.: (057) 731-59-49

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31 тел.: (094) 928-31-41

М. ВІННИЦЯ

вул. Соборна, 89 тел.: (0432) 52-93-41

М. ТЕРНОПІЛЬ

вул. Валога, 7-9 тел.: (0352) 25-44-59

М. ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6 тел.: (03342) 2-19-57

М. РІВНЕ

вул. Короленка, 2 тел. (094) 928-31-44

www.book-ye.com.ua

І Н Т Е Р Н Е Т - М А Г А З И Н

WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

Якщо зібрався у мандрівку,
бери з собою **ТревелСімку!**

ЄДИНИЙ ТАРИФ
на дзвінки та СМС
в Україні

Діє у > **190** країнах

БЕЗКОШТОВНІ вхідні дзвінки у **140** країнах

ВІДСУТНЯ ПЛАТА за з'єднання та абонплата

ПАКЕТНІ ПРОПОЗИЦІЇ, що дозволяють заощаджувати
ще більше: дзвінки, СМС, GPRS-Інтернет

БЕЗКОШТОВНІ дзвінки зі Skype та Viber на ТревелСімку

ВСІ можливі варіанти поповнення: portmone.com VISA MasterCard IBOX ПриватБанк

Інфолінія: (044) 223-8008 w.TravelSim.ua

U.T.T. & C.S.C.

Тарифи діють на 02.02.2015. Додати на рахунок: 71.00.1896
482.0102001 та 71.03.1896 від 01.02.2003 вартість ЄДІО